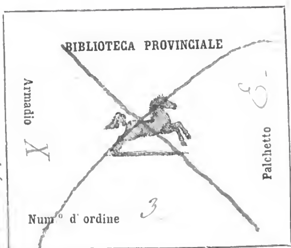

BIBLIOTECA PROVINCIALE
Armadio X
Palchetto 8
Num° d' ordine 3

HISTORIÆ AUGUSTÆ
SCRIPTORES SEX

ÆLIUS SPARTIANUS, JULIUS CAPITOLINUS
ÆLIUS LAMPRIDIUS, VULCATIUS GALLICANUS
TREBELLIUS POLLIO, FLAVIUS VOPISCUS

AD OPTIMAS EDITIONES
COLLATI
STUDIIS SOCIETATIS BIPONTINÆ

VOLUMEN SECUNDUM

BIPONTI
EX TYPOGRAPHIA SOCIETATIS
CIƆIƆCCLXXXVII

JULII CAPITOLINI

MAXIMINI DUO

JULII CAPITOLINI

MAXIMINI DUO

AD

CONSTANTINUM AUG.

I. Ne faſtidioſum eſſet Clementiæ tuæ, Conſtantine maxime, ſingulos quoſque Principes, vel Principum liberos, per libros ſingulos legere, adhibui moderationem, qua in unum volumen duos Maximinos, patrem filiumque, congererem. Servavi deinceps hunc ordinem, quem Pietas tua etiam a Tatio Cyrillo, clariſſimo viro, qui Græca in Latinum vertit, ſervari voluit: quod quidem non in uno tantum libro, ſed etiam in pluribus deinceps reſervabo; exceptis magnis Imperatoribus, quorum res geſtæ plures atque clariores, longiorem deſiderant textum. Maximinus ſenior ſub Alexandro Imperatore enituit. Militare autem ſub Severo cœpit. Hic de vico Thraciæ, vicino barbaris, barbaro etiam patre & matre genitus; quorum alter e Gothis, alter ex Alanis, genitus eſſe perhibetur. Et patri quidem nomen Micca, matri Ababa fuiſſe

dicitur. Sed hæc nomina Maximinus primis temporibus ipſe prodidit: poſtea vero, ubi ad imperium venit, occuli præcepit, ne utroque parente barbaro genitus Imperator eſſe videretur.

II. Et in prima quidem pueritia fuit paſtor, nonnunquam procer, qui latronibus inſidiaretur, & ſuos ab incurſionibus vindicaret. Prima ſtipendia equeſtria huic fuere. erat enim magnitudine corporis conſpicuus, virtute inter omnes milites clarus, forma virili decorus, ferus moribus, aſper, ſuperbus, contemtor, ſæpe tamen juſtus. Innoteſcendi ſub Severo Imperatore prima hæc fuit cauſa. Natali Getæ, filii minoris, Severus militares dabat ludos, propoſitis præmiis argenteis, id eſt, armillis, torquibus & balteolis. hic adoleſcens & ſemibarbarus, & vix adhuc Latinæ linguæ, prope Threcica, Imperatorem publice petiit, ut ſibi daret licentiam contendendi cum iis, qui jam non mediocri loco militarent. Magnitudinem corporis Severus miratus, primum eum cum lixis compoſuit, ſed fortiſſimis quibuſque, ne diſciplinam militarem corrumperet. Tunc Maximinus ſedecim lixas uno ſudore devicit, ſedecim acceptis præmiis minuſculis, non militaribus, juſſuſque militare.

III. Tertia forte die cum proceſſiſſet Severus ad campum, in turba exſultantem more barbarico Maximinum vidit, juſſitque ſtatim Tribuno, ut eum coerceret, ac Romana diſciplina imbueret. Tunc ille, ubi de ſe intellexit Imperatorem locutum, ſuſpicatus Barbarus, & notum ſe eſſe Principi, & inter multos conſpicuum, ad pedes Imperatoris

equitantis acceſſit. Tum volens Severus explorare, quantus in currendo eſſet, equum admiſit multis circuitionibus; & cum Imperator laboraſſet, neque ille accurrendo per multa ſpatia deſiſſet, ait ei, *Quid vis Threciſce? numquid delectat luctari poſt curſum?* Tum ille, *Quantum libet* (inquit) *Imperator.* Poſt hoc ex equo Severus deſcendit, & recentiſſimos quoſque ac fortiſſimos milites ei comparari juſſit. tum ille, more ſolito, ſeptem fortiſſimos uno ſudore vicit, ſolusque omnium a Severo, poſt argentea præmia, torque aurea donatus eſt, juſſuſque inter ſtipatores corporis ſemper in aula conſiſtere. Hinc igitur factus conſpicuus, inter milites clarus, amari a Tribunis, a commilitonibus ſuſpici, impetrare ab Imperatore, quod vellet, locis etiam militiæ a Severo adjutus, cum eſſet peradoleſcens, longitudine autem corporis & vaſtitate, & forma, atque oculorum magnitudine, & candore omnes excelleret.

IV. Bibiſſe autem illum ſæpe in die vini Capitolinam amphoram conſtat: comediſſe & quadraginta libras carnis; ut autem Cordus dicit, etiam ſexaginta. Quod ſatis conſtat, oleribus ſemper abſtinuit: a frigidis prope ſemper, niſi cum illi potandi neceſſitas eſſet. Sudores ſæpe ſuos excipiebat, & in calices, vel in vaſculum mittebat, ita ut duos vel tres ſextarios ſui ſudoris oſtenderet. Hic diu ſub Antonino Caracallo ordines duxit, centuriatus, & ceteras militares dignitates ſæpe tractavit. Sub Macrino (quod eum, qui Imperatoris ſui filium occiderat, vehementer odiſſet) a militia deſiit, & in

Thracia in vico, ubi genitus fuerat, possessiones comparavit, ac semper cum Gothis commercia exercuit. Amatus est autem unice a Getis, quasi eorum civis. Alani, quicunque ad ripam venerunt, amicum eum, donis vicissim recurrentibus, approbabant. Sed occiso Macrino cum filio suo, ubi Heliogabalum, quasi Antonini filium, Imperatorem comperit, jam maturæ ætatis ad eum venit, petiitque, ut, quod avus ejus Severus judicii circa se habuerat, & ipse haberet. sed apud impurum hominem valere nihil potuit. nam dicitur cum eo jocatus esse Heliogabalus turpissime, dicens, *Maximine, sedecim, & viginti, & triginta milites diceris aliquando lassasse: potes tricies cum muliere perficere?* Tum ille, ubi vidit infamem Principem sic exorsum, a militia discessit. & tamen retentus est per amicos Heliogabali, ne hoc quoque illius famæ accederet, quod virum temporis sui fortissimum, & quem alii *Herculem*, alii *Achillem*, alii *Ajacem* vocabant, a suo exercitu dimoveret.

V. Fuit igitur Maximinus sub homine impurissimo tantum honore præditus tribunatus, sed nunquam ad manum ejus accessit, nunquam illum salutavit, per totum triennium huc atque illuc discurrens: modo agris, modo otio, modo fictis languoribus occupatus est. Occiso Heliogabalo, ubi Maximinus comperit, Alexandrum Principem nominatum, Romam contendit: quem Alexander miro cum gaudio, mira cum gratulatione suscepit, ut in Senatu verba faceret talia: *Maximinus, Patres conscripti, Tribunus, cui ego latum clavum addidi, ad me confugit, qui sub impura illa bellua militare non potuit, qui apud*

divum parentem meum Severum tantus fuit, quantum illum fama comperitis. Statim denique illum Tribunum legionis quartæ, quam ex tironibus ipſe compoſuerat, dedit, & eum in hæc verba provexit: *Veteres milites tibi, Maximine mi cariſſime atque amantiſſime, idcirco non credidi, quod veritus ſum, ne vitià eorum ſub aliis inoleſcentia emendare non poſſes. Habes tirones: ad tuos mores, ad tuam virtutem, ad tuum laborem eos fac militiam addiſcere, ut mihi multos Maximinos reipublicæ optabiles ſolus efficias.*

VI. Accepta igitur legione, ſtatim eam exercere cœpit. Quinta quaque die jubebat milites decurrere, ſimulacra bellorum agere: gladios, lanceas, loricas, galeas, ſcuta, tunicas, & omnia arma illorum quotidie circumſpicere: calceamenta quin etiam ipſa proſpiciebat, prorſus ut ſe parem militibus præberet. Sed cum eum quidam Tribuni reprehenderent, dicentes, *Quid tantum laboras, cum ejus loci jam ſis, ut ducatum poſſis accipere?* dixiſſe fertur, *Ego vero, quo major fuero, tanto plus laborabo.* Exercebat cum militibus ipſe luctam, quinos, ſenos, & ſeptenos jam grandævus ad terram proſternens. Denique invidentibus cunctis, cum quidam Tribunus ſuperbior, magni corporis, virtutis notæ, atque ideo ferocior, ei dixiſſet, *Non magnam rem facis, ſi Tribunus tuos milites vincis:* ille ait, *Viſne congrediamur?* Cumque adverſarius annuiſſet, venientem contra ſe palma in pectus percuſſum ſupinum rejecit, & continuo dixit, *Date alium, ſed Tribunum.* Erat præterea, ut refert Cordus, magnitudine tanta, ut octo pedes

digito videretur egreſſus: pollice ita vaſto, ut uxoris dextrocherio uteretur pro anulo. Jam illa prope in vulgi ore ſunt poſita, quod hamaxas manibus attraheret, rhedam onuſtam ſolus moveret, equo ſi pugnum dediſſet, dentes ſolveret, ſi calcem, crura frangeret, lapides tophicios friaret, arbores teneriores ſcinderet; alii denique eum *Crotoniatem Milonem*, alii *Herculem*, *Antæum* alii vocarent.

VII. His rebus conſpicuum virum Alexander, magnorum meritorum judex, in ſuam perniciem omni exercitui præfecit, gaudentibus cunctis ubique tribunis, ducibus, & militibus. Denique totum ejus exercitum, qui ſub Heliogabalo magna ex parte torpuerat, ad ſuam militarem diſciplinam retraxit. quod Alexandro, ut diximus, optimo quidem Imperatori, ſed tamen cujus ætas ab initio contemni potuerit, graviſſimum fuit. Nam cum in Gallia eſſet, & non longe ab urbe quadam caſtra poſuiſſet, ſubito immiſſis militibus, ut quidam dicunt, ab ipſo, ut alii, a tribunis barbaris, Alexander ad matrem fugiens interemtus eſt, Maximino jam Imperatore appellato. Et cauſam quidem Alexandri interimendi alii aliam fuiſſe dicunt. Quidam enim Mammæam dicunt auctorem fuiſſe, ut filius, deſerto bello Germanico, Orientem peteret, atque ideo milites in ſeditionem prorupiſſe. Quidam, quod ille nimis ſeverus eſſet, & voluiſſet ita in Gallia legiones exauctorare, ut exauctoraverat in Oriente.

VIII. Sed occiſo Alexandro, Maximinus primum e corpore militari, & nondum Senator, ſine de-

creto Senatus, Auguſtus ab exercitu appellatus eſt, filio ſibimet in participatum dato: de quo pauca, quæ nobis ſunt cognita, mox dicemus. Maximinus autem ea fuit ſemper aſtutia, ut milites non ſolum virtute regeret, ſed etiam præmiis & lucris ſui amantiſſimos redderet. Nunquam ille annonam cujuſpiam tulit. nunquam fuit, qui in exercitu faber, aut alterius rei, ut plerique ſunt, artifex eſſet. ſolis venationibus legiones frequenter exercebat. Sed inter has virtutes tam crudelis fuit, ut illum alii *Cyclopem*, alii *Buſiridem*, alii *Scironem*, nonnulli *Phalarim*, multi *Typhonem*, vel *Gygem* vocarent. Senatus eum tantum timuit, ut vota in templis publice privatimque, mulieres etiam cum ſuis liberis facerent, ne ille unquam urbem Romam videret. Audiebant enim, alios in crucem ſublatos, alios animalibus nuper occiſis incluſos, alios feris objectos, alios fuſtibus eliſos; atque omnia hæc ſine delectu dignitatis, cum videretur diſciplinam velle regere militarem: cujus exemplo civilia etiam corrigere voluit. quod non convenit Principi, qui velit diligi. Erat enim ei perſuaſum, niſi crudelitate imperium non teneri. Simul & verebatur, ne propter humilitatem generis barbarici a nobilitate contemneretur. Meminerat præterea, ſe Romæ etiam a ſervis nobilium contemtum eſſe, ita ut ne a procuratoribus quidem eorum videretur. Et, ut ſe habent ſtultæ opiniones, tales eos contra ſe ſperabat futuros, cum jam Imperator eſſet. Tantum valet conſcientia degeneris animi.

IX. Nam ignobilitatis tegendæ cauſa omnes con-

ſcios generis ſui interemit: nonnullos etiam amicos, qui ei ſæpe miſericordiæ ac pietatis cauſa pleraque donaverant. neque enim fuit crudelius animal in terris: omnia ſic in viribus ſuis ponens, quaſi non poſſet occidi. Denique cum immortalem ſe prope crederet ob magnitudinem corporis ſui virtutiſque, mimus quidam in theatro, præſente illo, dicitur verſus Græcos dixiſſe, quorum hæc erat Latina ſententia:

Et qui ab uno non poteſt occidi, a multis occiditur.
Elephas grandis eſt, & occiditur:
Leo fortis eſt, & occiditur:
Tigris fortis eſt, & occiditur:
Cave multos, ſi ſingulos non times.

Et hæc Imperatore ipſo præſente jam dicta ſunt. ſed cum Maximinus interrogaret amicos, quid mimicus ſcurra dixiſſet; dictum eſt ei, quod antiquos verſus cantaret, contra homines aſperos ſcriptos: & ille, ut erat Thrax & barbarus, credidit. Nobilem circa ſe neminem paſſus eſt, prorſus ut Spartaci aut Athenionis exemplo imperaret. Præterea omnes Alexandri miniſtros variis modis interemit. Diſpoſitionibus ejus invidit. & dum ſuſpectos habet amicos ac miniſtros ejus, crudelior factus eſt.

X. Cum eſſet ita moratus, ut ferarum more viveret, triſtior & immanior factus eſt factione Magni cujuſdam conſularis viri contra ſe parata: qui cum multis militibus & Centurionibus ad eum confodiendum conſilium inierat, cum in ſe imperium transferre cuperet. Et genus factionis fuit tale. cum ponte juncto in Germanos tranſire Maximinus vellet,

placuerat, ut contrarii cum eo transirent, pons postea solveretur, ille in barbarico solo circumventus occideretur, imperium Magnus arriperet. Nam omnia bella cœperat agere, & quidem fortissime, statim ut factus Imperator, peritus utpote rei militaris, volens existimationem de se habitam tenere, & ante omnes, Alexandri gloriam, quem ipse occiderat, vincere. quare Imperator etiam in exercitio quotidie milites detinebat: eratque in armis ipse magnus exercitui, & corpore multa semper ostendens. Et istam quidem factionem Maximinus ipse finisse perhibetur, ut materiam crudelitatis augeret. Denique sine judicio, sine accusatione, sine delatore, sine defensione omnes interemit, omnium bona sustulit, &, plus quatuor millibus hominum occisis, se satiare non potuit.

XI. Fuit etiam sub eodem factio, descìscentibus sagittariis Osdroenis ab eodem, ob amorem Alexandri & desiderium, quem a Maximino apud eos occisum esse constabat, nec aliud persuaderi poterat. denique etiam ipsi Tycum ex suis sibi ducem atque Imperatorem fecerunt, quem Maximinus privatum jam dimiserat: quem quidem & purpura circumdederunt, regioque apparatu ornarunt, & quasi sui milites obsepserunt. & invitum quidem, sed hic Tycus dormiens domi suæ ab uno ex amicis suis interfectus est, qui sibi doluit illum esse præpositum, Macedonio nomine, qui eum Maximino prodidit, quique caput ejus ad Imperatorem detulit. Sed Maximinus primo ei gratias egit, postea tamen, ut proditorem, odio habuit, & occidit. His

rebus in dies immanior fiebat, ferarum more, quæ vulneratæ magis exulcerantur. Poſt hæc tranſiit in Germaniam cum omni exercitu, & Mauris, & Oſdroenis, & Parthis, & omnibus, quos ſecum Alexander ducebat ad bellum. Et ob hoc maxime Orientalia ſecum trahebat auxilia, quod nulli magis contra Germanos, quam expediti ſagittarii, valent. Mirandum autem apparatum belli Alexander habuit, cui Maximinus multa dicitur addidiſſe.

XII. Ingreſſus igitur Germaniam Tranſrhenanam, per trecenta vel quadringenta millia barbarici ſoli vicos incendit, greges abegit, prædas ſuſtulit, barbarorum plurimos interemit, militem divitem reduxit, cepit innumeros: & niſi Germani per amnes, & paludes, & ſilvas confugiſſent, omnem Germaniam in Romanam ditionem redegiſſet. Ipſe præterea manu ſua multa faciebat, cum etiam paludem ingreſſus circumventus eſſet a Germanis, niſi eum equo inhærentem ſui liberaſſent. habuit enim hoc barbaricæ temeritatis, ut putaret, Imperatorem manu etiam ſua ſemper uti debere. denique quaſi navale quoddam prœlium in palude fecit, plurimoſque illic interemit. Victa igitur Germania, literas Romam ad Senatum & ad populum miſit, ſe dictante conſcriptas, quarum ſententia hæc fuit: *Non poſſumus tantum, Patres conſcripti, loqui, quantum fecimus. Per quadraginta millia Germanorum vicos incendimus, greges abduximus, captivos abſtraximus, armatos occidimus, in palude pugnavimus. Perveniſſemus ad ſilvas, niſi altitudo paludum nos tranſire non permiſiſſet.* Ælius Cordus dicit, hanc omnino ipſius

orationem fuisse: quod credibile est. quid enim in hac est, quod non posset barbarus miles? qui pari sententia & ad populum scripsit, sed majori reverentia, idcirco quod Senatum oderat, a quo se contemni multum credebat. Jussit præterea tabulas pingi, ita ut erat bellum ipsum gestum, & ante curiam proponi, ut facta ejus pictura loqueretur: quas quidem tabulas post mortem ejus Senatus & deponi jussit, & exuri.

XIII. Fuerunt & alia sub eo bella plurima, ex quibus semper primus victor revertit, & cum ingentibus spoliis atque captivis. Exstat oratio ejusdem, missa ad Senatum, cujus hoc exemplum est: *Brevi tempore, Patres conscripti, tot bella gessi, quot nemo veterum. Tantum prædæ in Romanum solum attuli, quantum sperari non potuit. Tantum captivorum adduxi, ut vix sola Romana sufficiant.* Reliqua orationis verba non sunt ad rem necessaria. Pacata Germania, Sirmium venit, Sarmatis inferre bellum parans atque animo habens, concupiens usque ad Oceanum septemtrionales partes in Romanam ditionem redigere: quod fecisset, si vixisset, ut Herodianus dicit Græcus scriptor, qui ei, quantum videmus, in odium Alexandri plurimum favit. Sed cum Romani ejus crudelitatem ferre non possent, quod delatores evocaret, accusatorem immitteret, crimina fingeret, innocentes occideret, damnaret omnes, quicunque in judicium venissent, ex ditissimis hominibus pauperrimos faceret, nec aliunde, nisi malo alieno, pecuniam quæreret, deinde sine delicto consulares viros & duces multos interime-

ret, alios Scythicis vehiculis exhiberet, alios in custodia detineret, nihil denique prætermitteret, quod ad crudelitatem videretur operari: contra eum defectionem pararunt. Nec solum Romani, sed, quia & in milites sæviebat, exercitus, qui in Africa erat, subita & ingenti seditione Gordianum senem, virum gravissimum, qui erat Proconsul, Imperatorem fecerunt: cujus factionis hic ordo fuit.

XIV. Erat fisci procurator in Libya, qui omnes Maximini studio spoliaverat: hic per rusticanam plebem, deinde & quosdam milites interemtus est, per eos, qui rationalem in honorem Maximini defendebant. Sed cum viderent auctores cædis ejus, acrioribus remediis sibi subveniendum esse, Gordianum Proconsulem, virum, ut diximus, venerabilem, natu grandiorem, omni virtutum genere florentem, ab Alexandro ex senatusconsulto in Africam missum, reclamantem & se terræ affligentem, opertum purpura imperare coegerunt, instantes cum gladiis, & cum omni genere telorum. Et primo quidem invitus Gordianus purpuram sumserat: postea vero, cum vidit neque filio, neque familiæ suæ tutum id esse, volens suscepit imperium, & appellatus ab omnibus Afris Augustus cum filio apud oppidum Tysdrum, inde Carthaginem venit cum pompa regali, & protectoribus, & fascibus laureatis, unde Romam ad Senatum literas misit, quæ, occiso Valeriano, duce militum prætorianorum, in odium Maximini gratanter acceptæ sunt. appellati etiam Gordianus senex & Gordianus juvenis a Senatu Augusti.

XV. Interfecti deinde omnes delatores, omnes accusatores, omnes amici Maximini. interfectus est Sabinus Præfectus Urbis, percussus in populo. Ubi hæc gesta sunt, Senatus magis timens Maximinum, aperte ac libere hostes appellat Maximinum & ejus filium. Literas deinde mittit ad omnes provincias, ut communi saluti libertatique subveniant: quæ auditæ sunt ab omnibus. denique ubique amici, & administratores, & duces, tribuni & milites Maximini interfecti sunt: paucæ civitates fidem hosti publico servaverunt, quæ, proditis iis, qui missi ad eos fuerant, ad Maximinum cito per indices detulerunt. Literarum Senatus exemplum hoc fuit: *Senatus populusque Romanus, per Gordianos Principes, ab illa tristissima bellua liberari cœptus, Proconsulibus, Præsidibus, Legatis, Ducibus, Tribunis, magistratibus, ac singulis civitatibus, & municipiis, & oppidis, & vicis, & castellis salutem, quam nunc primum recipere cœpit, dicit. Diis faventibus Gordianum Proconsulem, virum sanctissimum, & gravissimum Senatorem, Principem meruimus: Augustum appellavimus: nec solum illum, sed etiam in subsidium reipublicæ, filium ejus Gordianum nobilem juvenem. Vestrum est consentire ad salutem reipublicæ obtinendam, & ad scelera defendenda, & ad illam belluam, atque illius amicos, ubicunque fuerint, persequendos. A nobis etiam Maximinus cum filio suo, hostis est judicatus.*

XVI. Senatusconsulti autem hoc fuit exemplum. Cum ventum esset in ædem Castorum, sexto Kalendas Junias, acceptas literas Junius Syllanus Consul ex Africa, Gordiani Imperatoris Patris patriæ,

Proconſulis, recitavit. *Invitum me, Patres conſcripti, juvenes, quibus Africa tuenda commiſſa eſt, ad imperium vocarunt. Sed intuitu veſtri neceſſitatem libens ſuſtineo. Veſtrum eſt æſtimare, quid velitis. nam ego uſque ad Senatus judicium incertus & varius fluctuabo.* Lectis literis, ſtatim Senatus acclamavit: *Gordiane Auguſte, Dii te ſervent. Felix imperes: tu nos liberaſti. Salvus imperes: tu nos liberaſti. Per te ſalva reſpublica. omnes tibi gratias agimus.* Item Conſul retulit, *Patres conſcripti, de Maximinis quid placet?* reſponſum eſt, *Hoſtes, hoſtes. Qui eos occiderit, præmium merebitur.* Item Conſul dixit, *De amicis Maximini quid videtur?* acclamatum eſt, *Hoſtes, hoſtes. Qui eos occiderit, præmium merebitur.* Ita acclamatum eſt: *Inimicus Senatus in crucem tollatur. Hoſtis Senatus ubicunque feriatur. Inimici Senatus vivi exurantur. Gordiani Auguſti, Dii vos ſervent. Ambo feliciter agatis, ambo feliciter imperetis. Nepoti Gordiani Præturam decernimus, nepoti Gordiani Conſulatum ſpondemus. nepos Gordiani Cæſar appelletur. Tertius Gordianus Præturam accipiat.*

XVII. Ubi hoc ſenatuſconſultum Maximinus accepit, homo natura ferus, ſic exarſit, ut non hominem, ſed belluam putares. jaciebat ſe in parietes, nonnunquam terræ ſe proſternebat: exclamabat incondite, arripiebat gladium, quaſi Senatum poſſet occidere, conſcindebat veſtem regiam, alios verberibus afficiebat: & niſi de medio receſſiſſet, ut quidam ſunt auctores, oculos filio adoleſcentulo ſuſtuliſſet. Cauſa autem iracundiæ contra filium hæc fuit, quod eum Romam ire juſſerat, cum primum

Imperator factus est, & ille patris nimio amore neglexerat: putabat autem, quod si ille Romæ fuisset, nihil ausurus esset Senatus. Ardentem igitur Maximinum iracundia, amici intra cubiculum receperunt; sed cum furorem suum tenere non posset, ut oblivionem cogitationis acciperet, vino se primo die obruisse dicitur eousque, ut, quid gestum esset, ignoraret. Alia die, admissis amicis, qui eum audire non poterant, sed tacebant, & qui factum Senatus tacite laudabant, consilium habuit, quid facto opus esset: e consilio ad concionem processit, in qua concione multa in Afros, multa in Gordianum, plura in Senatum dixit, cohortatusque milites ad communes injurias vindicandas.

XVIII. Concio denique omnis militaris fuit, cujus hoc exemplum est: *Commilitones, rem vobis notam proferimus, Afri fidem fregerunt. quid dicam fregerunt? nam quando tenuerunt? Gordianus senex debilis, & morti vicinus, sumsit imperium. Sanctissimi autem Patres conscripti illi, & qui & Romulum & Cæsarem occiderunt, me hostem judicaverunt, cum pro his pugnarem, & ipsis vincerem; nec solum me, sed etiam vos, & omnes, qui mecum sentiunt; & Gordianos, patrem ac filium, Augustos vocarunt. Ergo si viri estis, si vires habetis, eamus contra Senatum & Afros: quorum omnium bona vos habebitis.* Dato igitur stipendio, & quidem ingenti, Romam versus cum exercitu proficisci cœpit.

XIX. Sed Gordianus in Africa primum a Capeliano quodam agitari cœpit, cui Mauros regenti successorem dederat. contra quem filium juvenem

cum misisset, acerrima pugna interfecto filio, ipse laqueo vitam finivit; sciens, & in Maximino multum esse roboris, & in Afris nihil virium, multum quin immo perfidiæ. Tunc Capelianus victor pro Maximino, omnes Gordiani partium, motu partium in Africa interemit atque proscripsit, nec cuiquam pepercit: prorsus ut ex animo Maximini videretur hæc facere. Civitates denique subvertit, fana diripuit, donaria militibus divisit, plebem & principes civitatum concidit. Ipse præterea militum animos sibi conciliabat, præludens ad imperium, si Maximinus perisset.

XX. Hæc ubi Romam nuntiata sunt, Senatus, Maximini & naturalem & jam necessariam crudelitatem timens, mortuis duobus Gordianis, Maximum Pupienum ex Præfecto Urbi, & qui plurimas dignitates præcipue gessisset, ignobilem genere, sed virtutibus clarum, & Clodium Balbinum, moribus delicatiorem, Imperatores creavit. quibus a populo Augustis appellatis, per milites & eundem populum etiam parvulus nepos Gordiani Cæsar est dictus. Tribus igitur Imperatoribus contra Maximinum fulta respublica est. horum tamen Maximus vita severior, prudentia gravior, virtute constantior. denique ipsi, contra Maximinum, & Senatus & Balbinus bellum crediderunt. Profecto igitur ad bellum Maximo contra Maximinum, Balbinus Romæ bellis intestinis & domesticis seditionibus urgebatur; occisis præcipue per populum Gallicano, & Mæcenate: qui quidem populus a prætorianis laniatus est, cum Balbinus resistere se-

ditionibus non satis posset. denique magna pars Urbis incensa est. Et recreatus quidem Imperator fuerat Maximinus, audita morte Gordiani, atque ejus filii, Capeliani victoria. verum ubi & aliud senatusconsultum accepit, quo Maximus, & Balbinus, & Gordianus Imperatores appellati sunt, intellexit, Senatus odia esse perpetua, & se vere hostem omnium judicio haberi.

XXI. Acrior denique Italiam ingressus est. ubi cum comperisset, Maximum contra se missum, vehementius sæviens, quadrato agmine Hemonam venit. Sed provincialium omnium consilium hoc fuit, ut, sublatis omnibus, quæ victum præbere possent, intra civitates se reciperent, ut Maximinus cum exercitu fame urgeretur. denique ubi primum castra in campo posuit, neque quidquam commeatus reperiret, incensus contra eum exercitus suus, quod fame in Italia laborasset, in qua post Alpes recreari se posse credebat, murmurare primum cœpit, deinde etiam aliqua libere dicere. Hæc cum vellet vindicare, multum exarsit exercitus, & odium tacitum in tempus distulit, quod loco suo statim prodidit. Plerique sane dicunt, ipsam Hemonam vacuam & desertam inventam esse, Maximino stulte lætante, quod quasi civitas tota cessisset. Post hoc Aquilejam venit, quæ contra eum armatis circa muros dispositis, portas clausit: nec oppugnatio defuit, Menophilo & Crispino consularibus viris auctoribus.

XXII. Cum igitur frustra obsideret Aquilejam Maximinus, legatos in eandem urbem misit: qui-

bus populus pæne consenserat, nisi Menophilus cum collega restitisset, dicens, etiam Deum Belenum per haruspices spopondisse, Maximinum esse vincendum. Unde etiam postea Maximini milites jactasse dicuntur, Apollinem contra se pugnasse, nec illam Maximi aut Senatus, sed Deorum fuisse victoriam. Quod quidem idcirco ab his fictum esse dicunt, quod erubescebant, armatos se pæne ab inermibus victos. Ponte itaque cupis facto, Maximinus fluvium transivit, & de proximo Aquilejam obsidere cœpit. Ingens autem oppugnatio & discrimen tunc fuit, cum se cives sulfure & flammis, ceterisque hujusmodi propugnaculis a militibus defenderent: quorum alii nudabantur armis, aliorum vestes incendebantur, aliorum oculi exstinguebantur, diruebantur etiam machinamenta. Inter hæc Maximinus cum filio suo adolescente, quem Cæsarem appellaverat, circumire muros, quantum a teli jactu satis tutus esse posset, nunc suis verbis milites, nunc oppidanos rogare. verum nihil profecit. nam multa & in eum crudelitatis causa, & in filium, qui speciosissimus erat, probra congesta sunt.

XXIII. Quare Maximinus, sperans suorum ignavia bellum trahi, duces suos interemit, eo tempore, quo minime oportebat: unde sibi milites etiam iratiores reddidit. Huc accedebat, quod deficiebant commeatus, quia Senatus ad omnes provincias & portuum custodes literas dederat, ne aliquid commeatuum in Maximini potestatem veniret. Miserat præterea per omnes civitates prætorios & quæstorios viros, qui ubique custodias agerent, &

omnia contra Maximinum defenderent. effectum denique eſt, ut obſeſſi anguſtias, obſidens ipſe, pateretur. Nuntiabatur inter hæc, orbem terrarum conſenſiſſe in odium Maximini. Quare timentes milites, quorum affectus in Albano monte erant, medio forte die, cum a prœlio quieſceretur, & Maximinum & filium ejus quieſcentes, in tentorio poſitos, occiderunt, eorumque capita præfixa contis Aquilejenſibus demonſtraverunt. In oppido igitur vicino ſtatim Maximini ſtatuæ atque imagines depoſitæ ſunt, & ejus Præfectus prætorii occiſus eſt cum amicis clarioribus. miſſi etiam Romam capita ſunt eorum.

XXIV. Hic finis Maximinorum fuit, dignus crudelitate patris, indignus bonitate filii. quibus mortuis ingens lætitia provincialium, dolor graviſſimus barbarorum. Sed milites, interfectis publicis hoſtibus, recepti ſunt ab oppidanis, rogantes: & primum ita, ut ante imagines Maximi, & Balbini, & Gordiani adorarent, cum omnes dicerent, priores Gordianos in Deos relatos. Poſt hoc ingens ex Aquileja commeatus in caſtra, quæ laborabant fame, traductus eſt, feſſiſque militibus, alia die in concionem ventum eſt, & omnes in Maximi & Balbini verba jurarunt, Gordianos priores Divos appellantes. Dici vix poteſt, quanta lætitia fuerit, cum Romam per Italiam caput Maximini ferretur, occurrentibus cunctis ad gaudium publicum. Et Maximus quidem, quem multi Pupienum putant, apud Ravennam bellum parabat per Germanorum auxilia: qui ubi comperit, conſenſiſſe exercitum ſibi

& collegis suis, occisos autem esse Maximinos, statim dimissis Germanorum auxiliis, quæ sibi contra hostem paraverat, Romam laureatas literas misit: quæ in Urbe ingentem lætitiam fecerunt, ita ut omnes per aras, & templa, & sacella, & loca religiosa, gratias agerent. Balbinus autem, homo timidior natura, & qui, cum Maximini nomen audiret, etiam tremeret, hecatomben fecit, jussitque per omnes civitates pari supplicari sacrificio. Deinde Maximus Romam venit, Senatumque ingressus, actis sibi gratiis, concionem habuit: atque inde in Palatium cum Balbino & Gordiano victores se receperunt.

XXV. Interest scire, quale senatusconsultum fuerit, vel qui dies Urbis, cum est nuntiatus interemtus Maximinus. Jam primum is nuntius, qui ex Aquilejensi urbe Romam missus fuerat, tanto impetu, mutatis animalibus, cucurrit, ut quarta die Romam veniret, cum apud Ravennam Maximum reliquisset. & forte dies ludorum erat, cum subito, sedente Balbino & Gordiano, theatrum nuntius ingressus est: atque, antequam aliquid indicaretur, omnis populus exclamavit, *Maximinus occisus est.* ita & nuntius præventus, & Imperatores, qui aderant, gaudium publicum nutu & consensu indicaverunt. Soluto igitur spectaculo, omnes statim ad suas religiones convolarunt: atque inde Senatus ad Principem, populus ad concionem cucurrerunt.

XXVI. Senatusconsultum hoc fuit. Recitatis in Senatu per Balbinum Augustum literis, acclamavit Senatus: *Hostes populi Romani Dii persequuntur. Jup-*

piter optime, tibi gratias. Apollo venerabilis, tibi gratias. Maxime Auguste, tibi gratias. Balbine Auguste, tibi gratias. Tibi gratias, Gordiane Auguste. Divis Gordianis templa decernimus. Maximini nomen olim erasum, nunc animis eradendum. Hostis publici caput in profluentem abjiciatur: corpus ejus nemo sepeliat. Qui Senatui mortem minatus est, qui Senatui vincula minatus est, ut debebat, interemtus. Sanctissimi Imperatores, gratias vobis agimus. Maxime, Balbine, Gordiane, Dii vos servent. Victores hostium omnes desideramus: præsentiam Maximi omnes desideramus. Balbine Auguste, Dii te servent. Præsentem annum Consules vos ornetis: in locum Maximini Gordianus sufficiatur. Post rogatus sententiam Cuspidius Celerinus, hæc verba habuit: *Patres conscripti, eraso nomine Maximinorum, appellatisque Divis Gordianis, victoriæ causa Principibus nostris, Maximo, Balbino, & Gordiano statuas cum elephantis decernimus, currus triumphales decernimus, statuas equestres decernimus, trophæa decernimus.* Post hæc, misso Senatu, supplicationes per totam Urbem decretæ. Victores Principes in Palatium se receperunt: de quorum vita, in alio libro deinceps dicemus.

JULII CAPITOLINI

MAXIMINUS JUNIOR

AD

CONSTANTINUM AUG.

I. MAXIMINUS junior, de cujus genere ſuperius dictum eſt, tantæ pulchritudinis fuit, ut paſſim amatus ſit a procacioribus feminis. nonnullæ etiam optaverunt de eo concipere. Proceritatis videbatur poſſe illius eſſe, ut ad ſtaturam paternam perveniret. ſiquidem anno viceſimo & primo periit, in ipſo flore juventutis, (ut aliqui autem dicunt, octavodecimo) literis & Græcis, & Latinis, imbutus ad primam diſciplinam. nam uſus eſt magiſtro Græco literatore Fabilio, cujus epigrammata Græca multa exſtant, maxime in imaginibus ipſius pueri: qui verſus Græcos fecit ex illis Latinis Virgilii, cum ipſum puerum deſcriberet:

Qualis ubi Oceani profuſus lucifer unda
Extulit os ſacrum cælo, tenebraſque reſolvit,
Talis erat juvenis primo ſub nomine clarus.

Grammatico Latino usus est Philemone, jurisperito Modestino, oratore Titiano, filio Titiani senioris, qui Provinciarum libros pulcherrimos scripsit, & qui dictus est *Simia temporis sui*, quod cuncta imitatus esset. Habuit & Græcum rhetorem Eugamium sui temporis clarum. Desponsata illi erat Junia Fadilla, proneptis Antonini: quam postea accepit Toxotius, ejusdem familiæ Senator, qui periit post præturam, cujus etiam poemata exstant. Manserunt autem apud eam arrhæ regiæ, quæ tales (ut Junius Cordus loquitur, harum rerum perscrutator) fuisse dicuntur: monolium de albis novem, reticulum de prasinis undecim, dextrocherium cum costula de hyacinthis quatuor, præter vestes auratas, & omnes regias, ceteraque insignia sponsaliorum.

II. Adolescens autem ipse Maximinus superbiæ fuit insolentissimæ, ita ut etiam, cum pater suus, homo crudelissimus, plerisque honoratis assurgeret, ille resideret. Vitæ lætioris, vini parcissimus, cibi avidus, maxime silvestris: ita ut nonnisi aprugnam, anates, grues, & omnia captiva ederet. Infamabant eum, ob nimiam pulchritudinem, amici Maximi, & Balbini, & Gordiani, & maxime Senatores, qui speciem illam, velut divinitus lapsam, incorruptam esse noluerunt. Denique illo tempore, quo circum Aquilejam muros circumveniens, cum patre deditionem Urbis petebat, nihil aliud ei, quam spurcities objecta est, quæ longe ab illius fuit vita. Vestibus tam accuratus fuit, ut nulla mulier nitidior esset in mundo. amicis paternis immane

quantum obsecutus est, sed ut donaret ac largiretur. nam in salutationibus superbissimus erat, & manum porrigebat, genua sibi osculari patiebatur, & nonnunquam etiam pedes: quod nunquam passus est senior Maximinus, qui dicebat, *Dii prohibeant, ut quisquam ingenuorum pedibus meis osculum figat.* Et quoniam ad Maximinos revertimur, res jucundæ prætereundæ non sunt. nam cum esset Maximinus pedum, ut diximus, octo & prope semis, calceamentum ejus, id est, campagum regium quidam in luco, qui est inter Aquilejam & Arciam, posuerunt, quod constat pede majus fuisse hominis vestigio atque mensura: unde etiam vulgo tractum est, cum de longis & ineptis hominibus diceretur, *Caliga Maximini.* quod idcirco indidi, ne, qui Cordum legeret, me prætermisisse crederet aliquid, quod ad rem pertineret. Sed redeam ad filium.

III. De hoc adolescente Alexander Aurelius ad matrem suam scribit Mammæam, cupiens ei sororem suam Theocliam dare, in hæc verba: *Mi mater, si Maximinus senior dux noster, & quidem optimus, non aliquid in se barbarum contineret, jam ego Maximino juniori Theocliam tuam dedissem. Sed timeo, ne soror mea, Græcis munditiis erudita, barbarum socerum ferre non possit: quamvis ipse adolescens & pulcher, & scholasticus, ad Græcas munditias eruditus esse videatur. Hæc quidem cogito: sed te tamen consulo, utrum Maximinum, Maximini filium, generum velis, an Messallam ex familia nobili, oratorem potentissimum eundemque doctissimum, &, nisi fallor, in rebus bellicis si applicetur, fortem futurum.* Hæc Alex-

ander de Maximino: de quo nos nihil amplius habemus, quod dicamus. Sane ne quid prætermissum esse videatur, etiam epistolam indidi patris Maximini, Imperatoris jam facti, qui dicit, idcirco se etiam filium suum appellasse Imperatorem, ut videret vel in pictura, vel in veritate, qualis esset junior Maximinus in purpura. Fuit autem talis epistola: *Ego cum propter affectum, quem pater filio debet, Maximinum meum, Imperatorem appellari permisi; tum etiam, ut populus Romanus & Senatus ille antiquus juraret, se nunquam pulchriorem Imperatorem habuisse.* Usus est autem idem adolescens & aurea lorica, exemplo Ptolemæorum: usus est argentea: usus & clypeo gemmato inaurato, & hasta inaurata. Fecit & spathas argenteas, fecit etiam aureas, & omnino quidquid ejus pulchritudinem posset juvare. Fecit & galeas gemmatas, fecit & bucculas. Hæc sunt, quæ de puero sciri & dici decuit. Reliqua qui volet nosse, de rebus Venereis & amatoriis, quibus eum Cordus aspergit, eundem legat: nos enim hoc loco finem libri faciemus, ad alia, ut jubetur velut publico jure, properantes.

IV. Omina sane imperii hæc fuerunt. Serpens dormienti caput circumdedit. Posita ab eodem vitis intra annum ingentes uvas purpureas attulit, & miræ magnitudinis facta est. Scutum ejus sub sole arsit. Lanceola sic fissa est fulmine, ut tota etiam per ferrum scinderetur, & duas partes faceret: unde dixerunt haruspices, duos Imperatores non diuturnos ex una domo, iisdem nominibus futuros. Lorica patris ejus, non, ut solet, ferrugine, sed tota

purpureo colore infecta, a plurimis visa est. Filio autem omina hæc fuerunt. Cum grammatico daretur, quædam parens sua libros Homericos omnes purpureos dedit, aureis literis scriptos. Ipse puerulus cum ad cœnam ab Alexandro esset rogatus in patris honorem, quod ei deesset vestis cœnatoria, ipsius Alexandri accepit. Cum infans esset, subito per publicum veniente vehiculo Antonini Caracalli, quod vacuum erat, conscendit & sedit, & vix ægreque a mulionibus carrucariis deturbatus est. Nec defuerunt, qui cavendum infantem dicerent Caracallo. Tum ille dixit, *Longe est, ut mihi succedat iste.* Erat enim illo tempore inter ignobiles, & nimis parvus.

V. Mortis omina hæc fuerunt. Venienti contra Maximum & Balbinum Maximino cum filio, mulier quædam passis crinibus occurrit lugubri habitu, & exclamavit, *Maximini, Maximini, Maximini:* neque quidquam amplius dixit, & mortua est. videbatur enim dicere voluisse, *Succurrite.* Canes circum tentorium ejus in secunda mansione ultra duodecim ulularunt, & animam quasi flendo posuerunt, ac prima luce mortui sunt deprehensi. Lupi urbem quingenti simul ingressi sunt, in quam se Maximinus contulerat: plerique dicunt Hemonam, alii Archimeam; certe, quæ deserta a civibus venienti Maximino patuit. Longum est omnia persequi: quæ qui scire desiderat, is velim, ut sæpe dixi, legat Cordum, qui hæc omnia usque ad fabellam scripsit. Sepulcra eorum nulla exstant: in profluentem enim cadavera eorum missa sunt, &

capita eorum in campo Martio, insultante populo, exusta.

VI. Scribit Ælius Sabinus, (quod prætermittendum non fuit) tantam pulchritudinem oris fuisse in filio, ut etiam caput ejus mortui jam nigrum, jam sordens, jam maceratum, defluente tabo, velut umbra pulcherrima videretur. Denique cum caput Maximini pilo circumferretur, & ex hoc ingens gaudium esset, prope par mœror erat, quod & filii caput pariter portaretur. Addit Dexippus, tantum odium fuisse Maximini, ut, interfectis Gordianis, viginti viros Senatus creaverit, quos opponeret Maximino: e quibus fuerunt Balbinus & Maximus, quos contra eum Principes fecerunt. Idem addidit, in conspectu Maximini, jam deserti a militibus, Anolinum Præfectum prætorio ipsius & filium ejus occisum. Nec desunt historici, qui dicant, ipsum Maximinum, ubi desertus est, & ubi filium interemtum ante oculos suos vidit, manu sua se interfecisse, ne quid ei muliebre contingeret.

VII. Prætereundum ne illud quidem est, quod tanta fide Aquilejenses contra Maximinum pro Senatu fuerunt, ut funes de capillis mulierum facerent, cum deessent nervi ad sagittas emittendas: quod aliquando Romæ dicitur factum. unde in honorem matronarum, templum Veneri Calvæ Senatus dicavit. Sane quod nullo in loco tacendum est, cum & Dexippus, & Arrianus, & multi alii Græci scripserunt, Maximum & Balbinum Imperatores contra Maximinum factos; Maximum autem cum exercitu missum, & apud Ravennam bellum

paraſſe, Aquilejam autem niſi victorem non vidiſſe: Latini ſcriptores non Maximum, ſed Pupienum, contra Maximinum apud Aquilejam pugnaſſe dixerunt, eundemque viciſſe. qui error unde natus ſit, ſcire non poſſum; niſi forte idem eſt Pupienus, qui & Maximus. quod ideo teſtatum poſui, ne quis me hoc neſciſſe crederet: quod revera magnum ſtuporem ac miraculum creat.

JULII CAPITOLINI

GORDIANI TRES

AD

CONSTANTINUM AUG.

I. FUERAT quidem confilium, venerabilis Augufte, ut fingulos quofque Imperatores, exemplo multorum, libris fingulis ad tuam Clementiam deftinarèm. nam id multos feciffe, vel ipfe videram, vel lectione conceperam. fed improbum vifum eft, vel Pietatem tuam multitudine diftinere librorum, vel meum laborem plurimis voluminibus occupare. Quare tres Gordianos hoc libro contexui, confulens & meo labori, & lectioni tuæ, ne cogereris plurimos codices volvendo unam tamen pæne hiftoriam lectitare. Sed ne ego, qui longitudinem librorum fugi, multitudinemque verborum, in eam incurriffe videar, quam me urbane declinare confingo, jam rem aggrediar.

II. *Gordiani* non, ut quidam imperiti fcriptores

loquuntur, duo, ſed tres fuerunt: idque docente Arriano, ſcriptore Græcæ hiſtoriæ, docente item Dexippo, Græco auctore, potuerunt addiſcere: qui, etiamſi breviter, ad fidem tamen omnia perſecuti ſunt. Horum *Gordianus* ſenior, id eſt, primus, natus ex patre Metio Marullo, matre Ulpia Gordiana, originem paternam ex Gracchorum genere habuit, maternam ex Trajani Imperatoris: patre, avo, proavo, Conſulibus; ſocero, proſocero, & item alio proſocero, & duobus abſoceris, Conſulibus. ipſe Conſul ditiſſimus ac potentiſſimus, Romæ Pompejanam domum poſſidens, in provinciis tantum terrarum habens, quantum nemo privatus. Ipſe ex Conſulatu, quem egerat cum Alexandro, ad Proconſulatum Africæ miſſus eſt ex ſenatuſconſulto.

III. Sed priuſquam de imperio ejus loquar, pauca de moribus dicam. Adoleſcens cum eſſet Gordianus, de quo ſermo eſt, poemata ſcripſit, quæ omnia exſtant, & cuncta illa, quæ Cicero ex Demetrio & Arato, & *Alcyonas*, & *Uxorium*, & *Nilum:* quæ quidem ad hoc ſcripſit, ut Ciceronis poemata nimis antiqua viderentur. Scripſit prætereа, quemadmodum Virgilius *Æneidos*, Statius *Achilleidos*, & multi alii *Iliados;* ita etiam ille *Antoniniados*, hoc eſt, Antoninum Pium & Antoninum Marcum, verſibus diſertiſſimis, libris triginta vitam illorum, & bella, & publice privatimque geſta perſcribens. Et hæc quidem puerulus. poſtea vero ubi adolevit, in Athenæo controverſiis declamavit, audientibus etiam Imperatoribus ſuis. Quæſturam magnificentiſſime geſſit: ædilitatis ſuæ tem-

pore duodecim populo Romano munera, id est, per singulos menses singula de suo exhibuit, ita ut gladiatorum nonnunquam quingena paria exhiberet, nunquam minus centenis quinquagenis. Feras Libycas una die centum exhibuit, ursos una die mille. Exstat silva ejus memorabilis, quæ picta est in domo rostrata Cn. Pompeji, quæ ipsius, & patris ejus, & proavi fuit; quam Philippi temporibus vester fiscus invasit. in qua pictura etiam nunc continentur cervi palmati ducenti, mixtis Britannis, equi feri triginta, oves feræ centum, alces decem, tauri Cypriaci centum, struthiones Mauri miniati trecenti, onagri triginta, apri centum quinquaginta, ibices ducenti, damæ ducentæ. Hæc autem omnia populo rapienda concessit die muneris, quod sextum edebat.

IV. Præturam nobilem gessit: post jurisdictionem Consulatum primum iniit cum Antonino Caracallo, secundum cum Alexandro. Filios duos habuit, unum consularem, qui cum ipso Augustus appellatus est, qui juxta Carthaginem in Africa bello absumtus est: & filiam Metiam Faustinam, quæ nupta est Junio Balbo, consulari viro. In Consulatibus clarior fuit sui temporis Consulibus, ita ut ei Antoninus invideret, modo prætextas ejus, modo latum clavum, modo Circenses ultra imperatorium mirans modum. Palmatam tunicam, & togam pictam primus Romanorum privatus suam propriam habuit; cum ante Imperatores etiam de Capitolio acciperent, vel de Palatio. Equos Siculos centum, Cappadoces centum, permittentibus Im-

peratoribus, factionibus divisit. Et per hæc populo satis carus, qui semper talibus commovetur. Cordus dicit, in omnibus civitatibus Campaniæ, Etruriæ, Umbriæ, Flaminiæ, Piceni, de proprio illum per quatriduum ludos scenicos & Juvenalia edidisse. Scripsit & laudes soluta oratione omnium Antoninorum, qui ante eum fuerunt. Tantum autem Antoninos dilexit, ut sibi quoque, ut multi dicunt, *Antonini*, ut plerique autem asserunt, *Antonii* nomen adscripserit. Jam illud satis constat, quod filium Gordianum nomine Antonini, & signo illustravit, cum apud Præfectum ærarii, more Romano professus filium, publicis actis ejus nomen insereret.

V. Post consulatum, Proconsul Africæ factus est, annitentibus cunctis, qui Alexandri imperium etiam in Africa clarum per Proconsulis dignitatem haberi atque esse voluerunt. Exstat epistola ipsius Alexandri, qua Senatui gratias agit, quod Gordianum ad Africam Proconsulem destinaverit: cujus hoc exemplum est: *Neque gratius mihi quidquam, Patres conscripti, neque dulcius potuistis efficere, quam ut Antoninum Gordianum Proconsulem ad Africam mitteretis, virum nobilem & magnanimum, disertum, justum, continentem, bonum.* & reliqua. Ex quo apparet, quantus vir eo tempore Gordianus fuerit. Amatus est ab Afris ita, ut nemo antea Proconsulum: ita ut eum alii *Scipionem*, *Catonem* alii, multi *Mutium*, ac *Rutilium*, aut *Lælium* dicerent. Exstat eorum acclamatio, quæ a Junio in literas relata est. nam cum quadam die factum imperatorium legeret, atque a Proconsulibus Scipionibus cœpisset,

acclamatum est, *Novo Scipioni*, *vero Scipioni*, *Gordiano Proconsuli*. hæc & alia frequenter audivit.

VI. Et erat quidem longitudine Romana, canitie decora, & pompali vultu, ruber magis quam candidus, facie bene lata, oculis, ore, fronte verendus. Corporis qualitate subcrassulus. Moribus ita moderatus, ut nihil possis dicere, quod ille aut cupide, aut immodeste, aut nimie fecerit. Affectus suos unice dilexit: filium & nepotem ultra morem, filiam & neptem religiose. Socero suo Annio Severo tantum detulit, ut in familiam ejus quasi filium migrasse se crederet, ut nunquam cum eo laverit, nunquam illo præsente sederit. Ante Præturam Consul cum esset, aut in domo ejus semper mansit, aut si in Pompejana domo, ad illum vel mane, vel sero processit. Vini parcus, cibi parcissimus, vestitu nitidus, lavandi cupidus, ita ut & quater, & quinquies in die lavaret æstate, in hieme bis. Somni plurimi, ita ut in tricliniis, si forte apud amicos ederet, etiam sine pudore dormiret: quod videbatur facere per naturam, non per ebrietatem atque luxuriam.

VII. Sed boni mores nihil ei profuerunt. Hic enim vita venerabilis, cum Platone semper, cum Aristotele, cum Tullio, cum Virgilio, ceterisque veteribus agens, alium, quam merebatur, exitum passus est. nam cum temporibus Maximini, hominis sævi atque truculenti, Proconsul Africam regeret, eique legatus filius esset a Senatu datus, cumque quidam rationalis acrius contra plurimos Afrorum sæviret, quam Maximinus ipse pateretur, proscri-

bens plurimos, interficiens multos, & ſibi ultra Procuratorem omnia vindicans, retunſus deinde a Proconſule atque Legato, cum nobilibus & conſularibus viris ipſe minaretur, cumque Afri tam inſolentes injurias ferre nequirent, primum ipſum rationalem, adjunctis ſibi plerifque militibus, occiderunt. Occiſo deinde eo, cum jam orbis terrarum odio contra Maximinum arderet, cœperunt cogitare, quemadmodum ſeditio inter Maximinos, & ruſticos, vel Afros orta placaretur. Tunc quidam Mauricius nomine, potens apud Afros Decurio, juxta Tyſdrum nobiliſſima poſthac oratione apud plebem in agro ſuo, velut concionabundus, eſt locutus.

VIII. *Gratias habeo Diis immortalibus, cives, quod occaſionem dederunt, & quidem neceſſariam, providendi nobis contra hominem furioſiſſimum Maximinum. Nos enim, qui Procuratorem ejus moribus & vita conſimilem occidimus, niſi facto Imperatore ſalvi eſſe non poſſumus. Quocirca, ſi placet, quoniam non longe eſt nobiliſſimus vir Proconſul cum filio, conſulari Legato, quorum utrique mortem peſtis illa eſt minata; ſublata de vexillis purpura Imperatores eos dicemus, adhibitiſque inſignibus Romano jure firmabimus.* Tunc acclamatum eſt: *Æquum eſt, juſtum eſt. Gordiane Auguſte, Dii te ſervent. Feliciter! Imperator es, cum filio imperes.* His actis, prope ventum eſt ad oppidum Tyſdrum; inventuſque ſenex venerabilis poſt juriſdictionem jacens in lectulo: qui circumfuſus purpura, humi ſe abjecit, ac retrectans elevatus eſt. Et cum aliud facere nihil poſſet, evitandi periculi

gratia, quod a Maximini furoribus haud dubie imminebat, Imperatorem se appellari passus est.

IX. Erat autem jam octogenarius, & plurimis provinciis (ut diximus) ante præfuerat: populo Romano ita commendatus suis actibus erat, ut toto dignus videretur imperio. Alii quidem, occiso juvene Gordiano filio suo, quod Gordianus ante nescierat: sed ubi rem comperit, jam morti vicinus, & filio magis timens, maluit honestas causas habere moriendi, quam dedi vinculis & carceri Maximini. Appellato igitur Gordiano Imperatore, juvenes, qui auctores hujus facinoris erant, statuas Maximini dejecerunt, imagines perfregerunt, nomen publicitus eraserunt. Ipsum etiam Gordianum *Africanum* appellaverunt. Addunt quidam, Africani cognomentum Gordiano idcirco inditum, non quod in Africa imperare cœpisset, sed quod de Scipionum familia originem traheret. In plurimis autem libris invenio, & hunc Gordianum, & filium ejus, pariter Imperatores appellatos, & *Antoninos* cognominatos: alii vero *Antonios*. Post hoc Carthaginem ventum cum pompa regali & fascibus laureatis: filiusque Legatus patris, exemplo Scipionum, (ut Dexippus Græcæ historiæ auctor est) gladii potestate succinctus est. Missa deinceps legatio Romam est cum literis Gordianorum, hæc, quæ gesta fuerant in Africa, indicans: quæ per Valerianum, principem Senatus, qui postea imperavit, gratanter accepta est. Missæ sunt & ad amicos nobiles literæ, ut homines potentes & rem probarent, & amiciores fierent ex amicis.

X. Sed tanta gratulatione factos contra Maximinum Imperatores Senatus accepit, ut non solum gesta hæc probarent, sed etiam viginti viros eligerent, inter quos erat Maximus sive Pupienus, & Clodius Balbinus: qui ambo Imperatores sunt creati, posteaquam Gordiani duo in Africa interemti sunt. Illos sane viginti Senatus ad hoc creaverat, ut divideret his Italicas regiones, contra Maximinum pro Gordianis tuendas. Tunc legationes a Maximino Romam venerunt, abolitionem præteritorum spondentes. Sed vicit Gordianorum legatio, quæ bona omnia pollicebatur, ita ut eidem crederetur; & ingens militibus stipendium, populo agri atque congiaria promissa. Usque adeo autem magis Gordianis, quam Maximinis, est creditum, ut Vitalianus quidam, qui prætorianis militibus præerat, per audacissimos quæstorem & milites, jussu Senatus occideretur: quod se antea crudeliter egerat, & tunc ejus magis immanitas timebatur, amica & familiaris moribus Maximini. de cujus morte hæc fabella fertur. Fictæ sunt literæ Maximini, signatæ quasi ejusdem anulo, & missi cum Quæstore milites, qui eas ferrent, addentes, quædam præter literas secreto esse dicenda. Longam igitur porticum petierunt: & cum ille ea, quæ sibi erant secreto dicenda, perquireret; hortantibus, ut prius signum inspiceret epistolæ, dum considerat, interemtus est. Persuasum deinde est militibus, jussu Maximini Vitalianum interemtum: peractisque rebus, in castris Gordianorum & literæ & vultus sunt propositi.

XI. Interest, ut Senatusconsultum, quo Gordiani

Imperatores appellati sunt, & Maximinus hostis, literis propagetur. Non legitimo, sed indicto Senatus die Consul jam domi conventus, cum Prætoribus, Ædilibus, & Tribunis plebis venit in curiam. Præfectus urbis, cui nescio quid redoluerat, & qui publicas literas non acceperat, a conventu se abstinuit. Sed profuit: nam Consul ante solitas acclamationes, priusquam aliquid in Maximinum feliciter diceretur, ait: *Patres conscripti, Gordiani duo, pater & filius, ambo ex Consulibus, unus vester Proconsul, alter vester Legatus, magno Afrorum consilio Imperatores sunt appellati. Gratias igitur agamus Tysdritanæ juventuti, gratias Carthaginiensi populo semper devoto, qui ab immani nos bellua, ab illa fera vindicaverunt. Quid timide auditis? quid circumspicitis? quid cunctamini? hoc est, quod semper optastis. Hostis est Maximinus: Dii faciant, ut esse jam desinat, & Gordiani senis felicitatem atque prudentiam, juvenis virtutem atque constantiam læti experiamur.* Post hæc literas legit Gordianorum, ad Senatum & ad se missas. Tunc clamavit Senatus, *Dii vobis gratias. Liberati ab hostibus sumus, si penitus liberemur. Maximinum hostem omnes judicamus. Maximinum cum filio Diis inferis devovemus. Gordianos Augustos appellamus. Gordianos Principes agnoscimus. Imperatores de Senatu Dii conservent: Imperatores nobiles victores videamus: Imperatores nostros Roma videat. Hostes publicos qui occiderit, præmium merebitur.*

XII. Dicit Junius Cordus, istud senatusconsultum fuisse tacitum: quod quale sit, aut quare sic appel-

latum, brevi exponam. Omnino exemplum senatusconsulti taciti non aliud est hodie, quam quod vestra Clementia, convocatis ad interiora majoribus, ea disponit, quæ non sunt omnibus publicanda: de quibus adjurare etiam soletis, ne quis ante rem completam quidquam vel audiat, vel intelligat. Hunc autem morem apud veteres necessitates publicæ repererunt, ut si forte aliqua vis ab hostibus immineret, quæ vel cogeret humilia captare consilia, vel aliqua constituere, quæ non prius oporteret dici, quam effici, vel si nollent ad amicos aliqua permanare, senatusconsultum tacitum fieret: ita ut non scribæ, non servi publici, non censuales illis actibus interessent; Senatores exciperent, Senatores omnium officia censualium scribarumque complerent, ne quid forte proderetur. Factum est ergo senatusconsultum tacitum, ne res ad Maximinum perveniret.

XIII. Sed statim ille (ut se habent hominum mentes, eorum dumtaxat, qui erubescunt, per se ea non agnosci, quæ sciunt, & qui humiles se putant, si commissa non prodant) omnia comperit Maximinus, ita ut exemplum senatusconsulti taciti acciperet, quod nunquam ante fuerat factitatum. Exstat denique ejus epistola ad Præfectum Urbis talis: *Senatusconsultum tacitum vestrorum illorum Principum legi, quod tu, Præfectus urbi, factum esse fortasse non nosti: nam nec interfuisti: cujus exemplum ad te misi, ut scires, quomodo Romanam rempublicam regeres.* Enarrari autem non potest, quæ commotio fuerit Maximini, cum audivit, contra se Africam de-

scivisse. nam Senatus auctoritate percepta, incurrere in parietes, vestem scindere, gladium arripere, quasi omnes posset occidere, prorsus furere videbatur. Præfectus urbis, acceptis literis acrioribus, populum & milites allocutus est, dicens, Maximinum jam occisum. Ex quo majus fuit gaudium, statimque dejectæ sunt statuæ atque imagines ejus, qui hostis fuerat judicatus. Usus est sane Senatus, pendente bello, potestate, qua debuit. nam delatores, calumniatores, procuratores, & omnem illam facem Maximinianæ tyrannidis occidi jussit: atque parum fuit, quod Senatus judicaverat; illud populi judicium fuit, quod occisi tracti sunt, & in cloacam missi. tunc & Præfectus urbi Sabinus, consularis vir, fuste percussus, occisus, & in publico derelictus est.

XIV. Hæc ubi comperit Maximinus, statim cohortatus est milites hoc genere concionis: *Sacrati commilitones, immo etiam mei consecranei, & quorum mecum plerique vere militatis; dum nos in Germania Romanam defendimus majestatem, dum nos Illyricum a barbaris vindicamus, Afri fidem Punicam præstiterunt. Nam duos nobis Gordianos, quorum alter senio ita affectus est, ut non possit assurgere, alter ita luxurie perditus, ut debilitatem habeat pro senectute, Imperatores fecerunt. Et nec hoc parum est, sed factum Afrorum nobilis ille Senatus agnovit; & pro quorum liberis arma portamus, hi contra nos Viginti viros statuerunt, & omnes velut contra hostes sententias protulerunt. Quin immo agite, ut viros decet: properandum est ad Urbem. nam & Viginti viri con-*

ſulares contra nos lecti ſunt, quibus reſiſtendum eſt, nobis fortiter agentibus, vobis feliciter dimicantibus. Lentas militum mentes & ſuorum minus alacres animos hac concione Maximinus ſæpe cognovit. Denique ſtatim ad filium ſcripſit, qui longe poſt ſequebatur, ut accelerarat, ne quid contra eum, ſe abſente, milites cogitarent. Literarum exemplum tale Junius Cordus dicit: *Referet ad te ſtipator meus Thyncanius, quæ geſta cognovi vel in Africa, vel Romæ: referet, quæ ſint militum mentes. Quæſo, quantum potes, properes, ne quid, ut ſolet, militaris turba plus faciat. Quid verear, ex eo audies, quem ad te miſi.*

XV. Dum hæc aguntur, in Africa contra duos Gordianos Capelianus quidam, Gordiano & in privata vita ſemper adverſus, & ab ipſo Imperatore jam, cum Mauros Maximini juſſu regeret veteranus, dimiſſus, cum lectis Mauris & tumultuaria manu, accepto a Gordiano ſucceſſore, Carthaginem petiit, atque omnes fide Punica Carthaginienſium populos inclinavit. Gordianus tamen, fortunam belli experiri cupiens, filium ſuum jam natu grandiorem, quadraginta & ſex annos agentem, quem tunc Legati loco, ut diximus, habuerat, contra Capelianum & Maximinianos miſit, virum, de cujus moribus ſuo loco dicemus. Sed cum in re militari & Capelianus eſſet audacior, & Gordianus junior non tam expertus, quippe qui nobilitatis deliciis tardabatur, pugna commiſſa vincitur, & in eodem bello interficitur.

XVI. Fertur autem tanta multitudo Gordiani partium in bello cecidiſſe, ut, cum diu quæſitum ſit

corpus Gordiani junioris, non potuerit inveniri. Fuit præterea ingens, quæ raro in Africa eſt, tempeſtas, quæ Gordiani exercitum ante bellum ita diſſipavit, ut minus idonei milites prœlio fierent, atque ita facilis eſſet Capeliani victoria. Hæc ubi comperit ſenior Gordianus, cum in Africa nihil præſidii, & a Maximino multum timoris, & fides Punica perurgeret, & acerrime Capelianus inſtaret, luctus deinde mentem atque animum fatigaret, laqueo vitam finivit. Hic exitus duorum Gordianorum fuit, quos ambos Senatus Auguſtos appellavit, & poſtea inter Divos retulit. Imperaverunt anno uno, menſibus ſex.

GORDIANUS JUNIOR.

XVII. Hic Gordiani ſenis, Proconſulis Africæ, filius, qui cum patre & ab Afris & a Senatu Auguſtus appellatus eſt, literis & moribus clarus fuit præter nobilitatem: quam, ut nonnulli, ab Antoninis, ut plurimi, ab Antoniis duxit. Siquidem argumento ad probandam generis qualitatem alii hoc eſſe dixerunt, quod *Africanus* Gordianus ſenior appellatus eſt, cognomine Scipionum, quod domum Pompejanam in Urbe habuit, quod Antoninorum cognomine ſemper eſt nuncupatus, quod *Antonium* filium ſuum ipſe ſignificari voluit in Senatu: quæ ſingula videntur familias deſignare. Sed ego Junium Cordum ſequor, qui dicit, ex omnibus his familiis Gordianorum coaluiſſe nobilitatem. Idem igitur natus patri primus ex Fabia Oreſtilla, Antonini pronepte: unde Cæſarum quoque familiam contingere videbatur. Et primis diebus ſui natalis *Antoninus* eſt appellatus. Mox in Senatu Antonini nomen eſt editum, vulgo deinde Gordianus haberi cœptus.

XVIII. In ſtudiis graviſſimæ opinionis fuit, forma conſpicuus, memoriæ ſingularis, bonitatis inſignis, adeo ut ſemper in ſcholis, ſi quis puerorum verberaretur, ille lacrimas non teneret. Sereno Sammonico, qui patri ejus amiciſſimus, ſibi autem præceptor fuit, nimis acceptus, & carus uſque adeo, ut omnes libros Sereni Sammonici patris ſui, qui cenſebantur ad ſexaginta & duo millia, Gordiano minori moriens ille relinqueret: quod eum ad cœlum tulit. ſiquidem tantæ bibliothecæ copia & ſplendore donatus, in famam hominum literarum decore pervenit. Quæſturam Heliogabalo auctore promeruit, idcirco quod luxurioſo Imperatoti laſcivia juvenis, non tamen luxurioſa neque infamis, prædicata eſt. Præturam Alexandro auctore urbanam tenuit, in qua tantus juriſdictionis gratia fuit, ut ſtatim Conſulatum, quem pater ſero acceperat, mereretur. Maximini, ſeu ejuſdem Alexandri, temporibus ad Proconſulatum patris miſſus Legatus, eſt obſecutus: atque illic ea, quæ ſuperius dicta ſunt, contigerunt.

XIX. Fuit vini cupidior, ſemper tamen undecunque conditi, nunc roſa, nunc maſtiche, nunc abſinthio, ceteriſque rebus, quibus gula maxime delectatur. Cibi parcus, ita ut intra punctum temporis, vel prandium, ſi pranderet, vel cœnam finiret. Mulierum cupidiſſimus: habuiſſe eum decretas ſibi concubinas viginti & duas fertur. ex quibus omnibus ternos & quaternos filios reliquit. appellatuſque eſt ſui temporis *Priamus*; quem vulgo jocantes, quod eſſet natura propenſior, *Priapum*, non

Priamum, sæpe vocitarunt. Vixit in deliciis, in hortis, in balneis, in amœnissimis nemoribus. nec pater aspernatus est, sæpissime dicens, illum quandoque in summa claritate cito esse moriturum. Nec tamen in vita sua fortunæ bonis unquam degeneravit, semperque inter illustrissimos fuit, nec civibus, nec reipublicæ ad consultationem defuit. Denique etiam Senatus libentissime illum Augustum appellavit, atque in eo spem publicam posuit. Vestitu cultissimus, servis & omnibus suis carus. Cordus dicit, uxorem eum nunquam habere voluisse. Contra Dexippus putat, ejus filium esse Gordianum tertium, qui post hoc cum Balbino & Pupieno, sive Maximo, puerulus adeptus est imperium.

XX. Cum senior Gordianus mathematicum aliquando consuleret de genitura hujus, respondisse ille dicitur, hunc & filium Imperatoris, & ipsum Imperatorem futurum. & cum senior Gordianus rideret, ostendisse constellationem mathematicum ferunt, & de libris veteribus dictasse, ita ut probaret, se vera dixisse. qui quidem & seni, & juveni, & diem, & genus mortis, & loca, quibus essent perituri, obstinata constantiæ veritate prædixit: quæ omnia postea Gordianus senior in Africa, jam Imperator, & quando nihil timebat, narrasse perhibetur; de morte quin etiam sua filiique, & de genere mortis dixisse. Cantabat præterea versus senex, cum Gordianum filium vidisset, hos sæpissime:

Ostendent terris hunc tantum fata, neque ultra
Esse sinent. nimium vobis Romana propago
Visa potens, superi, propria hæc si dona fuissent.

Exſtant dicta, & ſoluta oratione & verſibus, Gordiani junioris, quæ hodie ab ejus affinibus frequentantur, non magna, non minima, ſed media, & quæ appareant eſſe hominis ingenioſi, ſed luxuriantis, & ſuum deſerentis ingenium.

XXI. Pomorum & olerum avidiſſimus fuit; in reliquo ciborum genere parciſſimus: adeo, ut ſemper pomorum aliquid recentium devoraret. Frigidarum percupidus; nec facile per æſtatem niſi frigidas, & quam plurimum, bibit. & erat corporis vaſti: quare magis ad frigidas urgebatur. Hæc de Gordiano juniore digna memoratu comperimus: non enim nos talia dicere voluimus, quæ Junius Cordus ridicule ac ſtulte compoſuit de voluptatibus domeſticis, ceteriſque infimis rebus: quæ qui velit ſcire, ipſum legat Cordum, qui dicit, & quos ſervos habuerit unuſquiſque Principum, & quos amicos, & quot pænulas, quotve chlamydes: quorum etiam ſcientia nulli prodeſt. Siquidem ea debent in hiſtoria poni ab hiſtoriographis, quæ aut fugienda ſint, aut ſequenda. Sane quidem, quod apud Vulcatium Terentianum, qui ſui temporis ſcripſit hiſtoriam, videtur mirabile, inferendum cenſui. dicit enim, Gordianum ſeniorem Auguſti vultum ſic repræſentaſſe, ut & vocem, & morem, & ſtaturam ejuſdem oſtentare videretur: filium vero, Pompejo ſimillimum viſum: quamvis Pompejus obeſi corporis fuiſſe denegetur. nepotem autem, cujus etiam nunc videmus imagines, Scipionis Aſiatici faciem retuliſſe. quod pro ſui admiratione tacendum eſſe non credidi.

GORDIANUS TERTIUS.

XXII. Post mortem duorum Gordianorum Senatus trepidus, & Maximinum vehementius timens, ex viginti viris, quos ad rempublicam tuendam delegerat, Pupienum, five Maximum, & Clodium Balbinum Auguftos appellavit, ambos exconfulibus. Tunc populus & milites Gordianum parvulum, annos agentem, ut plerique afferunt, undecim, ut nonnulli, tredecim, ut Junius Cordus dicit, fedecim, (nam vicefimo & fecundo anno eum periffe afferit) petiverunt, ut Cæfar appellaretur: raptufque ad Senatum, atque inde in concione pofitus, indumento Imperatorio tectus, Cæfar eft appellatus. Hic natus eft, ut plures afferunt, ex filia Gordiani, ut unus aut duo, (nam amplius invenire non potui) ex filio, qui in Africa periit. Gordianus igitur Cæfar factus, apud matrem educatus eft: & cum, exftinctis Maximinis, Maximus etiam & Balbinus militari feditione interemti effent, qui biennio imperaverant, Gordianus adolefcens, qui

Cæſar eatenus fuerat, a militibus, & populo, & Senatu, & omnibus gentibus, ingenti amore, ingenti ſtudio & gratia, Auguſtus eſt appellatus. Amabatur autem merito avi & avunculi, ſive patris, qui ambo pro Senatu & pro populo Romano contra Maximinum arma ſumſerunt, & militari vel morte, vel neceſſitate perierunt. Poſt hæc veterani ad curiam venerunt, ut diſcerent, quid actum eſſet. ex quibus duo ingreſſi Capitolium, cum illic Senatus ageretur, ante ipſam aram, a Gallicano exconſulibus, & Mæcenate exducibus, interemti ſunt: atque bellum inteſtinum ortum eſt, cum eſſent armati etiam Senatores, ignorantibus veteranis, quod Gordianus adoleſcens ſolus teneret imperium.

XXIII. Dexippus quidem aſſeverat, ex filio Gordiani tertium Gordianum eſſe natum: & poſteaquam conſtitit apud veteranos quoque, ſolum Gordianum imperare; inter populum, & milites, ac veteranos pax roborata eſt: & hic finis belli inteſtini fuit, cum eſſet delatus Gordiano puero Conſulatus. Sed indicium non diu imperaturi Gordiani hoc fuit, quod eclipſis ſolis facta eſt, ut nox crederetur, neque ſine luminibus accenſis quidquam agi poſſet. Poſt hæc tamen voluptatibus & deliciis populus Romanus vacavit, ut ea, quæ fuerant aſpere geſta, mitigaret. Venuſto & Sabino Coss. inita eſt factio in Africa contra Gordianum tertium, duce Sabiniano: quem Gordianus, per præſidem Mauritaniæ obſeſſum a conjuratis, ita oppreſſit, ut ad eum tradendum Carthaginem omnes venirent, & crimina confitentes, & veniam ſceleribus poſtulan-

tes. Finita igitur sollicitudine in Africa, Gordiano jam iterum & Pompejano Coss. bellum Persicum natum est. Quare adolescens Gordianus, priusquam ad bellum proficisceretur, duxit uxorem filiam Misithei, doctissimi viri, quem causa eloquentiæ dignum parentela sua putavit, & Præfectum statim fecit. Post quod non puerile jam & contemtibile videbatur imperium: siquidem & optimi soceri consiliis adjuvaretur, & ipse pro pietate aliquantulum saperet, nec per spadones ac ministros aulicos matris, vel ignorantiæ conniventia venderetur.

XXIV. Exstat denique & soceri ejus ad eum epistola, & ipsius Gordiani ad socerum, qua intelligitur, ejus seculum emendatius ac diligentius, socero adjuvante, perfectum. quarum exemplum hoc est: *Domino filio & Augusto, Misitheus socer & Præfectus. Evasisse nos gravem temporum maculam, qua per spadones, & per illos, qui amici tibi videbantur, (erant autem vehementes inimici) omnia vendebantur, voluptati nobis est, & eo magis, quo tibi gratior emendatio est: ut si qua vitia fuerunt, tua non fuisse satis constet, mi fili venerabilis. neque enim quisquam ferre potuit datas eunuchis suffragantibus militum præposituras, negatum laboribus præmium, aut interemtos, aut liberatos, pro libidine atque mercede, quos non decebat: vacuatum ærarium per eos, qui quotidie insidiosissime frequentabant, initas factiones, ut tu deciperetis, cum inter se de bonis pessimi quique haberent ante consilia tibimet suggerenda, bonos pellerent, detestandos insinuarent, omnes postremo tuas fabulas venderent. Diis igitur gratias, quod, volente te ipso, emen-*

data respublica est. Delectat sane boni esse Principis socerum, & ejus, qui omnia requirat, & omnia velit scire; & qui pepulerit homines, per quos antea velut in auctione positus nundinatus est.

XXV. Item Gordiani ad ipsum: *Imperator Gordianus Augustus Misitheo patri & Præfecto. Nisi Dii omnipotentes Romanum tuerentur imperium, etiam nunc per emtos spadones velut in hasta positi venderemur. Denique nunc demum intelligo, neque Felicem prætorianis cohortibus præponi debuisse, neque Serapammoni quartam legionem credendam fuisse; &, ne omnia dinumerem, multa non esse facienda, quæ feci: sed Diis gratias, quod, te insinuante, qui nihil vendis, didici ea, quæ inclusus scire non poteram. Quid enim facerem, quod nos Maurus venderet, & consilio cum Gaudiano, & Reverendo, & Montano habito, vel laudaret aliquos, vel vituperaret: & illorum consensu, quasi testium, quod dixerat approbarem? Mi pater, verum audias velim: miser est Imperator, apud quem vera reticentur: qui cum ipse publice ambulare non possit, necesse est, ut audiat, & vel audita, vel a plurimis roborata confirmet.* His epistolis intellectum est, adolescentem soceri consiliis emendatum atque correctum. Et Misithei quidem epistolam, Græcam quidam fuisse dicunt, sed in hanc sententiam. Tantum autem valuit ejus gravitas & sanctimonia, ut ex obscurissimo, præter nobilitatem, gestis etiam Gordianum clarum Principem fecerit.

XXVI. Fuit terræ motus eousque gravis imperante Gordiano, ut civitates etiam terræ hiatu cum populis deperirent: ob quæ sacrificia per totam

Urbem totumque orbem terrarum ingentia celebrata sunt. Et Cordus quidem dicit, inspectis libris Sibyllinis, celebratisque omnibus, quæ illic jussa videbantur, mundanum malum esse sedatum. Sedato terræ motu, Prætextato & Attico Consulibus, Gordianus, aperto Jano gemino, (quod signum erat indicti belli) profectus est contra Persas cum exercitu ingenti, & tanto auro, ut vel auxiliis, vel militibus facile Persas vincere posset. Fecit iter in Mœsiam, atque in ipso procinctu, quidquid hostium in Thraciis fuit, delevit, fugavit, expulit, atque submovit. Inde per Syriam in Antiochiam venit, quæ a Persis jam tenebatur. Illic frequentibus prœliis pugnavit & vicit, Sapore Persarum rege submoto. & post Artaxansen & Antiochiam recepit, & Carras, & Nisibin: quæ omnia sub Persarum imperio erant.

XXVII. Rex sane Persarum tantum Gordianum Principem timuit, ut, cum instructus esset & suis copiis & nostris, tamen civitatibus ipse præsidia sponte deduceret, easque integras suis civibus redderet, ita ut nihil, quod ad eorum fortunas pertineret, attaminaret. Sed hæc omnia per Misitheum, socerum Gordiani, eundemque Præfectum, gesta sunt. Effectum denique est, ut Persæ, qui jam in Italia timebantur, in regnum suum, pugnante Gordiano, redirent, totumque Orientem Romana respublica detineret. Exstat oratio Gordiani ad Senatum, qua de rebus gestis scribens, Misitheo Præfecto suo & socero ingentes gratias agit: cujus partem indidi, ut ex eo vera cognosceres. *Post hæc, Patres conscripti, quæ, dum iter agimus, gesta sunt,*

quæque ubique singulis triumphis digna sunt actitata, etiam Persas, ut brevi multa connectam, ab Antiochensium cervicibus, quas jam nexas Persico ferro gerebant, & reges Persarum, & leges amovimus. Carras deinde ceterasque urbes imperio Romano reddidimus. Nisibin usque pervenimus: &, si Dii faverint, Ctesiphonta usque veniemus. Valeat tantum Misitheus Præfectus & parens noster, cujus ductu & dispositione, & hæc transegimus, & reliqua transigemus. Vestrum est igitur, supplicationes decernere, nos Diis commendare, Misitheo gratias agere. His in Senatu lectis, quadrigæ elephantorum Gordiano decretæ sunt, utpote qui Persas vicisset, ut triumpho Persico triumpharet: Misitheo autem quadriga equorum & triumphalis currus, & titulus hujusmodi: MISITHEO. EMINENTI. VIRO. PARENTI. PRINCIPUM. PRÆTORII. PRÆFECTO. ET. TOTIUS. URBIS. TUTORI. REIP. S. P. Q. R. VICEM. REDDIDIT.

XXVIII. Sed ista felicitas longior esse non potuit. nam Misitheus, quantum plerique dicunt, artibus Philippi, qui post eum Præfectus prætorii est factus, ut alii, morbo exstinctus est, herede Romana republica; ut quidquid ejus fuerat, vectigalibus Urbis accederet. Cujus viri tanta in republica dispositio fuit, ut nulla esset unquam civitas limitanea potior, & quæ posset exercitum populi Romani ac Principem ferre, quæ totius anni in aceto, frumento, & larido, atque hordeo & paleis condita non haberet: minores vero urbes, aliæ triginta dierum, aliæ quadraginta, nonnullæ duorum mensium; quæ minimum, quindecim dierum. Idem

cum esset Præfectus, arma militum semper inspexit. Nullum senem militare passus est, nullum puerum annonas accipere. Castra omnia fossato circuibat, noctibus etiam plerumque vigilias frequentabat. Amabaturque ab omnibus, quod sic & rempublicam amaret, & Principem. Tribuni eum & duces usque adeo timuerunt & amaverunt, ut neque vellent peccare, neque ulla ex parte peccarent. Philippus eum propter pleraque vehementer timuisse fertur, atque ob hoc per medicos insidias ejus vitæ parasse, & quidem hoc genere. Cum effusione alvi Misitheus laboraret, atque a medicis sistendi ventris gratia poculum juberetur accipere; mutatis, quæ fuerant parata, id fertur datum, quo magis solveretur: atque ita exanimatus est.

XXIX. Quo mortuo, Apriano & Papo Consulibus, in ejus locum Præfectus prætorii factus est Philippus Arabs, humili genere natus, sed superbus, qui se in novitate atque enormitate fortunæ non tenuit: ita ut statim Gordiano, qui eum in locum parentis adsciverat, insidias per milites faceret, quæ tales fuerunt. Misitheus tantum, quantum diximus, habuerat conditorum, ut vacillare dispositio Romana non posset: verum artibus Philippi primum naves frumentariæ sunt aversæ, deinde in ea loca deducti sunt milites, in quibus annonari non posset. hinc Gordiano infestos milites statim reddidit, non intelligentes, artibus Philippi juvenem esse deceptum. Sed Philippus etiam hoc addidit, ut rumorem per milites spargeret, adolescentem esse Gordianum, imperium non posse rege-

re; melius esse, illum imperare, qui militem gubernaret, qui rempublicam sciret. Corrupit præterea etiam Principes: effectumque, ut palam Philippus ad imperium posceretur. Amici Gordiani primum vehementissime resistebant: sed cum milites fame vincerentur, imperium Philippo mandatum est; jussumque a militibus, ut quasi tutor ejus Philippus cum eodem Gordiano pariter imperaret.

XXX. Suscepto igitur imperio, cum & Philippus se contra Gordianum superbissime ageret, & ille se Imperatorem, atque Imperatorum prolem, & virum nobilissimæ familiæ recognosceret, nec ferre posset improbitatem hominis ignobilis, apud duces & milites, adstante Præfecto Metio Gordiano, affine suo, in tribunali conquestus est; sperans, posse imperium Philippo abrogari. Sed hac conquestione nihil egit, cum illum incusasset, quod immemor beneficiorum ejus sibi minus gratus exstiteret. Et cum milites rogasset, cum aperte duces ambisset, factione Philippi minor apud omnes fuit. Denique cum se videret minorem haberi, petiit, ut æquale saltem inter eos esset imperium; nec impetravit. Dehinc petiit, ut loco Cæsaris haberetur; nec id obtinuit. Petiit etiam, ut Præfecti loco esset Philippo: quod & ipsum negatum est. Ultimæ preces fuerunt, ut eum Philippus pro duce haberet, & pateretur vivere. Ad quod quidem pæne consenserat Philippus, ipse tacitus, sed omnia per amicos agens nutibus atque consiliis. Verum cum secum ipse cogitaret amorem populi Romani & Senatus circa Gordianum, & totius Africæ ac Syriæ, totiusque orbis

Romani, cum & nobilis esset, & nepos ac filius Imperatorum, & bellis gravibus totam rempublicam liberasset: posse fieri, ut factione quandoque militum Gordiano redderetur imperium, cum recentes in Gordianum iræ militum famis causa vehementes essent, clamantem ante conspectum duci jussit, ac spoliari, & occidi. quod cum primum dilatum esset, post, ut jussit, impletum est. Ita Philippus impie, non jure, obtinuit imperium.

XXXI. Imperavit Gordianus annis sex. Et dum hæc agerentur, Arguntis Scytharum rex finitimorum regna vastabat, maxime quod compererat, Misitheum perisse, cujus consilio respublica fuerat gubernata. Philippus autem, ne a crudelitate nancisci videretur imperium, Romam literas misit, quibus scripsit, Gordianum morbo perisse, seque a cunctis militibus electum. Nec defuit, ut Senatus de his rebus, quas non noverat, falleretur. Appellato igitur Principe Philippo, & Augusto nuncupato, Gordianum adolescentem inter Deos retulit. Fuit juvenis lætus, pulcher, amabilis, gratus omnibus, in vita jucundus, in literis nobilis, prorsus ut nihil præter ætatem deesset imperio. Amatus est a populo, & Senatu, & militibus, ante Philippi factionem, ita ut nemo Principum. Cordus dicit, omnes milites eum filium appellasse, ab omni Senatu filium dictum, omnem populum delicias suas Gordianum dixisse. Denique Philippus, cum eum interfecisset, neque imagines ejus tollere, neque statuas deponere, neque nomen abradere; sed Divum semper appellans, etiam apud ipsos milites, cum qui-

bus factionem fecerat, ferio animo & peregrina calliditate veneratus eft.

XXXII. Domus Gordianorum etiam nunc exftat, quam ifte Gordianus pulcherrime exornavit. Eft villa eorum via Præneftina, ducentas columnas uno periftylo habens, quarum quinquaginta Caryfteæ, quinquaginta Claudianæ, quinquaginta Synnades, quinquaginta Numidicæ, pari menfura funt. in qua bafilicæ centenariæ tres: cetera huic operi convenientia, & thermæ, quales præter Urbem, ut tunc, nufquam in orbe terrarum. Familiæ Gordiani hoc Senatus decrevit, ut a tutelis, atque legationibus, & a publicis neceffitatibus, nifi fi vellent, pofteri ejus femper vacarent. Opera Gordiani Romæ nulla exftant, præter quædam nymphæa & balneas. Sed balneæ privati hominis fuerunt, & ab eo in ufum privatum exornatæ funt. Inftituerat porticum in campo Martio fub colle, pedum mille, ita ut ab altera parte æque mille pedum porticus fieret, atque inter eas pateret fpatium pedum quingentorum: cujus fpatii hinc atque inde viridaria effent, lauro, myrto & buxo frequentata; medium vero lithoftrotum, brevibus columnis altrinfecus pofitis, & figillis, per pedes mille: quod effet deambulatorium, ita ut in capite bafilica effet pedum quingentorum. Cogitaverat præterea cum Mifitheo, ut poft bafilicam thermas æftivas fui nominis faceret, ita ut hiemales in principio porticus poneret, & fuo ufui effent vel viridaria, vel porticus. Sed hæc omnia nunc privatorum & poffeffionibus, & hortis, & ædificiis occupata funt.

XXXIII. Fuerunt ſub Gordiano Romæ elephanti triginta & duo, quorum ipſe duodecim miſerat, Alexander decem: alces decem, tigres decem, leones manſueti ſexaginta, leopardi manſueti triginta, belbi, id eſt, hyænæ, decem: gladiatorum fiſcalium paria mille: hippopotamus & rhinoceros unus: archoleontes decem, camelopardali decem, onagri viginti, equi feri quadraginta, & cetera hujuſmodi animalia, innumera & diverſa: quæ omnia Philippus ludis ſecularibus vel dedit, vel occidit. Has autem omnes feras manſuetas, & præterea efferas, parabat ad triumphum Perſicum: ſed votum publicum nihil valuit. nam omnia hæc Philippus exhibuit ſecularibus ludis, & muneribus, atque Circenſibus, cum milleſimum ab Urbe condita annum in Conſulatu ſuo & filii ſui celebravit. Quod de Cajo Cæſare memoriæ traditum eſt, hoc etiam de Gordiano Cordus eveniſſe perſcribit. nam omnes, quicunque illum gladio appetiverunt, (qui novem fuiſſe dicuntur) poſtea, interemtis Philippis, ſua manu ſuiſque gladiis, & iiſdem, quibus illum percuſſerant, interiſſe dicuntur.

XXXIV. Trium igitur Gordianorum hæc fuit vita, qui omnes Auguſti appellati ſunt, duobus in Africa interemtis, in Perſidis finibus tertio. Gordiano ſepulcrum milites apud Circejum caſtrum fecerunt, in finibus Perſidis, titulum hujuſmodi addentes, & Græcis, & Latinis, & Perſicis, & Judaicis, & Ægyptiacis literis, ut ab omnibus legeretur: DIVO GORDIANO VICTORI PERSARUM, VICTORI GOTHORUM, VICTORI SARMATARUM, DE-

PULSORI ROMANARUM SEDITIONUM, VICTORI GERMANORUM: SED NON VICTORI PHILIPPORUM. quod ideo videbatur additum, quia in campis Philippicis ab Alanis tumultuario prœlio victus abscesserat: simul etiam, quod a Philippis videbatur occisus. quem titulum evertisse Licinius dicitur, eo tempore, quo est nactus imperium, cum se vellet videri a Philippis originem trahere. Quæ omnia, Constantine maxime, idcirco sum persecutus, ne quid tuæ cognitioni deesset, quod dignum scientia videretur.

JULII CAPITOLINI

MAXIMUS

ET

BALBINUS.

I. Interemtis in Africa Gordiano feniore cum filio, cum Maximinus ad Urbem furens veniret, ut, quod Gordiani Augufti appellati fuerant, vindicaret, Senatus pertrepidus in ædem Concordiæ feptimo Kalendas Junii concurrit, ludis Apollinaribus, remedium contra furorem hominis improbiffimi requirens. Cum igitur duo Confulares, & eminentes quidem viri, Maximus & Balbinus (quorum Maximus a plerifque in hiftoria reticetur, & loco ejus Pupieni nomen infertur: cum & Dexippus & Arabianus Maximum & Balbinum dicant electos contra Maximinum poft Gordianos, quorum alter bonitate, virtute alter ac feveritate, clari habebantur) ingreffi effent curiam, ac præ fe timorem Maximini adventu ferrent oftenderent-

que, referente Conſule de aliis rebus, qui primam ſententiam erat dicturus, ſic orſus eſt: *Minora nos ſollicitant, & prope aniles res ferventiſſimo tempore tractamus in curia. Quid enim opus eſt de reſtitutione templorum, de baſilicæ ornatu, de thermis Titianis, de exædificatione amphitheatri agere: cum immineat Maximinus, quem hoſtem mecum ante dixiſtis: Gordiani duo, in quibus præſidium fuerat, interemti ſint, neque in præſenti ullum ſit auxilium, quo reſpirare poſſimus? Agite igitur, Patres conſcripti, Principes dicite. Quid moramini? ne, dum ſingulatim pertimeſcitis, in timore potius, quam in virtute opprimamini.*

II. Poſt hæc tacentibus cunctis, cum Maximus, qui & natu grandior erat, & meritis, & virtute ac ſeveritate clarior, dicere ſententiam cœpiſſet, qua oſtenderet, duos Principes eſſe faciendos; Vectius Sabinus, ex familia Ulpiorum, rogato Conſule, ut ſibi dicere atque interfari liceret, ſic orſus eſt: *Scio, Patres conſcripti, hanc rebus novis ineſſe oportere conſtantiam, ut rapienda ſint conſilia, non quærenda; verbis quin etiam plurimis abſtinendum ſit, atque ſententiis, ubi res perurgent. Cervices ſuas quiſque reſpiciat, uxorem ac liberos cogitet, avitas patriaſque fortunas: quibus omnibus imminet Maximinus, natura furioſus, truculentus, immanis; cauſa vero, ut ſibi videtur, ſatis juſta, truculentior. Ille quadrato agmine, caſtris ubique poſitis ad Urbem tendit: vos ſedendo & conſultando diem teritis. Longa oratione opus non eſt: faciendus eſt Imperator, immo faciendi ſunt Principes: unus, qui res domeſticas, alter, qui bellicas curet: unus, qui in Urbe reſideat, alter, qui ob-*

viam cum exercitu latronibus pergat. Ego Principes dico; vos firmate, si placet: sin minus, meliorem osten dite. Maximum igitur atque Balbinum: quorum unus in re militari tantus est, ut nobilitatem generis splendore virtutis allexerit; alter ita clarus nobilitate est, ut & morum lenitate reipublicæ sit necessarius, & vitæ sanctimonia, quam a prima ætate in studiis semper ac literis tenuit. Habetis sententiam, Patres conscripti, mihi fortasse periculosiorem, quam vobis; sed nec vobis satis tutam, si non aut alios, aut hos Principes feceritis. Post hæc acclamatum est uno consensu: *Æquum est, justum est. sententiæ Sabini omnes consentimus. Maxime & Balbine Augusti, Dii vos servent. Dii vos Principes fecerunt, Dii vos conservent. Vos Senatum a latronibus vindicate. vobis bellum contra latrones mandamus. Hostis publicus Maximinus cum filio pereat: hostem publicum vos persequimini. Felices vos judicio Senatus! felicem rempublicam vestro imperio! Quod vobis Senatus detulit, fortiter agite: quod vobis Senatus detulit, libenter accipite.*

III. His atque aliis acclamationibus Imperatores facti sunt Maximus atque Balbinus. Egressi igitur a Senatu, primum Capitolium ascenderunt, ac rem divinam fecerunt. Sed dum in Capitolio rem divinam faciunt, populus Romanus imperio Maximi contradixit. timebant enim severitatem ejus homines vulgares. Quare factum est, ut Gordianum adolescentulum Principem peterent; qui statim factus est: nec prius permissi sunt ad Palatium stipati armis ire, quam nepotem Gordiani, Cæsaris nomine nuncuparent. Deinde ad Rostra populum

convocarunt. ubi cum orationem, de Senatus ſententia, & de ſua electione habuiſſent, populus Romanus cum militibus, qui forte convenerant, acclamavit, *Gordianum Cæſarem omnes rogamus.* Hic nepos erat Gordiani ex filia, ut quidam, vel, ut alii, ex filio, qui eſt in Africa occiſus, annum agens decimum quartum, ut plerique dicunt: qui ſtatim raptus eſt, & novo genere ſenatuſconſulti, cum eadem die ſenatuſconſultum factum eſſet, inductus in curiam, Cæſar eſt appellatus.

IV. Prima igitur relatio Principum fuit, ut duo Gordiani Divi appellarentur. aliqui autem unum putant appellatum, ſeniorem videlicet: ſed ego libris, quos Junius Cordus affatim ſcripſit, legiſſe memini, ambos in Deos relatos. ſiquidem ſenior laqueo vitam finivit: junior autem in bello conſumtus eſt: qui utique majorem meretur reverentiam, quod eum bella rapuere. Poſt has igitur relationes Præfectura Urbis in Sabinum collata eſt, virum gravem, & Maximi moribus congruentem: prætoriana in Pinarium Valentem. Sed priuſquam de actibus eorum loquar, placet aliqua dicere de moribus atque genere: non eo modo, quo Junius Cordus eſt proſecutus omnia, ſed illo, quo Suetonius Tranquillus, & Valerius Marcellinus: quamvis Curius Fortunatianus, qui omnem hanc hiſtoriam perſcripſit, plura congerit; Cordus vero tam multa, ut etiam pleraque & minus honeſta perſcripſerit.

V. Maximo pater fuit Maximus, unus e plebe, ut nonnulli dicunt, faber ferrarius; ut alii, rhedarius vehicularius fabricator. hunc ſuſcepit ex uxo-

re Prima nomine, cui fratres quatuor viri fuerunt, & quatuor puellæ: qui omnes infra pubertatem interierunt. Nato Maximo, carnem bubulam, & quidem multam, aquila in cellam eorum projecisse fertur, quæ angusto patebat impluvio: eam denique cum jaceret, nec quisquam contingere auderet religionis timore, iterum sustulisse, & in proximum facellum, quod erat Jovis Præstitis, detulisse. Id eo tempore nihil visum est ominis habere, sed non sine causa factum, probavit imperium. Pueritiam omnem in domo patrui Pinarii fecit, quem statim ad Præfecturam prætorii subvexit, ubi factus est Imperator. Operam grammatico, rhetori non multam dedit. siquidem semper virtuti & militari severitati studuit. Attamen militaris Tribunus fuit, & multos egit numeros, & postea præturam, sumtu Pescenninæ Marcellinæ, quæ illum loco filii susceperat & aluerat. Inde Proconsulatum Bithyniæ egit, & deinceps Græciæ, ac tertio Narbonæ. Missus præterea Legatus, Sarmatas in Illyrico contudit: atque inde translatus ad Rhenum, rem contra Germanos satis feliciter gessit. Post hæc Præfectus Urbis prudentissimus, ac ingeniosissimus, & severissimus approbatus est. Quare * veluti Senatus ei homini, quod non licebat, novæ familiæ imperium tamen detulit; confessis omnibus, eo tempore in Senatu aptiorem non esse, qui deberet Principis nomen accipere.

VI. Et quoniam etiam minora plerique desiderant, fuit cibi avidus, vini parcissimus, ad rem Veneream nimis rarus, domi forisque semper se-

verus, ita ut & *tristis* cognomen acciperet. Vultu gravissimus, & retorridus, statura procerus, corporis qualitate sanissimus, moribus aspernabilis, attamen justus, neque unquam usque ad exitum negotiorum vel inhumanus, vel inclemens. Rogatus semper ignovit, nec iratus est, nisi ubi eum irasci decuit. Factionibus se nunquam præbuit, judicii tenax fuit, neque aliis potius, quam sibi credidit. Quare & a Senatu multum dilectus est, & a populo timori habitus: siquidem sciebat populus ejus censoriam Præfecturam, quam videbat posse in imperio vehementius convalescere.

VII. Balbinus nobilissimus, & iterum Consul, rector provinciarum infinitarum. nam & Asiam, & Africam, & Bithyniam, & Galatiam, & Pontum, & Thracias, & Gallias civilibus administrationibus rexerat, ducto nonnunquam exercitu; sed rebus bellicis minor fuerat, quam civilibus: attamen bonitate, nimia sanctitate ac verecundia ingentem sibi amorem conciliaverat. Familiæ vetustissimæ, ut ipse dicebat, a Balbo Cornelio Theophane originem ducens, qui per Cn. Pompejum civitatem meruerat, cum esset suæ patriæ nobilissimus, idemque historiæ scriptor. Statura æque procerus, corporis qualitate conspicuus, in voluptatibus nimius: quem quidem adjuvabat divitiarum abundantia; nam erat a majoribus dives, & multa hereditatibus per se ipse collegerat. Eloquentia clarus, poemate inter sui temporis poetas præcipuus: præcipiti usu vini, cibi, rei Venereæ avidus, vestitu cultus: nec quidquam defuit,

quod illum populo non commendabilem redderet. Amabilis etiam Senatui fuit. Hæc de utriusque vita comperimus. Denique nonnulli, quemadmodum Catonem & Cæsarem Sallustius comparat, ita hunc quoque comparandum putarunt; ut alterum severum, clementem alterum; bonum illum, istum constantem; illum nihil largientem, hunc affluentem copiis omnibus dicerent.

VIII. Hæc de moribus atque genere. Decretis ergo omnibus imperatoriis honoribus atque insignibus, percepta tribunitia potestate, jure proconsulari, Pontificatu maximo, patris etiam patriæ nomine, inierunt imperium. His gestis, celebratisque sacris, datis ludis scenicis, ludisque Circensibus, gladiotorio etiam munere, Maximus, susceptis votis in Capitolio, ad bellum contra Maximinum missus est cum exercitu ingenti, prætorianis Romæ manentibus. Unde autem mos tractus sit, ut proficiscentes ad bellum Imperatores, munus gladiatorium & venatus darent, breviter dicendum est. Multi dicunt, apud veteres hanc devotionem contra hostes factam, ut, civium sanguine litato, specie pugnarum se Nemesis, id est, vis quædam Fortunæ, satiaret. Alii hoc literis tradunt, (quod verisimilius credo) ituros ad bellum Romanos debuisse pugnas videre, & vulnera, & ferrum, & nudos inter se coeuntes, ne in bello armatos hostes timerent, aut vulnera & sanguinem perhorrescerent.

IX. Et Maximo quidem ad bellum profecto, Romæ prætoriani remanserunt: inter quos & popu-

lum tanta seditio fuit, ut ad bellum intestinum veniretur, urbis Romæ pars maxima incenderetur, templa fœdarentur, omnes plateæ cruore polluerentur: cum Balbinus, homo senior, seditionem sedare non posset. nam & in publicum processit, manus singulis quibusque tenuit, & pæne ictum lapidis passus est. alii dicunt, etiam fuste percussum esse. Neque sedasset tumultum, nisi infantem Gordianum purpuratum, ad populum, longissimi hominis collo superpositum, produxisset: quo viso, populus & milites usque adeo placati sunt, ut amore illius in concordiam redirent. Neque unquam quisquam in illa ætate sic amatus est, merito avi & avunculi, seu patris, ut quidam dicunt, qui pro populo Romano contra Maximinum in Africa vitam finierant. tantum apud Romanos memoria bonarum rerum valet.

X. Maximo igitur ad bellum profecto, Senatus per omnes regiones, consulares, prætorios, quæstorios, ædilitios, tribunitios etiam viros misit: ita ut unaquæque civitas frumentum, arma & propugnacula, & muros pararet, ut per singulas urbes Maximinus fatigaretur. Jussum tunc tamen, ut omnia ex agris in civitates colligerentur, ne quid hostis publicus inveniret. Scriptum est præterea ad omnes provincias missis frumentariis, jussumque, ut, quicunque Maximinum juvisset, in hostium numero duceretur. Inter hæc Romæ iterum seditiones inter populum & milites ortæ sunt. Et cum mille edicta Balbinus proponeret, nec audiretur, veterani se in castra prætoria contulerunt cum ipsis prætorianis, quos cœpit populus obsidere. nec unquam

ad amicitiam essent reducti, nisi fistulas aquarias populus incidisset. In Urbe autem, priusquam dictum esset, milites pacatos venire, & tegulæ de tectis jactæ sunt, & omnia, quæ in domibus erant, vasa projecta: atque ideo major pars civitatis periit, & multorum divitiæ. nam latrones se militibus miscuerunt, ad vastanda ea, quæ norant ubi reperirent.

XI. Cum hæc Romæ geruntur, Maximus sive Pupienus apud Ravennam bellum parabat ingenti apparatu, timens vehementissime Maximinum: de quo sæpissime dicebat, se non contra hominem, sed contra Cyclopem, bellum gerere. Et Maximinus quidem apud Aquilejam ita victus est, ut a suis occideretur: caputque ejus & filii perlatum est Ravennam; quod a Maximo Romam transmissum est. Non tacenda hoc loco devotio est Aquilejensium pro Romanis, qui etiam crines mulierum pro nervis ad sagittas emittendas totondisse dicuntur. Tantum sane lætitiæ fuit in Balbino, qui plus timebat, ut hecatomben faceret, statim ut Maximini caput allatum est. Hecatombe autem tale sacrificium est: centum aræ uno in loco cespititiæ exstruuntur, & ad eas centum sues, centum oves mactantur. jam, si imperatorium sacrificium sit, centum leones, centum aquilæ, & cetera hujusmodi animalia centena feriuntur. Quod quidem etiam Græci quondam fecisse dicuntur, cum pestilentia laborarent: & a multis Imperatoribus id celebratum constat.

XII. His igitur peractis, Balbinus cum summa gratulatione Maximum redeuntem e Ravenna cum

exercitu integro & copiis exspectabat. Siquidem Maximinus ab oppidanis Aquilejensibus, & paucis, qui illic erant, militibus, ac Crispino & Menophilo consularibus, qui a Senatu missi fuerant, victus est. Ipse autem Maximus Aquilejam idcirco accesserat, ut omnia tuta & integra usque ad Alpes relinqueret; ac, si quæ essent barbarorum, qui Maximino faverant, reliquiæ, compesceret. Missi sunt denique ad eum legati Senatores viginti, quorum nomina sunt apud Cordum, (in his consulares quatuor, prætorii octo, quæstorii octo) cum coronis & senatusconsulto, in quo ei statuæ auratæ equestres decernebantur. Ex quo quidem Balbinus subiratus est, dicens, Maximum minus, quam eum, laborasse, cum ipse domi tanta bella compressisset; ille autem otiosus apud Ravennam resedisset. Sed tantum valuit velle, ut Maximo, quia profectus est contra Maximinum, etiam victoria decerneretur, quam impletam ille nescivit. Exercitu igitur suscepto Maximini, ad Urbem cum ingenti pompa & multitudine Maximus venit, mœrentibus militibus, quod eum Imperatorem, quem ipsi delegerant, perdiderant, & eos habebant, quos Senatus legerat. nec dissimulari poterat mœror, qui in frontibus apparebat singulorum: & jam quidem nec verbis abstinebatur, quamvis Maximus & apud milites sæpe dixisset, oblivionem præteritorum esse debere, & stipendia magna donasset, & auxilia in ea loca, quæ delegerant, dimisisset. Sed animi militum semel imbuti odio, refrænari nequeunt. Denique cum audissent Senatus acclamationes, quæ

milites tangerent, acriores contra Maximum & Balbinum exstiterunt; secum quotidie cogitantes, quos Imperatores facere deberent.

XIII. Senatusconsulti autem, quo moti sunt, hæc forma est. Cum ingredienti Urbem Maximo Balbinus & Gordianus, & Senatus, & populus Romanus obviam processissent, acclamationes primum publicæ fuerunt, quæ milites contingerent: inde in Senatum itum est, ubi post illa, quæ communia solent esse festa, dictum est: *Sapienter electi Principes sic agunt: per imperitos electi Principes sic pereunt:* cum constaret, a militibus factum esse Maximinum, Balbinum autem & Maximum a Senatoribus. His auditis, milites gravius sævire cœperunt, in Senatum præcipue, qui sibi triumphare de militibus videbatur. Et Balbinus quidem cum Maximo Urbem cum magna moderatione, gaudente Senatu & populo Romano, regebant: Senatui plurimum deferebatur: leges optimas condebant: moderate causas audiebant: res bellicas pulcherrime disponebant. Et cum jam paratum esset, ut contra Parthos Maximus proficisceretur, Balbinus contra Germanos, puer autem Gordianus Romæ remaneret, milites, occasionem quærentes occidendorum Principum, cum primo vix invenire possent, quia Germani stipabant Maximum atque Balbinum, quotidie ingravescebant.

XIV. Et erant quidem discordiæ inter Balbinum & Maximum, sed tacitæ, & quæ intelligerentur potius, quam viderentur: cum Balbinus Maximum, quasi ignobilem, contemneret; Maximus Balbinum,

quasi debilem, calcaret. Quare occasio militibus data est, intelligentibus, facile discordes Imperatores posse interfici. Ludis denique scenicis, cum multi & milites, & aulici, occupati essent, & in Palatio soli cum Germanis Principes remansissent, impetum in eos fecerunt. Turbantibus igitur militibus, cum nuntiatum primum esset Maximo, turbam illam tempestatemque vix evadi posse, nisi ad Germanos mitteretur, & forte in alia parte Palatii Germani cum Balbino essent; mittit ad Balbinum Maximus, petens, ut ei præsidium mitteret. Sed ille suspicatus, quod contra se eos peteret, quem putabat monarchiam velle, primum frustratus est, deinde usque ad litem perventum est. In hac tamen seditione illis contendentibus, milites supervenerunt, atque ambos eos nudatos vestibus regalibus, de Palatio cum injuriis produxerunt, & per mediam civitatem ad castra raptare voluerunt, magna ex parte laniatos. Sed ubi compererunt, Germanos ad defensionem illorum supervenire, ambos occiderunt, & in itinere medio reliquerunt. Inter hæc Gordianus Cæsar, sublatus a militibus, Imperator est appellatus, id est Augustus, quia non erat alius in præsenti, insultantibus militibus Senatui & populo, qui se statim in castra receperunt. Germani sane, ne sine causa pugnarent, occisis jam Imperatoribus suis, extra Urbem, ubi suos habebant, se contulerunt.

XV. Hunc finem habuerunt boni Imperatores, indignum vitæ & moribus suis: nam neque Maximo sive Pupieno fortius, neque Balbino benignius

fuit quidquam, quod re ipsa intelligi potest. neque enim, cum esset potestas, malos Senatus eligeret. Huc accedit, quod multis honoribus ac potestatibus explorati sunt; cum alter bis Consul & Præfectus, alter Consul & Præfectus, ad imperium longævi pervenissent, amabiles Senatui, & populo etiam, quia Maximinum jam leviter pertimescebant. Hæc sunt, quæ ex Herodiano, Græco scriptore, magna ex parte collegimus. Sed multi non a Maximo, verum a Pupieno Imperatore, apud Aquilejam Maximinum esse victum dixerunt, & ipsum cum Balbino esse occisum; ita ut Maximi nomen prætereant. Tanta est autem historicorum inter se certantium imperitia, vel usurpatio, ut multi eundem Maximum, quem Pupienum velint dici, cum Herodianus, vitæ suæ temporum scriptor, Maximum dicat, non Pupienum: cum & Dexippus, Græcus scriptor, Maximum & Balbinum Imperatores dicat factos contra Maximinum, post Gordianos duos; & a Maximo victum Maximinum, non a Pupieno. His accedit alia scriptorum imperitia, qui, Præfectum prætorii fuisse Gordianum parvulum, dicunt, ignorantibus multis, collo sæpe vectum, ut militibus ostenderetur. Imperarunt autem Maximus & Balbinus anno uno, cum Maximinus imperasset cum filio, ut quidam dicunt, per triennium; ut alii, per biennium. Nec reticendum est, quod Maximus, cum & sibi & Balbino deferretur judicio Senatus imperium, Balbino dixisse fertur, ut Herodianus dicit: *Quid tu, Balbine, & ego merebimur, cum hanc tam immanem belluam exitio dederi-*

mus? Cumque Balbinus dixiſſet, *Senatus populique Romani ferventiſſimum amorem & orbis terrarum;* dixiſſe fertur Maximus, *Vereor, ne militum odium ſentiamus, & mortem.*

XVI. Domus Balbini etiam nunc Romæ oſtenditur in Carinis, magna & potens, & ab ejus familia huc uſque poſſeſſa. Maximus, quem Pupienum plerique putant, ſummæ tenuitatis, ſed virtutis ampliſſimæ fuit. Sub his pugnatum a Carpis contra Mœſos fuit, & Scythici belli principium, & Hiſtriæ excidium eo tempore: ut autem Dexippus dicit, Hiſtricæ civitatis. Dexippus Balbinum ſatis laudat, & dicit, forti animo militibus occurriſſe, atque interfectum: ut mortem non timeret, quem omnibus diſciplinis inſtructum fuiſſe dicit. Maximum vero negat ejuſmodi virum fuiſſe, qualem Græci plerique dixerunt. Addidit præterea, tantum contra Maximinum Aquilejenſium odium fuiſſe, ut de crinibus mulierum ſuarum arcubus nervos facerent, atque ita ſagittas emitterent. Dexippus & Herodianus, qui horum Principum hiſtoriam perſecuti ſunt, Maximum & Balbinum fuiſſe Principes dicunt, delectos a Senatu contra Maximinum, poſt interitum duorum Gordianorum in Africa; cum quibus etiam puer, tertius Gordianus, electus eſt. Sed apud Latinos ſcriptores pleroſque Maximi nomen non invenio, & cum Balbino Pupienum Imperatorem reperio, uſque adeo, ut idem Pupienus cum Maximino apud Aquilejam pugnaſſe dicatur; cum, memoratis hiſtoricis aſſerentibus, ne Maximus quidem contra Maximinum pugnaſſe do-

ceatur, sed resedisse apud Ravennam, atque illic patratam audisse victoriam: ut mihi videatur idem esse Pupienus, qui Maximus dicitur.

XVII. Quare etiam gratulatoriam epistolam subdidi, quæ scripta est a Consule sui temporis de Pupieno & Balbino, in qua lætatur, redditam ab his, post latrones improbos, esse rempublicam: *Pupieno & Balbino Augustis Claudius Julianus. Cum primum Jovis Optimi Maximi & Deorum immortalium Senatusque judicio, & consensu generis humani suscepisse vos rempublicam a nefarii latronis scelere servandam, reddendamque Romanis legibus, domini sanctissimi & invictissimi Augusti, quamquam nondum ex vestris literis, sed tamen ex SCto, quod vir clarissimus Celsus Ælianus collega transmiserat, comperissem: gratulatus sum urbi Romæ, cujus ad salutem estis electi: gratulatus Senatui, cujus pro judicio, quod in vos habuit, reddidistis pristinam dignitatem; gratulatus Italiæ, quam cummaxime ab hostibus vastatione defendistis: gratulatus provinciis, quas inexplebili avaritia tyrannorum laceratas ad spem salutis reduxistis: denique legionibus ipsis & auxiliis, quæ ubique terrarum jam vultus vestros adorant, qui, deposito dedecore pristino, nunc in vestro nomine dignam Romani principatus speciem receperunt. Quocirca nulla vox fortis, nulla oratio felix, nullum ingenium tam fœcundum unquam fuerit, quod possit publicam felicitatem digne exprimere. Quæ quanta & cujusmodi sint, jam in ipso exordio principatus vestri cognoscere potuimus, qui leges Romanas, æquitatemque abolitam, & clementiam, quæ jam nulla erat, & vitam, & mo-*

res, & libertatem, & spem successionum atque heredum, reduxistis. Hæc enumerare difficile est, nedum prosequi consentanea dicendi dignitate. Nam quod nobis vita per vos reddita est, cum, dimissis passim per provincias carnificibus, sic elatus latro surrexit, ut se Ordini profiteretur iratum, quomodo dicam aut prosequar? præsertim cum mediocritas mea, non modo publicam felicitatem, sed ne peculiare quidem gaudium animi mei possit exprimere, cum eos Augustos & Principes generis humani videam, quorum antehac perpetuo cultu mores & modestiam meam, tanquam veteribus censoribus meis, cuperem probatam: &, etiamsi confidam in priorum Principum testimoniis, vestris tamen, ut gravioribus, judiciis glorior. Dii præstent, præstabuntque hanc orbi Romano felicitatem. Nam cum ad vos respicio, aliud nihil optare possum, quam quod apud Deos dicitur victor Carthaginis precatus, ut scilicet in eo statu rempublicam servarent, in quo tunc esset, *quod nullus melior inveniretur. Ita ego precor, ut in eo statu vobis rempublicam servent, in quo eam vos adhuc nutantem collocavistis.*

XVIII. Hæc epistola probat, Pupienum eundem esse, qui a plerisque Maximus dicitur nomine paterno. Siquidem per hæc tempora apud Græcos non facile Pupienus, apud Latinos non facile Maximus inveniatur, & ea, quæ sunt gesta contra Maximinum, modo a Pupieno, modo a Maximo acta dicantur. Sed Fortunatiano credamus, qui dicit, Pupienum dictum nomine suo, cognomine vero paterno Maximum; ut omnium stupore legentibus aboliti videantur.

TREBELLII POLLIONIS

VALERIANUS PATER

ET

FILIUS.

I. VALERIANUS Imperator, nobilis genere, patre Valerio, Cenfor antea, & per dignitatum omnes gradus fuis temporibus ad maximum in terris culmen afcendens, cujus per annos feptuaginta vita laudabilis in eam confcenderat gloriam, ut, poft omnes honores & magiftratus infigniter geftos, Imperator fieret: non, ut folet, tumultuario populi concurfu, non militum ftrepitu, fed jure meritorum, & quafi ex totius orbis una fententia. Denique fi data effet omnibus poteftas promendi arbitrii, quem Imperatorem vellent, alter non effet delectus. Et ut fciatur, quanta vis in Valeriano meritorum fuerit publicorum, ponam fenatufconfulta, quibus animadvertant omnes, quid de illo femper ampliffimus ordo judicaverit. Duobus Deciis

Consulibus, sexto Kalendarum Novembrium die, cum ob imperatorias literas in æde Castorum Senatus haberetur, ireturque per sententias singulorum, cui deberet censura deferri, (nam id Decii posuerant in Senatus amplissimi potestate) ubi primum Prætor edixit, *Quid vobis videtur, Patres conscripti, de Censore deligendo?* atque eum, qui erat Princeps tunc Senatus, sententiam rogasset, absente Valeriano, (nam ille in procinctu cum Decio tunc agebat) omnes una voce dixerunt, interrupto more dicendæ sententiæ, *Valeriani vita censura est. Ille de omnibus judicet, qui est omnibus melior. Ille de Senatu judicet, qui nullum habet crimen. Ille de vita nostra sententiam ferat, cui nihil potest objici. Valerianus a prima pueritia Censor fuit. Valerianus in tota vita sua fuit Censor. Prudens Senator, modestus Senator, gravis Senator. Amicus bonorum, inimicus tyrannorum, hostis criminum, hostis vitiorum. Hunc Censorem omnes accipimus, hunc imitari omnes volumus. Primus genere, nobilis sanguine, emendatus vita, doctrina clarus, moribus singularis, exemplum antiquitatis.* Quæ cum essent sæpius dicta, addiderunt omnes: atque ita discessum est.

II. Hoc senatusconsultum ubi Decius accepit, omnes aulicos convocavit, ipsum etiam Valerianum præcepit rogari: atque in conventu summorum virorum, recitato senatusconsulto, *Felicem te*, inquit, *Valeriane, totius Senatus sententia, immo animis atque pectoribus: totius orbis humani suscipe Censuram, quam tibi detulit Romana respublica. quam solus mereris, judicaturus de moribus nostris. Tu æsti-*

mabis, qui manere in curia debeant; tu equestrem ordinem in antiquum statum rediges; tu censibus modum pones; tu vectigalia firmabis, divides statum, respublicas recensebis; tibi legum scribendarum auctoritas dabitur; tibi de ordinibus militum judicandum est; tu arma respicies; tu de nostro palatio, tu de judicibus, tu de Præfectis eminentissimis judicabis: excepto denique Præfecto urbis Romæ, exceptis Consulibus ordinariis, & sacrorum Rege, ac maxima virgine Vestalium, (si tamen incorrupta permanebit) de omnibus sententias feres. Laborabunt autem etiam illi, ut tibi placeant, de quibus non potes judicare. Hæc Decius. Sed Valeriano sententia hujusmodi fuit: *Quæso, sanctissime Imperator, ne ad hanc me necessitatem alliges, ut ego judicem de populo, de militibus, de Senatu, de omni penitus orbe, judicibus, & Tribunis, ac Ducibus. Hæc sunt, propter quæ Augustum nomen tenetis: apud vos Censura desedit: non potest hoc implere privatus. Veniam igitur ejus honoris peto, cui vita impar est, impar est confidentia; cui tempora sic repugnant, ut Censuram hominum natura non quærat.*

III. Poteram multa alia & senatusconsulta, & judicia Principum de Valeriano proferre, nisi & vobis pleraque nota essent, ut puderet altius virum extollere, qui fatali quadam necessitate superatus est. Victus est enim a Sapore rege Persarum, dum ductu cujusdam sui ducis, cui summam omnium bellicarum rerum agendarum commiserat, seu fraude, seu adversa fortuna, in ea esset loca deductus, ubi nec vigor, nec disciplina militaris, quin caperetur, quidquam valere potuit. Captus igitur, in

ditionem Saporis pervenit: quem cum, gloriosæ victoriæ successu, minus honorifice quam deceret, superbo & elato animo detineret, atque cum Romanorum rege, ut vili & abjecto mancipio loqueretur, literas ab amicis regibus, qui & ei contra Valerianum faverant, plerasque missas accepit, quarum seriem Julius refert.

IV. *Sapori, Rex regum Belsolus. Si scirem, posse aliquando Romanos penitus vinci, gauderem tibi de victoria, quam præfers. Sed quia vel fato, vel virtute gens illa plurimum potest, vide, ne, quod senem Imperatorem cepisti, & id quidem fraude, male tibi cedat posterisque tuis. Cogita, quantas gentes Romani ex hostibus suas fecerint, a quibus sæpe victi sunt. Audivimus certe, quod Galli eos vicerint, & ingentem illam civitatem incenderint. certe Galli Romanis serviunt. Quid Afri? eos nonne vicerunt? certe serviunt Romanis. De longioribus exemplis, & fortasse ignotioribus, nihil dico. Mithridates Ponticus totam Asiam tenuit: certe victus est, certe Asia Romanorum est. Si meum consilium requiris, utere occasione pacis, & Valerianum suis redde: ego gratulor felicitati tuæ, si tamen illa uti tu scias.*

V. Balerus Rex Cadusiorum sic scripsit: *Remissa mihi auxilia integra & incolumia, gratanter accepi: sed captum Valerianum Principem Principum non satis gratulor: magis gratularer, si redderetur. Romani enim graviores tunc sunt, quando vicuntur. Age igitur, ut prudentem decet: nec fortuna te inflet, quæ multos decepit. Valerianus & filium Imperatorem habet, & nepotem Cæsarem, & quid? habet & omnem orbem illum*

Romanum, qui contra te totus insurget. Redde igitur Valerianum, & fac cum Romanis pacem, nobis etiam ob gentes Ponticas profuturam.

VI. Artabasdes, rex Armeniorum, talem ad Saporem epistolam misit: *In partem gloriæ venio: sed vereor, ne non tam viceris, quam bella severis. Valerianum & filius repetet, & nepos, & duces Romani, & omnis Gallia, & omnis Africa, & omnis Hispania, & omnis Italia, & omnes gentes, quæ sunt in Illyrico, atque in Oriente, & in Ponto, quæ cum Romanis consentiunt, aut Romanorum sunt. Unum ergo senem cepisti, & omnes gentes orbis terrarum infestissimas tibi fecisti; fortassis & nobis, qui auxilia misimus, qui vicini sumus, qui semper vobis inter vos pugnantibus laboramus.*

VII. Bactriani, & Hiberi, & Albani, & Tauroscythæ Saporis literas non receperunt, sed ad Romanos duces scripserunt, auxilia pollicentes ad Valerianum de captivitate liberandum. Sed Valeriano apud Persas consenescente, Odenatus Palmyrenus, collecto exercitu, rem Romanam prope in pristinum statum reddidit. Cepit regis thesauros, cepit etiam, quas thesauris cariores habent reges Parthici, concubinas. Quare magis reformidans Romanos duces Sapor, timore Balistæ atque Odenati, in regnum suum ocius se recepit. Atque hic interim finis belli fuit Persici. Hæc sunt digna cognitu de Valeriano, nunc ad Valerianum minorem revertar.

VALERIANUS JUNIOR.

VALERIANUS junior, alia quam Gallienus matre genitus, forma conſpicuus, verecundia probabilis, eruditione pro ætate clarus, moribus perjucundus, atque a fratris diſſolutione ſejunctus, a patre abſente Cæſar eſt appellatus, a fratre, ut Celeſtinus dicit, Auguſtus. nihil habet prædicabile in vita, niſi quod eſt nobiliter natus, educatus optime, & miſerabiliter interemtus. Et quoniam ſcio, errare pleroſque, qui Valeriani Imperatoris titulum in ſepulcro legentes, illius Valeriani redditum putant corpus, qui a Perſis eſt captus: ne ullus error obrepat, mittendum in literas cenſui, hunc Valerianum circa Mediolanum ſepultum, addito titulo, Claudii juſſu, VALERIANUS IMPERATOR. Non puto plus aliquid vel de majore Valeriano, vel de juniore requirendum. Et quoniam vereor, ne modum voluminis tranſeam, ſi Gallienum, Valeriani filium, de quo jam nobis multus ſermo fuit, vel Saloninum filium etiam Gallieni, qui & Gallienus dictus eſt, huic libro adjungam; ad aliud volumen tranſeam. Semper enim me vobis dedidi, & famæ, cui negare nihil debeo, neque poſſum.

TREBELLII POLLIONIS

GALLIENI DUO.

I. CAPTO Valeriano, (enimvero unde incipienda est Gallieni vita, nisi ab eo præcipue malo, quo ejus vita depressa est?) nutante republica, cum Odenatus jam Orientis cepisset imperium, & Gallienus comperta patris captivitate gauderet; vagabantur exercitus, murmurabant duces, erat ingens omnibus mœror, quod Imperator Romanus in Perside serviliter teneretur. Gallieno igitur & Volusiano Consulibus, Macrianus & Balista in unum coeunt, exercitus reliquias convocant: & cum Romanum in Oriente nutaret imperium, quem facerent Imperatorem, requirunt, Gallieno tam negligenter se agente, ut ejus ne mentio quidem apud exercitum fieret. Denique cum pluries ejus rei causa convenissent, placuit, ut Macrianum cum filiis suis Imperatores dicerent, ac rempublicam defensandam capesserent. Sic igitur imperium delatum est Macriano. Et causæ Macriano imperandi cum filiis hæ

fuerunt: primum, quod nemo eo tempore sapientior ducum habebatur, nemo ad res gerendas aptior: deinde ditiſſimus, & qui privatis poſſet fortunis publica explere diſpendia. huc accedebat, quod liberi ejus, fortiſſimi juvenes, tota mente in bellum ruebant, ut eſſent legionibus exemplo ad omnia militaria.

II. Macrianus ergo, undique collectis exercitibus, Orientis partes petiit: atque ut poſſet late ſibi delatum defendere & tueri imperium, bellum ſic inſtruxit, atque copias ſic paravit, ut eſſet omnium circumſpectus, quæ contra eum poterant cogitari. Idem Macrianus Piſonem, unum ex nobilibus principibus Senatus, ad Achajam deſtinavit ob hoc, ut Valentem, qui illic proconſulari imperio rempublicam gubernabat, opprimeret. Sed Valens, comperto, quod Piſo contra ſe veniret, ſumſit imperium. Piſo igitur in Theſſaliam ſe recepit. ubi, miſſis a Valente militibus compluribus, interfectus eſt: ipſe quoque Imperator appellatus cognomento Theſſalicus. Sed Macrianus, retento in Oriente uno ex filiis, pacatis tamen rebus, Aſiam primum venit, deinde Illyricum petiit: in Illyrico cum Aureolo Imperatore, qui contra Gallienum imperium ſumſerat, duce Domitiano nomine, manum conſeruit, unum ex filiis ſecum habens, & tringinta millia militum ducens. Sed victus eſt. Macrianus cum filio Macriano nomine, dedituſque omnis exercitus Aureolo Imperatori.

III. Turbata interim republica totoque penitus orbe terrarum, ubi Odenatus comperit, Macrianum

cum filio interemtum, regnare Aureolum, Gallienum remissius agere, festinavit ad alterum filium Macriani, cum exercitus hoc daret fortuna, capiendum. Sed ii, qui erant cum filio Macriani, Quieto nomine, consentientes Odenato, auctore Præfecto Macriani Balista, juvenem occiderunt, missoque per murum corpore, Odenato se omnes affatim dediderunt. Totius prope igitur Orientis factus est Odenatus Imperator, cum Illyricum teneret Aureolus, Romam Gallienus. Idem Balista multos Emissenos, ad quos confugerant Macriani milites, cum Quieto & thesaurorum Custode interfecit, ita ut civitas pæne deleretur. Odenatus inter hæc, quasi Gallieni partes ageret, cuncta eidem nuntiari ex veritate faciebat. Sed Gallienus, cognito, quod Macrianus cum suis liberis esset occisus, quasi securus rerum, ac patre jam recepto, libidini ac voluptati se dedidit. Ludos Circenses, ludosque scenicos, ludos gymnicos, ludicram etiam venationem, & ludos gladiatorios dedit: populumque quasi victorialibus diebus ad festivitatem ac plausum vocavit. Et cum plerique patris ejus captivitatem mœrerent, ille specie decoris, quod pater ejus virtutis studio deceptus videretur, supra modum lætatus est. Constabat autem, censuram parentis eum ferre non potuisse, votivumque illi fuisse, quod imminentem cervicibus suis gravitatem patriam non haberet.

IV. Per idem tempus Æmilianus apud Ægyptum sumsit imperium, occupatis horreis multa oppida malo famis pressit. Sed hunc dux Gallieni Theo-

dotus, conflictu habito, cepit, atque Imperatori Gallieno vivum transmisit. Ægyptus enim data Æmiliano per Transthebaitanos milites, cum Gallienus in luxuria & improbitate persisteret. Cumque ludibriis & helluationi vacaret, neque aliter rempublicam regeret, quam cum pueri fingunt per ludibria potestates, Galli, quibus insitum est esse leves, ac degenerantes a civitate Romana, & luxuriosos Principes ferre non posse, Postumium ad imperium vocarunt; exercitibusque consentientibus, qui occupatum Imperatorem libidinibus sentiebant querebanturque. Contra hunc Theodotus exercitum duxit: cumque urbem, in qua erat Postumius, obsidere cœpisset, decernentibus Gallis, Gallienus, muros circumiens, sagitta ictus est. nam & per annos septem Postumius imperavit, & Gallias ab omnibus circumfluentibus barbaris validissime vindicavit. His coactus malis Gallienus, pacem cum Aureolo facit, oppugnandi Postumii studio: longoque bello tracto, per diversas obsidiones ac prœlia, rem modo feliciter, modo infeliciter, gessit. Accesserat præterea his malis, quod Scythæ Bithyniam invaserant, civitatesque deleverant. denique Astacum, quæ postea Nicomedia dicta est, incensam graviter vastaverunt. denique quasi conjuratione totius mundi, concussis orbis partibus, etiam in Sicilia quasi quoddam servile bellum exstitit, latronibus evagantibus, qui vix oppressi sunt.

V. Et hæc omnia Gallieni contemtu fiebant. Neque enim quidquam est ad audaciam malis, ad spem bonorum bonis promtius, quam cum vel

malus timetur, vel diffolutus contemnitur Imperator. Gallieno & Fauftino Confulibus, inter tot bellicas clades etiam terræ motus graviffimus fuit, & tenebræ per multos dies; auditum præterea tonitruum, terra mugiente, non Jove tonante: quo motu multæ fabricæ devoratæ funt cum habitatoribus, multi terrore mortui; quod quidem malum triftius in Afiæ urbibus fuit. Mota eft & Roma, mota & Lybia: hiatus terræ plurimis in locis fuerunt, cum aqua falfa in foffis appareret. Maria etiam multas urbes occuparunt. Pax igitur Deûm quæfita, infpectis Sibyllæ libris, factumque Jovi Salutari, ut præceptum fuerat, facrificium. Nam & peftilentia tanta exftiterat, vel Romæ, vel in Achaicis urbibus, ut uno die quinque millia hominum pari morbo perirent. Sæviente fortuna, cum hinc terræ motus, inde hiatus foli, ex diverfis partibus peftilentia orbem Romanum vaftaret, capto Valeriano, Gallis parte maxima obfeffis, cum bellum Odenatus inferret, cum Aureolus perurgeret Illyricum, cum Æmilianus Ægyptum occupaffet: Gothi & Clodius, de quo dictum eft fuperius, occupatis Thraciis, Macedoniam vaftarunt, Theffalonicam obfederunt, neque ufquam quies mediocriter falutem oftentare vifa eft. quæ omnia contemtu, ut fæpius diximus, Gallieni fiebant, hominis luxuriofiffimi, &, fi effet fecurus, ad omne dedecus paratiffimi.

VI. Pugnatum eft in Achaja, Macriano duce, contra eofdem Gothos. unde victi per Achæos, receffenint. Scythæ autem, hoc eft, pars Gothorum,

Asiam vastabant. Tunc etiam templum Dianæ Ephesiæ dispoliatum & incensum est: cujus opes, fama in populos satis notæ. Pudet numerare inter hæc tempora, cum ista gererentur, quæ sæpe Gallienus malo generis humani quasi per jocum dixerit. Nam cum ei nuntiatum esset, Ægyptum descivisse, dixisse fertur: *Quid? sine lino Ægyptio esse non possumus?* Cum autem vastatam Asiam & elementorum concursionibus, & Scytharum incursionibus, comperisset, *Quid*, inquit, *sine aphronitris esse non possumus?* Perdita Gallia, arrisisse ac dixisse perhibetur: *Non sine trabeatis sagis tuta respublica est?* Sic denique de omnibus partibus mundi, cum eas amitteret, quasi detrimentis vilium ministeriorum videretur affici, jocabatur. Ac ne quid mali deesset Gallieni temporibus, Byzantiorum civitas, clara navalibus bellis, claustrum Ponticum, per ejusdem Gallieni milites ita omnis vastata est, ut prorsus nemo superesset. denique nulla vetus familia apud Byzantios invenitur, nisi si quis, peregrinatione vel militia occupatus, evasit, qui antiquitatem generis nobilitatemque repræsentet.

VII. Contra Postumium igitur Gallienus cum Aureolo & Claudio duce, qui postea imperium obtinuit, principe generis Constantini Cæsaris nostri, bellum incepit: & cum multis auxiliis Postumius juvaretur Celticis ac Francicis, in bellum cum Victorino processit, cum quo imperium participaverat. Victrix Gallieni pars fuit, pluribus prœliis eventuum ratione decursis. Erat enim in Gallieno subitæ virtutis audacia: nam aliquando injuriis gra-

viter movebatur. Denique ad vindictam Byzantiorum processit: & cum non putaret recipi se posse muris, receptus alio die, omnes milites inermes, armatorum corona circumdatos, interemit, fracto fœdere, quod promiserat. Per eadem tempora etiam Scythæ, in Asia Romanorum ducum virtute ac ductu vastati, ad propria recesserunt. Interfectis sane militibus apud Byzantium, Gallienus quasi magnum aliquid gessisset, Romam cursu rapido convolavit, convocatisque Patribus, decennia celebravit, novo genere ludorum, nova specie pomparum, exquisito genere voluptatum.

VIII. Jam primum, inter togatos Patres, & equestrem ordinem, albatos milites, & omni populo præeunte, servis etiam prope omnium, & mulieribus, cum cereis facibus & lampadibus præcedentibus, Capitolium petiit. Processerunt etiam altrinsecus centeni albi boves, cornibus auro jugatis, & dorsualibus sericis discoloribus præfulgentes: agnæ candentes ab utraque parte ducentæ præcesserunt, & decem elephanti, qui tunc erant Romæ; mille ducenti gladiatores pompaliter ornati, cum auratis vestibus matronarum; mansuetæ feræ diversi generis ducentæ, ornatu quammaximo affectæ; carpenta cum mimis & omni genere histrionum; pugiles sacculis, non veritate pugilantes. Cyclopea etiam luserunt omnes apenarii, ita ut miranda quædam & stupenda monstrarent. Omnes viæ ludis, strepituque, & plausibus personabant. ipse medius cum picta toga & tunica palmata inter Patres, ut diximus, omnibus sacerdotibus prætextatis, Capito-

lium petiit. Haftæ auratæ altrinfecus quingenæ, vexilla centena: & præter ea, quæ collegiorum erant, dracones, & figna templorum omniumque legionum ibant. Ibant præterea gentes fimulatæ, ut Gothi, Sarmatæ, Franci, Perfæ: ita ut non minus, quam ducenti, fingulis globis ducerentur.

IX. Hac pompa homo ineptus eludere fe credidit populum Romanum: fed, ut funt Romanorum facetiæ, alius Poftumio favebat, alius Regilliano, alius Aureolo, alius Æmiliano, alius Saturnino: nam & ipfe jam imperare dicebatur. Inter hæc ingens querela de patre, quem inultum filius liquerat, & quem externi utcunque vindicaverant. Nec tamen Gallienus ad talia movebatur, obftupefacto voluptatibus corde: fed ab iis, qui circum eum erant, requirebat, *Ecquid habemus in prandio? ecquæ voluptates paratæ funt? & qualis cras erit cœna? quales Circenfes?* Sic confecto itinere, celebratifque hecatombis, ad domum regiam rediit; conviviifque & epulis depulfis, alios dies voluptatibus publicis deputabat. Prætereundum non eft haud ignobile facetiarum genus. nam cum rex Perfarum, quafi captivorum, per pompam (rem ridiculam) duceretur; quidam fcurræ mifcuerunt fe Perfis, diligentiffime fcrutantes omnia, atque uniufcujufque vultum mira inhiatione mirantes. a quibus cum quæreretur, quidnam agerent illa follertia; illi refponderunt, *patrem Principis quærimus.* Quod cum ad Gallienum perveniffet; non pudore, non mœrore, non pietate commotus eft, fcurrafque juffit vivos exuri. quod populus factum triftius, quam quifquam

existimaret, tulit: milites vero ita doluerunt, ut non multo post vicem redderent.

X. Gallieno & Saturnino Consulibus, Odenatus rex Palmyrenorum obtinuit totius Orientis imperium: idcirco præcipue, quod se fortibus factis dignum tantæ majestatis infulis declaravit; Gallieno aut nullas, aut luxuriosas, aut ineptas & ridiculas res agente. denique statim bellum Persis in vindictam Valeriani, quam ejus filius negligebat, indixit. Nisibin & Carras statim occupat, tradentibus sese Nisibenis atque Carrenis, & increpantibus Gallienum. Nec defuit tamen reverentia Odenati circa Gallienum. nam captos satrapas, insultandi prope gratia, & ostentandi sui, ad eum misit. qui cum Romam deducti essent, vincente Odenato triumphavit Gallienus, nulla mentione patris facta: quem nec inter Deos quidem, nisi coactus, retulit, cum mortuum audisset, sed adhuc viventem: nam de illius morte falso compererat. Odenatus autem ad Ctesiphontem Parthorum multitudinem obsedit: vastatisque circum omnibus locis, innumeros homines interemit. Sed cum satrapæ omnes ex omnibus regionibus illuc, defensionis communis gratia, convolassent, fuerunt longa & varia prœlia; longior tamen Romana victoria: & cum nihil aliud ageret, nisi ut Valerianum Odenatus liberaret, instabat quotidie, ac locorum difficultatibus, in alieno solo, Imperator optimus laborabat.

XI. Dum hæc apud Persas geruntur, Scythæ in Cappadociam pervaserunt: illic captis civitatibus, bello etiam vario diu acies ad Bithyniam contule-

runt. Quare milites iterum de novo Imperatore faciendo cogitaverunt: quos omnes Gallienus more suo, cum placare atque in gratiam suam reducere non posset, occidit. Cum tamen sibi milites dignum Principem quærerent, Gallienus apud Athenas Archon erat, id est, summus magistratus, vanitate illa, qua & civis adscribi desiderabat, & sacris omnibus interesse: quod neque Hadrianus in summa felicitate, neque Antoninus in adulta fecerat pace; cum tanto studio Græcarum docti fuerint literarum, ut raro aliquibus doctissimis magnorum arbitrio cesserint virorum. Areopagitarum præterea cupiebat ingeri numero, contemta prope republica. Fuit enim Gallienus, quod negari non potest, oratione, poemate, atque omnibus artibus clarus. hujus est illud epithalamium, quod inter centum poetas præcipuum fuit. nam cum fratrum suorum filios conjugaret, & omnes poetæ Græci Latinique epithalamia dixissent, idque per dies plurimos, cum ille manus sponsorum teneret, ut quidam dicunt, sæpius ita dixisse fertur:

Ite, ait, o pueri, pariter sudate medullis
Omnibus inter vos: non murmura vestra columbæ,
Brachia non hederæ, non vincant oscula conchæ.

Longum est, ejus versus orationesque connectere, quibus suo tempore tam inter poetas, quam inter rhetores emicuit. Sed aliud in Imperatore quæritur; aliud in oratore, vel poeta flagitatur.

XII. Laudatur sane ejus optimum factum. nam, consulto Valeriani fratris sui & Lucilli propinqui, ubi comperit, ab Odenato Persas vastatos, redactam

Nisibin & Carras in potestatem Romanam, omnem Mesopotamiam nostram, denique Ctesiphontem esse perventum, fugisse regem, captos satrapas, plurimos Persarum occisos; Odenatum, participato imperio, Augustum vocavit, ejusque monetam, qua Persas captos traheret, cudi jussit: quod & Senatus, & Urbs, & omnis ætas gratanter accepit. Fuit præterea idem ingeniosissimus: cujus ostendentia acumen pauca libet ponere. Nam cum taurum ingentem in arenam misisset, exissetque ad eum feriendum venator, neque perductum decies potuisset occidere, coronam venatori misit; mussantibusque cunctis, quid rei esset, quod homo ineptissimus coronaretur, ille per curionem dici jussit, *Taurum toties non ferire difficile est.* Idem, cum quidam gemmas vitreas pro veris vendidisset ejus uxori, atque illa, re prodita, vindicari vellet, surripi, quasi ad leonem, venditorem jussit, deinde e cavea caponem emitti: mirantibusque cunctis rem tam ridiculam, per curionem dici jussit, *Imposturam fecit; & passus est.* deinde negotiatorem dimisit. Occupato tamen Odenato bello Persico, & Gallieno rebus ineptissimis, ut solebat, incumbente, Scythæ, navibus factis, Heracleam pervenerunt, atque inde cum præda in solum proprium reverterunt, quamvis multi naufragio perierint, navali bello superati.

XIII. Per idem tempus Odenatus, insidiis consobrini sui, interemtus est cum filio Herode, quem & ipsum Imperatorem appellaverat. Tum Zenobia, uxor ejus, quod parvuli essent filii ejus, qui su-

pererant, Herennius & Timolaus, ipsa suscepit imperium, diuque rexit non muliebriter, neque more femineo. sed non solum Gallieno virago melius imperare potuisset, verum etiam multis Imperatoribus fortius atque sollertius. Gallieno sane ubi nuntiatum, Odenatum interemtum, bellum Persis ad seram nimis vindictam patris paravit, collectisque per Heraclianum ducem militibus, sollertis Principis rem gerebat. qui tamen Heraclianus, cum contra Persas profectus esset, a Palmyrenis victus, omnes, quos paraverat, milites perdidit, Zenobia Palmyrenis & Orientalibus plerisque viriliter imperante. Inter hæc Scythæ, per Euxinum navigantes, Istrum ingressi, multa gravia in solo Romano fecerunt. quibus compertis, Gallienus Cleodamum & Athenæum Byzantios, instaurandis urbibus muniendisque præfecit: pugnatumque est circa Pontum, & a Byzantiis ducibus victi sunt barbari. Veneriano item duce, navali bello Gothi superati sunt: tum ipse Venerianus militari periit morte. Atque inde Cyzicum & Asiam, deinceps Achajam omnem vastaverunt, & ab Atheniensibus, duce Dexippo, scriptore horum temporum, victi sunt. unde pulsi per Epirum, Acarnaniam, Bœotiam, pervagati sunt. Gallienus interea, vix excitatus publicis malis, Gothis vagantibus per Illyricum occurrit, & fortuito plurimos interemit. quo comperto, Scythæ facta carragine per montem Gessacem fugere sunt conati. Omnes inde Scythas Martianus varia bellorum fortuna agitavit: quæ omnes Scythas ad rebellionem excitarunt.

XIV. Et hæc quidem Heracliani ducis erga rempublicam devotio fuit. Verum cum Gallieni tantam improbitatem ferre non possent, consilium inierunt Martianus & Heraclianus, ut alter eorum imperium caperet: & Claudius quidem, ut suo dicemus loco, vir omnium optimus, electus est, qui consilio non affuerat, eaque apud cunctos reverentia, ut dignus videretur imperio, quemadmodum postea comprobatum est. is enim est Claudius, a quo Constantinus, vigilantissimus Cæsar, originem ducit. Fuit ejusdem socius in appetendo imperio quidam Ceronius sive Cecropius, dux Dalmatarum, qui eos & urbanissime & prudentissime adjuvit. Sed cum imperium capere vivo Gallieno non possent, hujusmodi eum insidiis appetendum esse duxerunt, ut labem improbissimam, malis fessa republica, a gubernaculis humani generis dimoverent, ne diutius theatro & Circo addicta republica, per voluptatum deperiret illecebras. Insidiarum genus fuit tale. Gallienus ab Aureolo, qui principatum invaserat, diffidebat, sperans quotidie gravem & intolerabilem tumultuarii Imperatoris adventum. Hoc scientes Martianus & Cecropius, subito Gallieno jusserant nuntiari, Aureolum jam venire. Ille igitur, militibus congregatis, quasi certum processit ad prœlium, atque ita missis percussoribus interemtus est. Et quidem Cecropii Dalmatarum ducis gladio Gallienus dicitur esse percussus, ut quidam ferunt, circa Mediolanum: ubi continuo & frater ejus Valerianus est interemtus, quem multi Augustum, multi Cæsarem, multi neutrum

fuiſſe dicunt: quod veriſimile non eſt. Siquidem capto jam Valeriano, ſcriptum invenimus in faſtis, *Valeriano Imperatore Conſule.* quis igitur alius potuit eſſe Valerianus, niſi Gallieni frater? Conſtat de genere: non ſatis tamen conſtat de dignitate, vel, ut cœperunt alii loqui, de majeſtate.

XV. Occiſo igitur Gallieno, ſeditio ingens militum fuit, cum ſpe prædæ ac publicæ vaſtationis, Imperatorem ſibi utilem, neceſſarium, fortem, efficacem, ad invidiam faciendam, dicerent raptum. Quare conſilium Principum fuit, ut milites ejus, quo ſolent placari genere, ſedarentur. Promiſſis itaque per Martianum aureis vicenis, & acceptis, (nam præſto erat theſaurorum copia) Gallienum *tyrannum* militari judicio in faſtos publicos retulerunt. Sic militibus ſedatis, Claudius, vir ſanctus ac jure venerabilis, & bonis omnibus carus, amicus patriæ, amicus legibus, acceptus Senatui, populo bene cognitus, accepit imperium.

XVI. Hæc vita Gallieni fuit, breviter a me literis intimata, qui natus abdomini & voluptatibus, dies ac noctes vino & ſtupris perdidit, orbem terrarum triginta prope tyrannis vaſtari fecit; ita ut etiam mulieres illo melius imperarent. Ac ne ejus prætereatur miſeranda ſollertia, veris tempore cubicula de roſis fecit. de pomis caſtella compoſuit. uvas triennio ſervavit. hieme ſumma, melones exhibuit. muſtum quemadmodum toto anno haberetur, docuit. ficos virides, & poma ex arboribus recentia, ſemper alienis menſibus præbuit. mantilibus aureis ſemper ſtravit. gemmata vaſa fecit, ea-

demque aurea. crinibus suis auri scobem aspersit: radiatus sæpe processit. cum chlamyde purpurea, gemmatisque fibulis & aureis Romæ visus est, ubi semper togati Principes videbantur: purpuream tunicam auratamque virilem, eandemque manicatam habuit. gemmato balteo usus est: caligas gemmatas annexuit, cum campagos reticulos appellaret. Convivatus in publico est: congiariis populum mollivit: Senatui sportulam sedens erogavit. Matronas ad Consulatum suum rogavit, iisdemque, manum sibi osculantibus, quaternos aureos sui nominis dedit.

XVII. Ubi de Valeriano patre comperit, quod captus esset, id, quod philosophorum optimus de filio amisso dixisse fertur, *Sciebam, me genuisse mortalem;* dixit ille, *Sciebam, patrem meum esse mortalem.* Nec defuit Annius Cornicula, qui eum, quasi constantem Principem, falso sua voce laudaret. pejor tamen ille, qui credidit. Sæpe ad tibicinem processit, ad organum se recepit, cum processui & recessui cani juberet. Lavit ad diem, septimo æstate, vel sexto; hieme secundo, vel tertio. Bibit in aureis semper poculis, aspernatus vitrum; dicens, nil esse eo communius. Semper vina variavit. neque unquam in uno convivio ex uno vino duo pocula bibit. Concubinæ in ejus tricliniis sæpe accubuerunt. Mensam secundam, scurrarum & mimorum semper prope habuit. Cum iret ad hortos nominis sui, omnia palatina officia sequebantur. Ibant & Præfecti, & magistri officiorum omnium: adhibebantur & conviviis, & natationibus lavabant etiam simul cum Principe, admittebantur sæpe etiam mu-

lieres; cum ipſo, pulchræ & puellæ; cum illis, anus deformes: & jocari ſe dicebat, cum orbem terrarum undique perdidiſſet.

XVIII. Fuit tamen nimiæ crudelitatis in milites: nam & terna millia, & quaterna militum, ſingulis diebus occidit. Statuam ſibi majorem coloſſo fieri præcepit, Solis habitu: ſed ea imperfecta periit. tam magna denique cœperat fieri, ut duplex ad coloſſum videretur. Poni autem illam voluerat in ſummo Eſquiliarum monte, ita ut haſtam teneret, per cujus caput infans ad ſummum poſſet aſcendere. ſed & Claudio & Aureliano deinceps ſtulta res viſa eſt. ſiquidem etiam equos & currum fieri juſſerat pro qualitate ſtatuæ, atque in acutiſſima baſe poni. Porticum Flaminiam uſque ad pontem Milvium & ipſe paraverat ducere, ita ut tetraſtiche fieret, ut autem alii dicunt, pentaſtiche: ita ut primus ordo pilas haberet, & ante ſe columnas cum ſtatuis; ſecundus & tertius, & deinceps διὰ τεσσάρων columnas. Longum eſt ejus cuncta in literas mittere: quæ qui volet ſcire, legat Palfurium Suram, qui Ephemeridas ejus vitæ compoſuit. Nos ad Saloninum revertamur.

DE SALONINO GALLIENO.

I. SALONINUS hic Gallieni filius fuit, nepos Valeriani, de quo nihil eſt, quod dignum in literas mittatur, niſi quòd nobiliter natus, educatus regie, occiſus deinde non ſua, ſed patris cauſa. De hujus nomine magna eſt ambiguitas. nam multi eum Gallienum, multi Saloninum in hiſtoriis prodiderunt. & qui Saloninum, idcirco, quod apud Salonas natus eſſet, cognominatum ferunt: qui autem Gallienum, patris nomine cognominatum, & avi Gallieni, ſummi quondam in republica viri. Fuit denique hactenus ſtatua in pede montis Romulei, hoc eſt, ante Sacram viam, intra templum Fauſtinæ advecta ad arcum Fabianum, quæ haberet inſcriptum, *Gallieno juniori, Salonino* additum: ex quo ejus nomen intelligi poterit. Tranſiſſe decennium imperium Gallieni, ſatis clarum eſt: quod idcirco addidi, quia multi, eum imperii ſui primo anno periiſſe, dixerunt. Fuiſſe autem & alias rebelliones ſub eodem, proprio dicemus loco; ſiquidem placuit, triginta tyrannos uno volumine includere, idcirco, quod nec multa de his dici poſſunt, & in Gallieni vita pleraque jam dicta ſunt. Et hæc quidem de Gallieno hoc interim

libro dixisse sufficiat. nam & multa jam in Valeriani vita, in libro, qui *De triginta tyrannis* inscribendus est, jam loquemur, quæ iterari, ac sæpius dici, minus utile videbatur. Huc accedit, quod quædam etiam studiose prætermisi, ne ejus posteri multis rebus editis læderentur.

II. Scis enim ipse, quales homines cum iis, qui aliqua de majoribus eorum scripserint, quantum gerant bellum: nec ignota esse arbitror, quæ dixit Marcus Tullius in Hortensio, quem ad exemplum Protreptici scripsit. Unum ponam tamen, quod jucunditatem quandam, sed vulgarem, habuit, morem tamen novum fecit. Nam cum cingula sua plerique militantium, qui ad convivium venerant, ponerent hora convivii; Saloninus puer, sive Gallienus, his auratos constellatosque balteos rapuisse perhibetur: &, cum esset difficile in aula Palatina requirere, quod periisset, ac taciti militares viri detrimenta pertulissent; postea rogati ad convivium, cincti accubuerunt. Cumque ab his quæreretur, cur non solverent cingulum, respondisse dicuntur, *Salonino deferimus*: atque hinc tractum morem, ut deinceps cum Imperatore cincti discumberent. Negare non possum, aliunde plerisque videri hujus rei ortum esse morem. Dicunt enim, militare prandium, quod dictum est prandium, ab eo, quod ad bellum milites paret, a cinctis initum: cui rei argumentum est, quod a discinctis etiam cum Imperatore cœnatur. Quæ idcirco posui, quia digna & memoratu videbantur, & cognitu.

III. Nunc transeamus ad triginta tyrannos, qui

Gallieni temporibus, contemtu mali Principis, exstiterunt. De quibus breviter & pauca dicenda sunt. Neque enim digni sunt eorum plerique, ut volumen talium hominum saltem nominibus occuparetur. quamvis eorum aliqui non parum in se virtutis habuisse videantur, multum etiam reipublicæ profuisse. Tam variæ item opiniones sunt de Salonini nomine, ut, qui se verius putant dicere, a matre sua Salonina appellatum esse dicant, quam is perdite dilexerit, Piparam nomine, barbaram regis filiam. Gallienus cum suis semper flavum crinem condidit. De annis autem Gallieni & Valeriani, ad imperium pertinentibus, adeo incerta traduntur, ut, cum quindecim annos eosdem imperasse constet, id est, Gallienum usque ad quintum decimum pervenisse, Valerianus vero sexto sit captus; alii novem annis, alii decem etiam Gallienum imperasse in literas mittant: cum constet, & decennalia Romæ ab eodem celebrata, & post decennalia Gothos ab eo victos, cum Odenato pacem factam, cum Aureolo initam esse concordiam, pugnatum contra Postumium, contra Lollianum; multa etiam ab eo gesta, quæ ad virtutem, plura tamen, quæ ad dedecus pertinebant. nam & semper noctibus popinas dicitur frequentasse, & cum lenonibus, mimis, scurrisque vixisse.

TREBELLII POLLIONIS
TRIGINTA
TYRANNI.

I. Scriptis jam pluribus libris, non hiſtorico, nec diſerto, ſed pedeſtri eloquio, ad eam temporum venimus ſeriem, in qua per annos, quibus Gallienus & Valerianus rempublicam tenuerunt, triginta tyranni, occupato Valeriano magnis belli Perſici neceſſitatibus, exſtiterunt; cum Gallienum non ſolum viri, ſed etiam mulieres, contemtui haberent, ut ſuis locis probabitur. Sed quoniam tanta obſcuritas eorum hominum fuit, qui ex diverſis orbis partibus ad imperium convolabant, ut non multa de his vel dici poſſint a doctioribus, vel requiri; deinde ab omnibus hiſtoricis, qui Græce ac Latine ſcripſerunt, ita nonnulli prætereantur, ut eorum nec nomina frequententur; poſtremo cum tam varie a pleriſque ſuper his nonnulla ſint prodita: in unum eos libellum contuli, & quidem brevem; maxime cum vel in Valeriani, vel in Gallieni vita pleraque de his dicta, nec repetenda tamen ſatis conſtet.

I. DE CYRIADE.

II. HIC patrem Cyriadem fugiens, dives & nobilis, cum luxuria sua, & moribus perditis, sanctum senem gravaret, direpta magna parte auri, argenti etiam infinito pondere, Persas petiit: atque inde Sapori regi conjunctus atque sociatus, cum hortator belli Romanis inferendi fuisset, Odenatum primum, deinde Saporem ad Romanum solum traxit: Antiochia etiam capta & Cæsarea, Cæsareanum nomen accepit. Atque inde vocatus Augustus, cum omnem Orientem vel virium audacia, vel terrore quateret, patrem vero interemisset, (quod alii historici negant factum) ipse per insidias suorum, cum Valerianus jam ad bellum Persicum veniret, occisus est. Neque plus de hoc historiæ quidquam mandatum est, quod dignum memoria esse videatur. quem clarum, perfugium, & parricidium, & aspera tyrannis, & summa luxuries, literis dederunt.

II. DE POSTUMIO.

III. HIC vir in bello fortissimus, in pace constantissimus, in omni vita gravis, usque adeo, ut Saloninum filium suum eidem Gallienus in Gallia positum crederet, quasi custodi vitæ, & morum & actuum imperialium institutori. Sed, quantum

plerique afferunt, (quod ejus non convenit moribus) poftea fidem fregit, &, occifo Salonino, fumfit imperium. Ut autem verius plerique tradiderunt, cum Galli vehementiffime Gallienum odiffent, puerum autem apud fe imperare ferre non poffent, eum, qui commiffum regebat imperium, Imperatorem appellarunt, miffifque militibus adolefcentem interfecerunt. Quo interfecto, ab omni exercitu & ab omnibus Gallis Poftumius gratanter acceptus, talem fe præbuit per annos feptem, ut Gallias inftauraverit, cum Gallienus luxuriæ & popinis vacaret, & amore barbaræ mulieris confenefceret. Geftum eft autem a Gallieno contra hunc bellum, tunc cum fagitta Gallienus eft vulneratus. Siquidem nimius amor erga Poftumium omnium erat in Gallica gente populorum, quod, fubmotis omnibus Germanicis gentibus, Romanum in priftinam fecuritatem revocaffet imperium. Sed cum fe graviffime regeret, more illo, quo Galli novarum rerum femper funt cupidi, Lolliano agente, interemtus eft. Si quis fane Poftumii meritum requirit, judicium de eo Valeriani, ex hac epiftola, quam ille ad Gallos mifit, intelliget: *Tranfrhenani limitis ducem, & Galliæ præfidem Poftumium fecimus, virum digniffimum feveritate Gallorum: præfente quo, non miles in caftris, non jura in foro, non in tribunalibus lites, non in curia dignitas pereat: qui unicuique proprium & fuum fervet: virum, quem ego præ ceteris ftupeo, & qui locum Principis mereatur jure: de quo fpero quod mihi gratias agetis. Quod fi me fefellerit opinio, quam de illo habeo, fciatis, nufquam*

gentium reperiri, qui possit penitus approbari. Hujus filio, Postumio nomine, tribunatum Vocontiorum dedi, adolescenti, qui se dignum patris moribus reddet.

III. DE POSTUMIO JUNIORE.

IV. De hoc prope nihil est, quod dicatur, nisi quod a patre appellatus est Cæsar, ac deinceps in ejus honore Augustus cum patre dicitur interemtus, cum Lollianus in locum Postumii subrogatus, delatum sibi a Gallis sumsisset imperium. Fuit autem (quod solum memoratu dignum est) ita in declamationibus disertus, ut ejus controversiæ Quinctiliano dicantur insertæ; quem declamatorem Romani generis acutissimum, vel unius capitis lectio, prima statim fronte demonstrat.

IV. DE LOLLIANO.

V. Hujus rebellione in Gallia Postumius, vir omnium fortissimus, interemtus est, cum, jam nutante Gallieni luxuria, in veterem statum Romanum reformasset imperium. Fuit quidem etiam iste fortissimus, sed rebellionis intuitu minorem apud Gallos auctoritatem de suis viribus tenuit. Interemtus autem est a Victorino, Victorinæ vel Victoriæ filio, quæ postea mater castrorum appellata est, & Augustæ nomine affecta, cum ipsa per se

fugiens tanti ponderis molem, primum in Marium, deinde in Tetricum atque ejus filium contulisset imperia. Et Lollianus quidem nonnihilum reipublicæ profuit. nam plerasque Galliæ civitates, nonnulla etiam castra, quæ Postumius per septem annos in solo barbarico ædificaverat, quæque, interfecto Postumio, subita irruptione Germanorum, & direpta fuerant, & incensa, in statum veterem reformavit: deinde a suis militibus, quod in labore nimius esset, occisus est. Ita Gallieno perdente rempublicam, in Gallia primum Postumius, deinde Lollianus, Victorinus deinceps, postremo Tetricus, (nam de Mario nihil dicimus) assertores Romani nominis exstiterunt: quos omnes datos divinitus credo, ne, cum illa pestis inaudita luxuria impediretur, in aliis possidendi Romanum solum Germanis daretur facultas: qui si eo genere tunc evasissent, quo Gothi & Persæ, consentientibus in Romano solo gentibus, venerabile hoc Romani nominis finitum esset imperium. Lolliani autem vita in multis obscura est, ut ipsius Postumii; sed privata virtute clari, non nobilitatis pondere, vixerunt.

V. DE VICTORINO.

VI. POSTUMIUS senior, cum videret, multis se Gallieni viribus peti, atque auxilium non solum militum, verum etiam alterius Principis necessarium, Victorinum, militaris industriæ virum, in par-

ticipatum vocavit imperii, & cum eodem contra Gallienum conflixit. Cumque, adhibitis ingentibus Germanorum auxiliis, diu bella traxissent, victi sunt. Tunc interfecto etiam Lolliano, solus Victorinus in imperio remansit: qui & ipse, quod matrimoniis militum & militarium corrumpendis operam daret, a quodam actuario, cujus uxorem stupraverat, composita factione, Agrippinæ percussus, Victorino filio Cæsare a matre Victorina, sive Victoria, quæ *mater castrorum* dicta est, appellato: qui & ipse puerulus statim est interemtus, cum apud Agrippinam pater ejus esset occisus. De hoc, quod fortissimus fuerit, & præter libidinem optimus Imperator, a multis multa sunt dicta. Sed satis credimus, Julii Ateriani partem libri cujusdam ponere, in quo de Victorino sic loquitur: *Victorino, qui Gallias post Junium Postumium rexit, neminem existimo præferendum: non in virtute Trajanum, non Antoninum in clementia, non in gravitate Nervam, non in gubernando ærario Vespasianum, non in censura totius vitæ ac severitate militari Pertinacem, vel Severum. Sed omnia hæc, libido & cupiditas mulierariæ voluptatis sic perdidit, ut nemo audeat virtutes ejus in literas mittere, quem constat omnium judicio meruisse puniri.* Ergo cum id judicii de Victorino scriptores habuerint, satis mihi videor de ejus dixisse moribus.

VI. DE VICTORINO JUNIORE.

VII. De hoc nihil amplius in literas eſt relatum, quam quod nepos Victoriæ, Victorini filius fuit, & a patre, vel ab avia, ſub eadem hora, qua Victorinus interemtus, Cæſar nuncupatus eſt, ac ſtatim a militibus ira occiſus. Exſtant denique ſepulcra circa Agrippinam, brevi marmore impreſſa, humilia, in quibus unus eſt inſcriptus, HIC DUO VICTORINI TYRANNI SITI SUNT.

VII. DE MARIO.

VIII. Victorino, Lolliano, & Poſtumio interemtis, Marius, ex fabro, ut dicitur, ferrario, triduo tantum imperavit. De hoc quid amplius requiratur, ignoro, niſi quod eum inſigniorem breviſſimum fecit imperium. nam ut Conſul ille, qui ſex pomeridianis horis Conſulatum ſuffectus tenuit, a Marco Tullio tali aſperſus eſt joco, *Conſulem habuimus tam ſeverum tamque cenſorium, ut in ejus magiſtratu nemo pranderit, nemo cœnaverit, nemo dormierit;* de hoc etiam dici poſſe videtur: qui una die factus eſt Imperator, alia die viſus eſt imperare, tertia interemtus eſt. Et vita quidem ſtrenuus, ac militaribus uſque ad imperium gradibus evectus: quem plerique *Mamurium*, nonnulli *Veturium*, opificem utpote

ferrarium, nuncuparunt. Sed de hoc nimis multa: de quo illud addidisse satis est, nullius manus vel ad feriendum, vel ad impellendum fortiores fuisse, cum in digitis nervos videretur habuisse, non venas. Nam & carra venientia digito salutari repulisse dicitur, & fortissimos quosque uno digito sic afflixisse, ut quasi ligni vel ferri obtusioris ictu percussi dolerent. Multa duorum digitorum allisione contrivit. Occisus est a quodam milite, qui, cum ejus quondam operarius in fabrili officina fuisset, contemtus est ab eodem, vel cum duxisset, vel cum imperium cepisset. Addidisse hæc verba dicitur interemtor: *Hic est gladius, quem ipse fecisti.* Hujus concio prima talis fuisse dicitur: *Scio, commilitones, posse mihi objici artem pristinam, cujus mihi omnes testes estis. Sed dicat quisque, quod vult. utinam semper ferrum exerceam: non vino, non floribus, non mulierculis, non popinis, ut facit Gallienus, indignus patre suo & sui generis nobilitate, depeream. Ars mihi objiciatur ferraria, dum me & exteræ gentes ferrum attrectasse suis cladibus recognoscant in Italia. Denique, ut omnis Alemannia omnisque Germania cum ceteris, quæ adjacent, gentibus, Romanum populum ferratam putent gentem, ut specialiter in nobis ferrum timeant. Vos tamen cogitetis velim, fecisse vos Principem, qui nunquam quidquam scierit tractare, nisi ferrum. Quod idcirco dico, quia scio, mihi a luxuriosissima illa peste nihil opponi posse, nisi hoc, quod gladiorum armorumque artifex fuerim.*

VIII. DE INGENUO.

IX. Fusco & Basso Consulibus, cum Gallienus vino & popinis vacaret, cumque se lenonibus, mimis, & meretricibus dederet, ac bona naturæ luxuriæ continuatione deperderet, Ingenuus, qui Pannonias tunc regebat, a Mœsiacis legionibus Imperator est dictus, ceteris Pannoniarum volentibus: neque in quoquam melius consultum reipublicæ a militibus videbatur, quam quod, instantibus Sarmatis, creatus est Imperator, qui fessis rebus mederi sua virtute potuisset. Causa autem ipsi arripiendi tunc imperii fuit, ne suspectus esset Imperatoribus, quod erat fortissimus ac reipublicæ necessarius, & militibus (quod imperantes vehementer movet) acceptissimus. Sed Gallienus, ut erat nequam & perditus, ita etiam, ubi necessitas coegisset, velox, furibundus, ferus, vehemens, crudelis, denique Ingenuum, conflictu habito, vicit, eoque occiso, in omnes Mœsiacos, tam milites, quam cives, asperrime sæviit: nec quemquam suæ crudelitatis exsortem reliquit, usque adeo asper & truculentus, ut plerasque civitates vacuas a virili sexu relinqueret. Fertur sane idem Ingenuus civitate capta intrasse domum, in qua se pugione transfodit; atque ita vitam finisse, ne in tyranni crudelis potestatem veniret. Exstat sane epistola Gallieni, quam ad Celerem Verianum scripsit, qua ejus nimietas crudelitatis ostenditur: quam ego idcirco interposui, ut

omnes intelligerent, hominem luxuriosum crudelissimum esse, si necessitas postulet. *Gallienus Veriano. Non mihi satisfacies, si tantum armatos occideris, quos & fors belli interimere potuisset. Perimendus est omnis sexus virilis, si & senes atque impuberes sine reprehensione nostra occidi possent. Occidendus est, quicunque male voluit: occidendus est, quicunque male dixit contra me, contra Valeriani filium, contra tot Principum patrem & fratrem. Ingenuus factus est Imperator. Lacera, occide, concide: animum meum intelligere potes, mea mente irascere, qui haec manu mea scripsi.*

IX. DE REGILLIANO.

X. FATI publici fuit, ut Gallieni tempore, quicunque potuit, ad imperium prosiliret. Regillianus denique, in Illyrico ducatum gerens, Imperator est factus, auctoribus imperii Mœsis, qui cum Ingenuo fuerant ante superati; in quorum parentes graviter Gallienus sævierat. Hic tamen multa fortiter contra Sarmatas gessit: sed, auctoribus Roxolanis, consentientibusque militibus, & timore provincialium, ne iterum Gallienus graviora faceret, interemtus est. Mirabile fortasse videatur, si, quæ origo imperii ejus fuerit, declaretur. militari enim joco regna promeruit. Nam cum milites quidam cum eo cœnarent, exstitit Valerianus Tribunus, qui diceret, *Regilliani nomen unde credimus dictum?* Alius continuo, *Credimus, quod a regno.* Tum is, qui ad-

erat, ſcholaſticus, cœpit quaſi grammaticaliter declinare & dicere, *Rex, regis, regi, Regillianus*. Milites, ut eſt hominum genus pronum ad ea, quæ cogitant, dixerunt, *Ergo poteſt rex eſſe?* item alius *Ergo poteſt nos regere?* item alius, *Deus tibi regis nomen impoſuit*. Quid multa? his dictis, cum alia die mane proceſſiſſet, a principiis Imperator eſt ſalutatus. Ita, quod aliis vel audacia, vel judicium detulit, huic jocularis aſtutia. Fuit, quod negari non poteſt, vir in militari re ſemper probatus, & Gallieno jam ante ſuſpectus, quod dignus videretur imperio: gentis Daciæ, Decibali ipſius, ut fertur, affinis. Exſtat epiſtola Divi Claudii adhuc privati, qua Regilliano, Illyrici duci, gratias agit ob redditum Illyricum, cum omnia Gallieni ſegnitia deperirent: quam ego repertam in archivis, inferendam putavi: fuit enim publica. *Claudius Regilliano multam ſalutem. Felicem rempublicam, quæ te talem virum habere rei caſtrenſis, bellis his, meruit: felicem Gallienum, etiamſi ei vera nemo nec de bonis, nec de malis nuntiat. Pertulerunt ad me Bonitus & Celſus, ſtipatores Principis noſtri, qualis apud Scupos in pugnando fueris, quot uno die prœlia, & qua celeritate confeceris. Dignus eras triumpho, ſi antiqua tempora exſtarent. Sed quid multa? Memor cujuſdam ominis, cautius velim vincas. Arcus Sarmaticos & duo ſaga ad me velim mittas, ſed fibulatoria, cum ipſe miſerim de noſtris.* Hac epiſtola oſtenditur, quid de Regilliano ſenſerit Claudius, cujus graviſſimum judicium ſuis temporibus fuiſſe non dubium eſt. Nec a Gallieno quidem vir iſte promotus eſt, ſed a patre

ejus Valeriano, & ut Claudius, & Macrianus, & Ingenuus, & Poſtumius, & Aureolus: qui omnes in imperio interemti ſunt, cum mererentur imperium. Mirabile autem hoc fuit in Valeriano Principe, quod omnes, quoſcunque duces fecit, poſtea militum teſtimonio ad imperium pervenerunt: ut appareat, ſenem Imperatorem in deligendis reipublicæ ducibus talem fuiſſe, qualem Romana felicitas, ſi continuari fataliter potuiſſet, ſub bono Principe requirebat. Et utinam vel illi, qui arripuerant imperia, regnare potuiſſent, vel ejus filius in imperio diutius non fuiſſet, ut libere ſe in ſuo ſtatu reſpublica noſtra tenuiſſet. Sed nimis ſibi Fortuna indulgendum putavit, quæ cum Valeriano & bonos Principes tulit, & Gallienum diutius, quam oportebat, reipublicæ reſervavit.

X. DE AUREOLO.

XI. Hic quoque Illyricianos exercitus regens, in contemtum Gallieni, ut omnes eo tempore, coactus a militibus, ſumſit imperium. Et cum Macrianus, cum filio ſuo Macriano, contra Gallienum veniret, cum plurimis exercitus ejus cepit; aliquos corruptos fidei ſuæ addixit. & cum factus eſſet invalidus Imperator, cumque Gallienus expugnare virum fortem fruſtra tentaſſet, pacem cum eo contra Poſtumium pugnaturus fecit. quorum pleraque & dicta ſunt, & dicenda. Hunc eundem Aureolum Claudius, interfecto jam Gallieno, conflictu habi-

to apud eum pontem interemit, qui nunc *pons Aureoli* nuncupatur, atque illic, ut tyrannum, sepulcro humiliore donavit. Exstat etiam epigramma Græcum in hanc formam:

Donat sepulcro victor post multa tyranni
Prœlia, jam felix Claudius Aureolum:
Munere prosequitur mortali, & jure, superstes
Vivere quem vellet, si pateretur amor
Militis egregii, vitam qui jure negavit
Omnibus indignis, & magis Aureolo:
Ille tamen clemens, qui corporis ultima servans,
Et pontem Aureoli dedicat & tumulum.

Hos ego versus, a quodam grammatico translatos, ita posui, ut fidem servarem: non quo melius non potuerint transferri, sed ut fidelitas historica servaretur, quam ego præ ceteris custodiendam putavi, qui id, quod ad eloquentiam pertinet, nihil curo. Rem enim vobis proposui deferre, non verba: maxime tanta rerum copia, ut triginta tyrannorum simul vitas scribendas accesserim.

XI. DE MACRIANO.

XII. CAPTO Valeriano, diu clarissimo Principe civitatis, fortissimo deinde Imperatore, ad postremum omnium infelicissimo, vel quod senex apud Persas consenuit, vel quod indignos se posteros dereliquit; cum Gallienum contemnendum Balista Præfectus Valeriani, & Macrianus primus ducum in-

telligerent, quærentibus etiam militibus Principem, unum in locum concesserunt, quærentes, quid faciendum esset. Tuncque constitit, Gallieno longe posito, Aureolo usurpante imperium, debere aliquem Principem fieri, & quidem optimum, ne quispiam tyrannus exsisteret. Verba igitur Balistæ (quantum Mæonius Astyanax, qui consilio interfuit, asserit) hæc fuerunt: *Mea ætas & professio & voluntas longe ab imperio absunt: & ego, quod negare non possum, bonum Principem quæro. Sed quis tandem est, qui Valeriani locum possit implere? nisi talis, qualis tu es, Macriane, fortis, constans, integer, probatus in republica, &, quod maxime ad imperium pertinet, dives. Arripe igitur locum meritis tuis debitum. me Præfecto, quamdiu voles, uteris: tu cum republica tantum bene agas, ut te Romanus orbis factum Principem gaudeat.* Ad hæc Macrianus: *Fateor, Balista, imperium prudenti non frustra est. Volo enim reipublicæ subvenire, atque illam pestem a legum gubernaculis dimovere: sed non hoc in me ætatis est: senex sum, ad exemplum equitare non possum. Lavandum est mihi frequentius, edendum delicatius. divitiæ me jamdudum ab usu militiæ retraxerunt. Juvenes aliqui sunt quærendi, nec unus, sed duo vel tres fortissimi, qui ex diversis partibus orbis Romani rempublicam restituant, quam Valerianus fato, Gallienus vitæ suæ genere perdiderunt.* Post hæc intellexit eum Balista sic agere, ut de filiis suis videretur cogitare, atque adeo sic aggressus est: *Prudentiæ tuæ rempublicam tradimus. Da igitur liberos tuos Macrianum & Quietum, fortissimos juvenes, olim Tribunos a Valeriano factos, qui, Gal-*

lieno imperante, quod boni sunt, salvi esse non possunt. Tunc ille, ubi intellectum se esse comperit, *Do*, inquit, *manus, de meo stipendium militi duplex daturus: tu tantum Præfecti mihi studium, & annonam in necessariis locis præbe. Jam ego faxim, ut Gallienus, sordidissimus feminarum omnium, duces sui parentis intelligat.* Factus est igitur cum Macriano & Quieto duobus filiis, cunctis militibus volentibus, Imperator: ac statim contra Gallienum venire cœpit, utcunque rebus in Oriente derelictis. Sed cum quadraginta quinque millia militum secum duceret, in Illyrico vel in Thraciarum extremis congressus cum Aureolo, victus & cum filio interemtus est. Triginta denique millia militum in Aureoli potestatem concessere. Domitianus autem eundem vicit, dux Aureoli fortissimus & vehementissimus, qui se originem diceret a Domitiano Imperatore trahere, atque a Domitilla. De Macriano autem nefas mihi videtur judicium Valeriani præterire, quod ille in oratione sua, quam ad Senatum e Persidis finibus miserat, posuit. Inter cetera ex oratione Divi Valeriani: *Ego, Patres conscripti, bellum Persicum gerens, Macriano totam rempublicam credidi quidem, a parte militari. Ille vobis fidelis, ille mihi devotus, illum & amat, & timet miles. Utcunque res exegerit, cum exercitibus agit. nec, Patres conscripti, nova vel inopina nobis sunt: pueri ejus virtus in Italia, adolescentis in Gallia, juvenis in Thracia, in Africa jam provecti, senescentis denique in Illyrico & Dalmatia, comprobata est, cum in diversis prœliis ad exemplum fortiter faceret. Huc accedit, quod habet ju-*

venes filios, *Romano dignos collegio*, *nostra dignos amicitia*, & reliqua.

XII. DE MACRIANO JUNIORE.

XIII. MULTA de hoc in patris imperio prælibata sunt, qui nunquam Imperator factus esset, nisi prudentiæ patris ejus creditum videretur. De hoc plane multa miranda dicuntur, quæ ad fortitudinem pertineant juvenilis ætatis. Sed ad facta, aut quantum in bellis, minus valet fortitudo. Hic enim vehemens cum prudentissimo patre, cujus merito imperare cœperat, a Domitiano victus, triginta (ut superius dixi) millibus militum spoliatus est: matre nobili, patre tantum forti, & ad bellum parato, atque ab ultima militia in summum pervenienite ducatum, & splendore sublimi.

XIII. DE QUIETO.

XIV. HIC, ut diximus, Macriani filius fuit; cum patre & fratre, Balistæ judicio, Imperator est factus. Sed ubi comperit Odenatus, qui olim jam Orientem tenebat, ab Aureolo Macrianum patrem, Quietum, & ejus fratrem Macrianum victos, milites in ejus potestatem concessisse; quasi Gallieni partes vindicaret, adolescentem cum Balista Præ-

fecto dudum interemit. Idem quoque adolescens dignissimus Romano imperio fuit, ut vere Macriani filius, & Macrianus etiam frater: qui duo afflictis rebus potuerunt rempublicam gerere. Videtur mihi non prætermittendum de Macrianorum familia, quæ hodieque floret, id dicere, quod speciale semper habuerunt. Alexandrum Magnum Macedonem viri in auro & argento, mulieres & in reticulis & dextrocheriis, & in anulis, & in omni ornamentorum genere, exsculptum semper habuerunt: eousque, ut tunicæ, & limbi, & pænulæ matronales in familia ejus hodieque sint, quæ Alexandri effigiem de liciis variantibus monstrent. Vidimus proxime Cornelium Macrum in eadem familia virum, cum cœnam in templo Herculis daret, pateram electrinam, quæ in medio vultum Alexandri haberet, & in circuitu omnem historiam contineret, signis brevibus & minutulis, Pontifici propinare: quam quidem circumferri ad omnes tanti illius viri cupidissimos jussit. Quod idcirco posui, quia dicuntur juvari in omni actu suo, qui Alexandrum expressum vel auro gestitant, vel argento.

XIV. DE ODENATO.

XV. Nisi Odenatus, Princeps Palmyrenorum, capto Valeriano, fessis Romanæ reipublicæ viribus, sumsisset imperium, in Oriente res perditæ essent. Quare assumto nomine primum regali cum

uxore Zenobia, & filio majore, cui erat nomen Herodes, minoribus Herenniano & Timolao, collecto exercitu contra Persas profectus est. Nisibin primum & Orientis pleraque, cum omni Mesopotamia, in potestatem recepit, deinde ipsum regem victum fugere coegit: postremo Ctesiphonta usque, Saporem & ejus liberos persecutus, captis concubinis, capta etiam magna præda, ad Orientem vertit, sperans, quod Macrianum, qui imperare contra Gallienum cœperat, posset opprimere: sed illo jam profecto contra Aureolum & contra Gallienum, eo interemto, filium Quietum interfecit, Balista (ut plerique asserunt) regnum usurpante, ne & ipse posset occidi. Composito igitur magna ex parte Orientis statu, a consobrino suo Mæonio, qui & ipse imperium sumserat, interemtus est cum filio suo Herode, qui & ipse, post reditum de Perside, cum patre Imperator est appellatus. Iratum fuisse reipublicæ Deum credo, qui, interfecto Valeriano, noluit Odenatum reservare. Ille plane cum uxore Zenobia non solum Orientem, quem jam in pristinum reformaverat statum, sed omnes omnino totius orbis partes reformasset, vir acer in bellis, &, quantum plerique scriptores loquuntur, venatu memorabili semper inclitus; qui a prima ætate capiendis leonibus & pardis, ursis, ceterisque silvestribus animalibus, sudorem officii virilis impendit, quique semper in silvis ac montibus vixit, perferens calorem, pluvias, & omnia mala, quæ in se continent venatoriæ voluptates: quibus duratus, solem ac pulverem in bellis Persicis tulit: non

aliter etiam conjuge assueta, quæ multorum sententia, fortior marito fuisse perhibetur; mulier omnium nobilissima Orientalium feminarum, &, ut Cornelius Capitolinus asserit, speciosissima.

XV. DE HERODE.

XVI. HERODES, non Zenobia matre, sed priore uxore genitus, cum patre accepit imperium, homo omnium delicatissimus, & prorsus Orientalis & Græcæ luxuriæ, cui erant sigillata tentoria, & aureati papiliones, & omnia Persica. denique, ingenio ejus usus Odenatus, quidquid concubinarum regalium, quidquid divitiarum gemmarumque cepit, eidem tradidit, paternæ indulgentiæ affectione permotus. Et erat circa illum Zenobia novercali animo: qua re commendabiliorem patri eum fecerat. neque plura sunt, quæ de Herode dicantur.

XVI. DE MÆONIO.

XVII. HIC consobrinus Odenati fuit: nec ulla re alia ductus, nisi damnabili invidia, Imperatorem optimum interemit; cum ei nihil aliud objiceretur, præter filii Herodis delicias. Dicitur autem primum cum Zenobia consensisse, quæ ferre non poterat, ut privignus ejus Herodes priore loco, quam filii ejus, Herennianus & Timolaus, Principes dicerentur. Sed hic quoque spurcissimus fuit. quare Impe-

rator appellatus per errorem, brevi a militibus pro suæ luxuriæ meritis interemtus est.

XVII. DE BALISTA.

XVIII. De hoc, utrum imperaverit, scriptores inter se ambigunt. Multi enim dicunt, Quieto per Odenatum occiso, Balistæ veniam datam: tamen eum imperasse, quod nec Gallieno, nec Aureolo, nec Odenato se crederet. Alii asserunt, privatum cum in agro suo, quem apud Daphnem sibi comparaverat, interemtum. Multi, & sumsisse illum purpuram, & more Romano imperasse, exercitum duxisse, & de se plura promisisse, dixerunt; occisum autem per hos, quos Aureolus miserat ad comprehendendum Quietum, Macriani filium, quem prædam suam esse dicebat. Fuit vir insignis, eruditus ad gerendam rempublicam, in consiliis vehemens, in expeditionibus clarus, in provisione annonaria singularis; Valeriano sic acceptus, ut eum quibusdam literis hoc testimonio prosecutus sit: *Valerianus Ragonio Claro Præfecto Illyrici & Galliarum. Si quid in te bonæ frugis est, quam esse scio, parens Clare, dispositionem Balistæ prosequere. Hac in forma rempublicam vides, ut nec ille provinciales gravet; ut illic equos contineat, ubi sunt pabula; illic annonas militum mandet, ubi sunt frumenta: non provincialem, non possessorem cogat, illic frumenta, ubi non habet, dare; illic equum, ubi non potest, pascere: nec est ulla alia provisio melior, quam ut in locis suis*

erogentur, quæ nascuntur, ne aut vehiculis aut sumtibus rempublicam gravent. Galatia frumentis abundat, referta est Thracia, plenum est Illyricum: illic pedites collocentur. quamquam in Thracia etiam equites, sine noxa provincialium, hiemare possint. Multum enim ex campis fœni colligitur. Jam ubi laridum, jam ceteræ species, in his dandæ sunt locis, in quibus affatim redundant. Quæ omnia sunt Balistæ consilia, qui ex quaque provincia unam tantum speciem præberi jussit, quod ea redundaret, atque ab ea milites submoveri: id quod publicitus est decretum. Est & alia ejus epistola, qua gratias Balistæ agit: in qua docet, sibi præcepta gubernandæ reipublicæ ab eodem data, gaudens, quod ejus consilio nullum adscriptitium, id est, vacantem, haberet, & tribunum nullum stipatorem, qui non vere pugnaret. Hic igitur vir, in tentorio suo cubans, a quodam gregario milite Odenati, in Gallieni gratiam, dicitur interemtus. De quo ipse vera non satis comperi, idcirco quod scriptores temporum de hujus præfectura multa, de imperio pauca dixerunt.

XVIII. DE VALENTE.

XIX. HIC vir militaris, simul etiam civilium virtutum gloria pollens, Proconsulatum Achajæ, dato a Gallieno tunc honore, gubernabat: quem Macrianus vehementer reformidans, simul quod in omni genere vitæ satis clarum norat, simul quod inimicum sibi esse invidia virtutum sciebat, misso

Pisone, nobilissimæ tunc & consularis familiæ viro, interfici præcepit. Valens diligentissime cavens & providens, neque aliter sibi posse subveniri existimans, sumsit imperium, & brevi a militibus interemtus est.

XIX. DE VALENTE SUPERIORE.

XX. Fuit & Valens superior: & bene venit in mentem, ut, cum de hoc Valente loquimur, etiam de illo Valente, qui superiorum Principum temporibus interemtus est, aliquid dicamus. Nam hujus Valentis, qui sub Gallieno imperavit, avunculus magnus fuisse perhibetur. Alii tantum avunculum dicunt. sed par in ambobus fuit fortuna. nam & ille, cum paucis diebus Illyrico imperasset, occisus est.

XX. DE PISONE.

XXI. Hic a Macriano ad interficiendum Valentem missus, ubi eum providum futurorum imperare cognovit, Thessaliam concessit, atque illic, paucis sibi consentientibus, sumsit imperium, *Thessalicusque* appellatus, interemtus est; vir summæ sanctitatis, & temporibus suis *Frugi* dictus, & qui ex illa Pisonum familia ducere originem diceretur, cui se, nobilitandi causa, Cicero sociaverat. Hic

omnibus Principibus acceptissimus fuit. Ipse denique Valens, qui ad eum percussores misisse perhibetur, dixisse dicitur, non sibi apud Deos inferos constare rationem, quod, quamvis hostem suum, Pisonem tamen jussisset occidi, virum, cui similem Romana respublica tunc non haberet. Senatusconsultum de Pisone factum ad noscendam ejus majestatem, libenter inserui. Die septimo Kalendas Julias, cum esset nuntiatum, Pisonem a Valente interemtum, ipsum Valentem a suis occisum, Arellius Fuscus, consularis primæ sententiæ, qui in locum Valeriani successerat, ait, *Consul, consule.* Cumque consultus esset, *Divinos*, inquit, *honores Pisoni decerno, Patres conscripti: Gallienum, & Valerianum, & Saloninum Imperatores nostros esse confido. Neque enim melior vir quisquam fuit, neque constantior.* Post quem ceteri consulti, statuam inter triumphales, & currus quadrijugos Pisoni decreverunt. Sed statua ejus videtur: quadrigæ autem, quæ decretæ fuerant, quasi transferendæ ad alium positæ sunt, nec adhuc redditæ. Nam in his locis fuerunt, in quibus thermæ Diocletianæ sunt exædificatæ, tam æterni nominis, quam sacrati.

XXI. DE ÆMILIANO.

XXII. Et hoc familiare est populo Ægyptiorum, ut vel furiosi ac dementes, de levibus quibusque ad summæ reipublicæ pericula perducantur. Sæpe illi, ob neglectas salutationes, locum in balneis non

conceſſum, carnem & olera ſequeſtrata, calceamenta ſervilia, & cetera talia, uſque ad ſummum reipublicæ periculum ſeditionis, ita ut armarentur contra eos exercitus, pervenerunt. Familiari ergo ſibi furore, cum quodam die cujuſdam servus curatoris, qui Alexandriam tunc regebat, militarie ob hoc cæſus eſſet, quod crepidas ſuas meliores eſſe, quam militis diceret; collecta multitudo ad domum Æmiliani ducis anceps venit, atque eum omni ſeditionum inſtrumento & furore perſecuta eſt. ictus eſt lapidibus, petitus eſt ferro: nec defiit ullum ſeditionis telum. qua re coactus Æmilianus ſumſit imperium, cum ſciret, ſibi undecunque pereundum. Conſenſerunt ei Ægyptiacus exercitus, maxime in Gallieni odium. Nec ejus ad regendam rempublicam vigor defuit. nam Thebaidem totamque Ægyptum peragravit, & quatenus potuit, barbarorum gentes forti auctoritate ſubmovit. denique *Alexander*, vel *Alexandrinus*, (nam incertum id quoque habetur) virtutum merito vocatus eſt. Et cum contra Indos pararet expeditionem, miſſo Theodoto duce, Gallieno jubente dedit pœnas: ſiquidem ſtrangulatus in carcere captivorum veterum more perhibetur. Tacendum eſſe non credo, quod cum de Ægypto loquor, vetus ſuggeſſit hiſtoria, ſimul etiam Gallieni factum: qui cum Theodoto vellet imperium proconſulare decernere, a ſacerdotibus eſt prohibitus, qui dixerunt, faſces conſulares ingredi Alexandriam non licere. cujus rei etiam Ciceronem, cum contra Gabinium loquitur, meminiſſe ſatis novimus. denique non exſtat memoria rei frequenta-

tæ. Quare ſcire oportet, Herennium Celſum, veſtrum parentem, dum conſulatum cupit, hoc, quod deſiderat, non licere. Fertur enim apud Memphim in aurea columna Ægyptiis literis ſcriptum, tunc demum Ægyptum liberam fore, cum in eam veniſſent Romani faſces, & prætexta Romanorum: quod apud Proculum grammaticum, doctiſſimum ſui temporis virum, cum de peregrinis regionibus loquitur, invenitur.

XXII. DE SATURNINO.

XXIII. Optimus ducum Gallieni temporibus, ſed a Valeriano dilectus, Saturninus fuit. Hic quoque, cum diſſolutionem Gallieni, pernoctantis in publico, ferre non poſſet, & milites non exemplo Imperatoris ſui, ſed ſuo regeret, ab exercitibus ſumſit imperium: vir prudentiæ ſingularis, gravitatis inſignis, vita amabilis, victoriarum barbaris etiam ubique notarum. Hic ea die, qua eſt amictus a militibus peplo imperatorio, concione habita, dixiſſe fertur, *Commilitones, bonum ducem perdidiſtis, & malum Principem feciſtis.* Denique cum multa ſtrenue in imperio feciſſet; quod eſſet ſeverior & gravior militibus, ab iiſdem ipſis, a quibus factus fuerat, interemtus eſt. Hujus inſigne eſt, quod convivio diſcumbere milites, ne inferiora denudarentur, cum ſagis juſſit, hieme gravibus, æſtate perlucidis.

XXIII. DE TETRICO SENIORE.

XXIV. INTERFECTO Victorino, & ejus filio, mater ejus Victoria, sive Victorina, Tetricum Senatorem populi Romani præsidatum in Gallia regentem, ad imperium hortata, quod ejus erat, ut plerique loquuntur, affinis, Augustum appellari fecit, filiumque ejus Cæsarem nuncupavit. Et cum multa Tetricus feliciter egisset, diuque imperasset, ab Aureliano victus, cum militum suorum impudentiam & procacitatem ferre non posset, volens se gravissimo Principi & severissimo dedit. Versus denique illius fertur, quem statim ad Aurelianum scripserat:

Eripe me his, invicte, malis.

Quare cum Aurelianus nihil simplex, neque mite, aut tranquillum facile cogitaret, Senatorem populi Romani, eundemque consularem, qui jure præsidiali omnes Gallias rexerat, per triumphum duxit, eodem tempore, quo & Zenobiam Odenati uxorem, cum filiis minoribus Odenati, Herenniano & Timolao: pudore tamen victus vir nimium severus, eum, quem triumphaverat, correctorem totius Italiæ fecit, id est, Campaniæ, Samnii, Lucaniæ, Brutiorum, Apuliæ, Calabriæ, Etruriæ, atque Umbriæ, Piceni, & Flaminiæ, omnisque annonariæ regionis: ac Tetricum, non solum vivere, sed etiam in summa dignitate manere passus est; cum illum

ſæpe collegam, nonnunquam commilitonem, aliquando etiam Imperatorem appellaret.

XXIV. DE TETRICO JUNIORE.

XXV. HIC puerulus a Victoria Cæſar eſt appellatus, cum illa *Mater caſtrorum* ab exercitu nuncupata eſſet, qui & ipſe cum patre per triumphum ductus, poſtea omnibus ſenatoriis honoribus functus eſt, illibato patrimonio, quod quidem ad ſuos poſteros miſit, ut Gellius Fuſcus dicit, ſemper inſignis. Narrabat avus meus, hunc ſibi familiarem fuiſſe, neque quemquam illi ab Aureliano, aut poſtea ab aliis Principibus, eſſe prælatum. Tetricorum domus hodieque exſtat in monte Cœlio inter duos lucos contra Iſium Metellinum, pulcherrima, in qua Aurelianus pictus eſt, utrique prætextam tribuens & ſenatoriam dignitatem; accipiens ab his ſceptrum, coronam civicam picturatam de muſeo. quam cum dedicaſſet, Aurelianum ipſum dicuntur duo Tetrici adhibuiſſe convivio.

XXV. DE TREBELLIANO.

XXVI. PUDET jam perſequi, quanti ſub Gallieno fuerunt tyranni, vitio peſtis illius: ſiquidem erat in eo ea luxuria, ut rebelles plurimos mereretur, & ea crudelitas, ut jure timeretur. Quare & Trebellianum factum in Iſauria Principem, ipſis Iſau-

ris ſibi ducem quærentibus: quem cum alii archipiratam vocaſſent, ipſe ſe Imperatorem appellavit. Monetam etiam cudi juſſit. Palatium in arce Iſauriæ conſtituit: qui quidem cum ſe in intima & tuta Iſaurorum loca, munitus difficultatibus locorum & montibus contuliſſet, aliquamdiu apud Cilicas imperavit. Sed per Gallieni ducem Cauſiſoleum, natione Ægyptium, fratrem Theodoti, qui Æmilianum ceperat, ad campum deductus, victus eſt & occiſus. Neque tamen poſtea Iſauri, timore, ne in eos Gallienus ſæviret, ad æqualitatem perduci quavis Principum humanitate potuerunt. Denique poſt Trebellianum pro barbaris habentur; &, cum in medio Romani nominis ſolo regio eorum ſit, novo genere cuſtodiarum, quaſi limes includitur, locis defenſa, non hominibus. Nam non ſunt ſtatura decori, non virtute graves, non inſtructi armis, non conſiliis prudentes, ſed hoc ſolo ſecuri, quod in editis poſiti adiri nequeunt: quos quidem Divus Claudius pæne ad hoc perduxerat, ut a ſuis ſemotos locis in Cilicia collocaret; daturus uni ex amiciſſimis omnem Iſaurorum poſſeſſionem, ne quid ex ea poſtea rebellionis oriretur.

XXVI. DE HERENNIANO.

XXVII. ODENATUS moriens duos parvulos reliquit, Herennianum & fratrem ejus Timolaum: quorum nomine Zenobia, uſurpato ſibi imperio, diutius, quam feminam decuit, rempublicam obtinuit, parvulos Romani Imperatoris habitu profe-

rens purpuratos, eosdemque adhibens concionibus, quas illa viriliter frequentavit; Didonem, & Semiramidem, & Cleopatram sui generis Principem, inter cetera prædicans. Sed de eorum exitu incertum est. multi enim dicunt, eos ab Aureliano interemtos, multi morte sua esse consumtos: siquidem Zenobiæ posteri etiam nunc Romæ inter nobiles manent.

XXVII. DE TIMOLAO.

XXVIII. De hoc ea putamus digna memoria, quæ de fratre sunt dicta. Unum tamen est, quod eum a fratre separat, quod tanti fuit ardoris ad studia Romana, ut brevi consecutus, quæ insinuaverat grammaticus, esse dicatur: potuisse quin etiam summum Latinorum rhetorem facere.

XXVIII. DE CELSO.

XXIX. Occupatis partibus Gallicanis, Orientalibus, quin etiam Ponti, Thraciarum & Illyrici, dum Gallienus popinatur, & balneis ac lenonibus deputat vitam, Afri quoque, auctore Vibio Passieno, Proconsule Africæ, & Fabio Pomponiano, duce limitis Libyci, Celsum Imperatorem appellaverunt, peplo Deæ Cœlestis ornatum. Hic, privatus ex Tribunis, in Africa positus, in agris suis vivebat; sed ea justitia, & corporis magnitudine, ut dignus videretur imperio. Quare creatus per quan-

dam mulierem, Gallienam nomine, consobrinam Gallieni, septimo imperii die interemtus est, atque adeo etiam inter obscuros Principes vix relatus est. Corpus ejus a canibus consumtum est, Siccensibus, qui Gallieno fidem servaverant, perurgentibus: & novo injuriæ genere imago in crucem sublata, persultante vulgo, quasi patibulo ipse Celsus videretur affixus.

XXIX. DE ZENOBIA.

XXX. Omnis jam consumtus est pudor: siquidem fatigata republica, eousque perventum est, ut, Gallieno nequissime agente, optime etiam mulieres imperarent. & quidem peregrina, nomine Zenobia, de qua jam multa dicta sunt, quæ se de Cleopatrarum Ptolemæorumque gente jactaret, post Odenatum maritum imperiali sagulo perfuso per humeros habitu, donis ornata, diademate etiam accepto, nomine filiorum Herenniani & Timolai diutius, quam femineus sexus patiebatur, imperavit. Siquidem Gallieno adhuc regente rempublicam, regale mulier superba munus obtinuit, & Claudio bellis Gothicis occupato: vix denique ab Aureliano victa & triumphata, concessit in jura Romana. Exstat epistola Aureliani, quæ captivæ mulieri testimonium fert. nam cum a quibusdam reprehenderetur, quod mulierem, veluti ducem aliquem vir fortissimus, triumphasset, missis ad Senatum populumque Romanum literis, hac se attestatione de-

fendit: *Audio, Patres conſcripti, mihi objici, quod non virile munus impleverim, Zenobiam triumphando. Næ illi, qui me reprehendunt, ſatis laudarent, ſi ſcirent, qualis illa eſt mulier, quam prudens in conſiliis, quam conſtans in diſpoſitionibus, quam erga milites gravis, quam larga, cum neceſſitas poſtulet, quam triſtis, cum ſeveritas poſcat. Poſſum dicere, illius eſſe, quod Odenatus Perſas vicit, ac fugato Sapore Cteſiphontem uſque pervenit. Poſſum aſſerere, tanto apud Orientales & Ægyptiorum populos timori mulierem fuiſſe, ut ſe non Arabes, non Saraceni, non Armenii commoverent. Nec ego illi vitam conſervaſſem, niſi eam ſciſſem multum Romanæ reipublicæ profuiſſe, cum ſibi, vel liberis ſuis, Orientis ſervaret imperium. Sibi ergo habeant propriarum venena linguarum hi, quibus nihil placet. Nam ſi viciſſe ac triumphaſſe feminam, non eſt decorum; quid de Gallieno loquuntur, in cujus contemtum hæc bene rexit imperium? quid de Divo Claudio, ſancto ac venerabili duce? qui eam, quod ipſe Gothicis eſſet expeditionibus occupatus, paſſus eſſe dicitur imperare; idque occulte ac prudenter: ut, illa ſervante Orientalis fines imperii, ipſe ſecurius, quæ inſtituerat, perpetraret.* Hæc oratio indicat, quid judicii Aurelianus habuerit de Zenobia: cujus ea caſtitas fuiſſe dicitur, ut ne virum ſuum quidem ſciret, niſi tentatis conceptionibus. nam cum ſemel concubuiſſet, exſpectatis menſtruis, continebat ſe, ſi prægnans eſſet: ſin minus, iterum poteſtatem quærendis liberis dabat. Vixit regali pompa, more magis Perſico. adorata eſt more regum Perſarum: convivata eſt Imperatorum more Romanorum. Ad conciones

galeata processit cum limbo purpureo, gemmis dependentibus per ultimam fimbriam; media etiam cyclade veluti fibula muliebri adstricta, brachio sæpe nudo. Fuit vultu subaquilo, fusci coloris, oculis supra modum vigentibus, nigris, spiritus divini, venustatis incredibilis: tantus candor in dentibus, ut margaritas eam plerique putarent habere, non dentes. vox clara & virilis: severitas, ubi necessitas postulabat, tyrannorum: bonorum Principum clementia, ubi pietas requirebat: larga prudenter, conservatrix thesaurorum, ultra femineum modum. Usa vehiculo carpentario, raro pilento, equo sæpius. Fertur autem vel tria vel quatuor milliaria frequenter cum peditibus ambulasse. Nata est Hispanorum cupiditate: bibit sæpe cum ducibus, cum esset alias sobria: bibit etiam cum Persis atque Armeniis, ut eos vinceret. Usa est vasis aureis gemmatis ad convivia, quibus & Cleopatra usa est. In ministerio eunuchos gravioris ætatis habuit, puellas nimis raras. Filios Latine loqui jusserat, adeo ut Græce vel difficile, vel raro loquerentur. Ipsa Latini sermonis non usquequaque ignara, sed ut loqueretur pudore cohibita: loquebatur & Ægyptiace ad perfectum modum. Historiæ Alexandrinæ atque Orientalis ita perita, ut eam epitomasse dicatur: Latinam autem Græce legerat. Cum illam Aurelianus cepisset, atque in conspectum suum ductam sic appellasset, *Quid, o Zenobia, ausa es insultare Romanis Imperatoribus?* illa dixisse fertur, *Imperatorem te esse cognosco, qui vincis: Gallienum, & Aureolum, & ceteros Principes non puta-*

vi. Victoriam mei ſimilem credens, in conſortium regni venire, ſi facultas locorum pateretur, optavi. Ducta eſt igitur per triumphum, ea ſpecie, ut nihil pompabilius populo Romano videretur. jam primum ornata gemmis ingentibus, ita ut ornamentorum onere laboraret. Fertur enim mulier fortiſſima ſæpiſſime reſtitiſſe, cum diceret, ſe gemmarum onera ferre non poſſe. Vincti erant præterea pedes auro, manus etiam catenis aureis: nec collo aureum vinculum deerat, quod ſcurra Perſicus præferebat. Huic ab Aureliano vivere conceſſum eſt. ferturque vixiſſe cum liberis, matronæ jam more Romanæ, data ſibi poſſeſſione in Tiburti, quæ hodieque Zenobia dicitur, non longe ab Hadriani palatio, atque ab eo loco, cui nomen eſt Conchæ.

XXX. VICTORIA.

XXXI. NON tam digna res erat, ut etiam Victorina, ſive Victoria, in literas mitteretur, niſi Gallieni mores hoc facerent, ut memoria dignæ etiam mulieres cenſerentur. Victoria enim, ubi filium ac nepotem a militibus vidit occiſos, Poſtumium, deinde Lollianum, Marium etiam, quem Principem milites nuncuparunt, interemtos, Tetricum (de quo ſuperius dictum eſt) ad imperium hortata eſt, ut virile ſemper facinus auderet: inſignita eſt præterea hoc titulo, ut *caſtrorum* ſe diceret *Matrem.* Cuſi ſunt ejus nummi ærei, aurei, & argentei, quorum hodieque forma exſtat apud Trevi-

ros. quæ quidem non diutius vixit. nam Tetrico imperante, ut plerique loquuntur, occisa; ut alii afferunt, fatali necessitate consumta. Hæc sunt, quæ de triginta tyrannis dicenda videbantur: quos ego in unum volumen idcirco contuli, ne, si de singulis singula quæque narrarem, nascerentur indigna fastidia, & ea, quæ ferre lector non posset. Studiose in medio feminas posui, ad ludibrium Gallieni, quo nihil prodigiosius passa est respublica Romana. Duos etiam nunc tyrannos, quasi extra numerum, (quod alieni essent temporis) additurus: unum, qui fuit Maximini temporibus; alterum, qui Claudii: ut tyrannorum triginta viri hoc volumine tenerentur. Quæso, qui expletum jam librum acceperas, boni consulas, atque hos volumini tuo volens addas: quos ego, quemadmodum Valentem superiorem huic volumini, sic post Claudium & Aurelianum, his, qui inter Tacitum & Diocletianum fuerunt, addere destinaveram. Sed errorem meum major historiæ diligentia tuæ eruditionis avertit. Habeo igitur gratiam, quod titulum meum prudentiæ tuæ benignitas implevit. Nemo in templo Pacis dicturus est, me feminas inter tyrannos, cum risu & joco tyrannas videlicet & tyrannides, ut ipsi de me solent jactare, posuisse. Habent integrum numerum ex arcanis historiæ in meas literas datum. Titus enim & Censorinus, quorum unus, ut dixi, sub Maximino, alter sub Claudio fuit, ambo ab iisdem militibus, a quibus purpura velati fuerant, interemti sunt.

DE TITO.

XXXII. Docet Dexippus, nec Herodianus tacet, omnesque, qui talia legenda posteris tradiderunt, Titum, Tribunum Maurorum, qui a Maximino inter privatos relictus fuerat, timore violentæ mortis, ut alii dicunt; invitum vero, & a militibus coactum, ut plerique asserunt, imperasse: atque hunc intra paucos dies, post vindicatam defectionem, quam consularis vir Magnus Maximino paraverat, a suis militibus interemtum. imperasse autem mensibus sex. Fuit hic vir de primis erga rempublicam domi forisque laudabilis; sed imperio parum felix. Alii dicunt, ab Armeniis sagittariis, quos Maximinus, ut Alexandrinos, & oderat, & offenderat, Principem factum. Nec mireris, tantam esse varietatem de homine, cujus vix nomen agnoscitur. Hujus uxor Calpurnia fuit sancta & venerabilis femina, de genere Cæsoninorum, id est, Pisonum, quam majores nostri univiriam sacerdotem, inter sacratissimas feminas, adorarunt: cujus statuam in templo Veneris adhuc videmus Argolicam, sed auratam. Hæc uniones Cleopatranas habuisse perhibetur: hæc lancem centum librarum argenti, cujus plerique poetæ meminerunt, in qua majorum ejus expressa ostenderetur historia. Longius mihi videor processisse, quam res postulabat. sed quid faciam? omnis scientia naturæ facilitate verbosa est. quare ad Censorinum revertar, homi-

nem nobilem, ſed qui non tam bono, quam malo reipublicæ, ſeptem diebus dicitur imperaſſe.

DE CENSORINO.

XXXIII. Censorinus, vir plane militaris & antiquæ in curia dignitatis, bis Conſul, bis Præfectus prætorii, ter Præfectus urbis, quarto Proconſul, tertio conſularis, Legatus prætorius ſecundo, ædilitius quarto, quæſtorius tertio, extra ordinem quoque legatione Perſica functus, etiam Sarmatica. Poſt omnes tamen honores cum in agro ſuo degeret ſenex, atque uno pede claudicans vulnere, quod bello Perſico, Valeriani temporibus, acceperat, factus eſt Imperator, & ſcurrarum joco Claudius appellatus eſt. Cumque ſe graviſſime gereret, neque a militibus ob diſciplinam cenſoriam ferri poſſet, ab his ipſis, a quibus factus fuerat, interemtus eſt. Exſtat ejus ſepulcrum, in quo grandibus literis circa Bononiam inciſi ſunt omnes ejus honores, ultimo tamen verſu adſcripto, FELIX AD OMNIA, INFELICISSIMUS IMPERATOR. Exſtat ejus familia, Cenſorinorum nomine frequentata: cujus pars Thracias, odio rerum Romanarum, pars Bithyniam petiit. exſtat etiam domus pulcherrima, adjuncta gentibus Flaviis, quæ quondam Titi Principis fuiſſe perhibetur. Habes integrum numerum triginta tyrannorum, qui cum malevolis quidem, ſed bono animo, cauſabaris. Da nunc cuivis libellum, non tam diſerte, quam fideliter ſcriptum. ne-

que ego eloquentiam videor pollicitus esse, sed rem: qui hos libellos, quos de vita Principum edidi, non scribo, sed dicto; & dicto cum ea festinatione, quam, si quid vel ipse promisero, vel tu petieris, sic perurges, ut respirandi non habeam facultatem. Nunc ad Claudium Principem redeo: de quo speciale mihi volumen, quamvis breve, merito vitæ illius, videtur edendum, addito fratre singulari viro; ita ut de familia tam sancta, & tam nobili, saltem pauca referantur.

TREBELLII POLLIONIS

DIVUS CLAUDIUS

AD

CONSTANTINUM AUG.

I. VENTUM eſt ad Principem Claudium, qui nobis, intuitu Conſtantii Cæſaris, cum cura in literis digerendus eſt. de quo ego idcirco recuſare non potui, quod alios, tumultuarios videlicet, Imperatores ac regulos ſcripſeram eo libro, quem *De triginta tyrannis* edidi, qui Cleopatranam etiam ſtirpem, & Victorinam, & quæ nunc eſt, detinet. ſiquidem eo res proceſſit, ut mulierum etiam vitas ſcribi Gallieni comparatio effecerit. neque enim fas erat eum tacere Principem, qui tantam generis ſui prolem, qui bellum Gothicum ſua virtute confecit, qui manum publicis cladibus victor impoſuit, qui Gallienum, prodigioſum Imperatorem, etiamſi non auctor conſilii fuit, tamen ipſe imperaturus bono generis humani, a gubernaculibus publicis depulit: qui ſi diutius in hac eſſet commoratus repu-

blica, Scipiones bonis & Camillos, omnesque illos veteres suis virtutibus, suis consiliis, sua providentia reddidisset.

II. Breve illius in imperio fuit tempus; sed breve fuisset, etiamsi, quantum hominum vita suppetit, tantum vir talis imperare potuisset. Quid enim in illo non mirabile? quid non conspicuum? quid non triumphalibus vetustissimis præferendum? In quo Trajani virtus, Antonini pietas, Augusti moderatio, & magnorum Principum bona sic fuerunt, ut non ab aliis exemplum caperet, sed etiamsi illi non fuissent, hic ceteris reliquisset exemplum. Doctissimi mathematicorum, centum & viginti annos homini ad vivendum datos judicant, neque amplius cuiquam jactitant esse concessum: etiam illud addentes, Mosem solum, Dei (ut Judæorum libri loquuntur) familiarem, centum viginti quinque annos vixisse: qui cum quereretur, quod juvenis interiret, responsum ei ab incerto ferunt numine, neminem plus esse victurum. Quare etiamsi centum & viginti quinque annos Claudius vixisset, necessariam quidem mortem ejus exspectandam fuisse, (ut Tullius de Scipione loquitur pro Milone) stupenda & mirabilis docet vita. Quid enim magnum vir ille domi forisque non habuit? Amavit parentes. quid mirum? amavit & fratres. jam potest dignum esse miraculo. Amavit propinquos: res nostris temporibus comparanda miraculo. Invidit nulli, malos persecutus est. Fures judices palam aperteque damnavit. Stultis, quasi negligeret, indulsit. Leges optimas dedit. Talis in republica fuit, ut ejus stirpem

ad imperium fummi Principes eligerent, emendatior Senatus optaret.

III. In gratiam me quifpiam putet Conftantii Cæfaris loqui: fed teftis eft & tua confcientia, & vita mea, me nihil unquam cogitaffe, dixiffe, feciffe gratiofum. Claudium Principem loquor, cujus vita, probitas, & omnia, quæ in republica geffit, tantam pofteris famam dedere, ut Senatus populufque Romanus novis eum honoribus poft mortem affecerit. Illi clypeus aureus, vel ut grammatici loquuntur, clypeum aureum, Senatus totius judicio, in Romana curia collocatum eft; ut etiam nunc videtur expreffa thorace vultus ejus imago. Illi, quod nulli antea, populus Romanus fumtu fuo in Capitolio, ante Jovis Optimi Maximi templum, ftatuam auream decem pedum collocavit. Illi totius orbis judicio, in Roftris pofita eft columna, cum palmata ftatua fuperfixa, librarum argenti mille quingentarum. Ille, velut futurorum memor, gentes Flavias, quæ Vefpafiani & Titi, nolo autem dicere Domitiani, fuerant, propagavit. Ille bellum Gothicum brevi tempore implevit. Adulator igitur Senatus, adulator populus Romanus, adulatrices exteræ gentes, adulatrices provinciæ: fiquidem omnes ordines, omnis ætas, omnis civitas, ftatuis, vexillis, coronis, fanis, arcubus bonum Principem, aris ac templis honoraverunt.

IV. Intereft eorum, qui bonos imitantur Principes, & totius orbis humani, cognofcere, quæ de illo viro fenatufconfulta fint condita, ut omnes judicium publicæ mentis agnofcant. Nam cum effet

nuntiatum nono Kalend. Aprilis ipso in sacrario Matris, sanguinis die, Claudium Imperatorem factum, neque cogi Senatus, sacrorum celebrandorum causa, posset, sumtis togis itum est ad Apollinis templum, ac lectis literis Claudii Principis, hæc in Claudium dicta sunt: *Auguste Claudi, Dii te nobis præstent:* (dictum sexagies) *Claudi Auguste, Principem te, aut qualis tu es, semper optavimus:* (dictum quadragies.) *Claudi Auguste, te respublica requirebat:* (dictum quadragies) *Claudi Auguste, tu frater, tu pater, tu amicus, tu bonus Senator, tu vere Princeps:* (dictum octuagies) *Claudi Auguste, tu nos ab Aureolo vindica:* (dictum quinquies) *Claudi Auguste, tu nos a Palmyrenis vindica:* (dictum quinquies) *Claudi Auguste, tu nos a Zenobia & a Victoria libera:* (dictum septies) *Claudi Auguste, Tetricus nihil fecit:* (dictum septies.)

V. Qui primum ut factus est Imperator, Aureolum, qui gravior reipublicæ fuerat, quod multum Gallieno placebat, conflictu habito a reipublicæ gubernaculis depulit, tyrannumque, missis ad populum edictis, datis etiam ad Senatum orationibus, judicavit. His accedit, quod arrogantem Aureolum, & fœdus petentem, Imperator gravis & severus non audivit, responso tali repudiatum, *Hæc a Gallieno petenda fuerant, qui consentire moribus poterat, & timere.* Denique judicio militum apud Mediolanum Aureolus dignum exitum vitæ ac moribus suis habuit: & hunc tamen quidam historici laudare conati sunt, & ridicule quidem. Nam Gallus Antipater, ancillariorum & historicorum dehonesta-

mentum, principium de Aureolo sic habuit, *Venimus ad Imperatorem nominis sui.* Magna ejus videlicet virtus, ab auro nomen accipere. At ego scio, sæpius inter gladiatores bonis pugnatoribus hoc nomen appositum. Habuit proxime tuus libellus munerarius hoc nomen in indice ludorum.

VI. Sed redeamus ad Claudium. Nam ut superius diximus, illi Gothi, qui evaserant eo tempore, quo illos Macrianus est persecutus, quosque Claudius emitti non siverat, ne quid fieret, quod effectum est, omnes gentes suorum ad Romanas incitaverunt prædas. Denique Scytharum diversi populi, Peucini, Trutungi, Austrogothi, Virtingui, Sigipedes, Celtæ etiam, & Heruli, prædæ cupiditate in Romanum solum & rempublicam venerunt, atque illic pleraque vastarunt, dum aliis occupatus est Claudius, dumque se ad id bellum, quod confecit, imperatorie instruit; ut videantur fata Romana boni Principis occupatione lentata. sed credo, ut Claudii gloria accresceret, ejusque fieret gloriosior toto penitus orbe victoria. Armatarum denique gentium trecenta viginti millia tunc fuere. Dicat nunc, qui nos adulationis accusat, Claudium minus esse amabilem. Armatorum trecenta viginti millia. Quis tandem Xerxes hoc habuit? quæ fabella istum numerum effinxit? quis poeta composuit? Trecenta viginti millia armatorum fuerunt. Adde servos, adde familias, adde carraginem, & epota flumina consumtasque silvas. Laborasse denique ipsam, quæ tantum barbarici tumoris excepit, terram puto.

VII. Exſtat ipſius epiſtola, miſſa ad Senatum legenda ad populum, qua indicat de numero barbarorum, quæ talis eſt: *Senatui populoque Romano Claudius Princeps.* (hanc autem ipſe dictaſſe perhibetur: ego verba magiſtri memoriæ non requiro) *Patres conſcripti, militantes audite, quod verum eſt. Trecenta viginti millia barbarorum in Romanum ſolum armati venerunt: hæc ſi vicero, vos vicem reddite meritis: ſi non vicero, ſcitote, me poſt Gallienum velle pugnare. Fatigata eſt tota reſpublica. Pugnabimus poſt Valerianum, poſt Ingenuum, poſt Regillianum, poſt Lollianum, poſt Poſtumium, poſt Celſum, poſt mille alios, qui contemtu Gallieni Principis a republica defecerunt. Non ſcuta, non ſpathæ, non pila jam ſuperſunt. Gallias & Hiſpanias, vires reipublicæ, Tetricus tenet, & omnes ſagittarios, quod pudet dicere, Zenobia poſſidet. Quidquid fecerimus, ſatis grande eſt.* Hos igitur Claudius ingenita illa virtute ſuperavit, hos brevi tempore attrivit; de his vix aliquos ad patrium ſolum redire permiſit. Rogo, quantum pretium eſt clypeus in curia tantæ victoriæ? quantum una aurea ſtatua? Dicit Ennius de Scipione: *Quantam ſtatuam faciet populus Romanus, quantam columnam, quæ res tuas geſtas loquatur?* Poſſumus dicere, Flavium Claudium, unicum in terris Principem, non columnis, non ſtatuis, ſed famæ viribus adjuvari.

VIII. Habuerunt præterea duo millia navium, duplicem ſcilicet numerum, quam illum, quo tota pariter Græcia omniſque Theſſalia urbes Aſiæ quondam expugnare conata eſt. Sed illud poeticus

ſtilus fingit: hoc vera continet hiſtoria. Claudio igitur ſcriptores adulamur. qui duo millia navium barbararum, & trecenta viginti millia armatorum delevit, oppreſſit, attrivit: qui carraginem tantam, quantam numerus hic armatorum ſibimet aptare potuit & parare, nunc incendia fecit, nunc cum omnibus familiis Romano ſervitio deputavit, ut docet ejuſdem epiſtola, quam ad Junium Brocchum ſcripſit Illyricum tuentem. *Claudius Broccho. Delevimus trecenta viginti millia Gothorum, duo millia navium merſimus. Tecta ſunt flumina ſcutis: ſpathis & lanceolis omnia litora operiuntur. Campi oſſibus latent tecti: nullum iter purum eſt: ingens carrago deſerta eſt. Tantum mulierum cepimus, ut binas & ternas mulieres victor ſibi miles poſſit adjungere.*

IX. Et utinam Gallienum non eſſet paſſa reſpublica: utinam ſexcentos tyrannos non pertuliſſet! Salvis militibus, quos varia prœlia ſuſtulerunt, ſalvis legionibus, quas Gallienus male victor occidit, quantum eſſet additum reipublicæ? Siquidem nunc verba naufragii publici colligit noſtra diligentia, ad Romanæ reipublicæ decus. Pugnatum eſt enim apud Mœſos, & multa prœlia fuerunt apud Marcianopolin; multi naufragio perierunt; plerique capti reges; captæ diverſarum gentium nobiles feminæ; impletæ barbaris ſervis, ſenibuſque cultoribus Romanæ provinciæ. Factus miles barbarus & colonus ex Gotho. nec ulla fuit regio, quæ Gothum ſervum triumphali quodam ſervitio non haberet. Quid boum barbarorum noſtri videre majores? quid ovium? quid equarum, quas fama no-

bilitat, Celticarum? Hoc totum ad Claudii gloriam pertinet. Claudius & securitate rempublicam, & opulentiæ nimietate donavit. Pugnatum præterea est apud Byzantios, ipsis, qui superfuerant, Byzantiis fortiter facientibus. pugnatum apud Thessalonicenses, quos Claudio absente obsederant barbari. pugnatum in diversis regionibus; & ubique auspiciis Claudianis victi sunt Gothi, prorsus ut jam tunc Constantio Cæsari nepoti futuro videretur Claudius securam parare rempublicam.

X. Et bene venit in mentem, exprimenda est sors, quæ Claudio data esse perhibetur: eo magis, ut intelligant omnes, genus Claudii ad felicitatem reipublicæ divinitus constitutum. Nam cum consuleret factus Imperator, quamdiu imperaturus esset, sors talis emersit:

Tu, qui nunc patrias gubernas oras,
Et mundum regis, arbiter Deorum;
- - - in veteres tuis novellis;
Regnabunt etenim tui minores,
Et reges facient suos minores.

Item cum in Apennino de se consuleret, responsum hujusmodi accepit:

Tertia dum Latio regnantem viderit æstas.

Item cum de posteris suis:

His ego nec metas rerum nec tempora pono.

Item cum de fratre Quintillo, quem consortem habere volebat imperii, responsum est:

Ostendent terris hunc tantum fata.

Quæ idcirco posui, ut sit omnibus clarum, Constantium divini generis virum, sanctissimum Cæ-

ſarem, & Auguſtæ ipſum familiæ eſſe, & Auguſtos multos de ſe daturum, ſalvis Diocletiano & Maximiano Auguſtis, & ejus fratre Galerio.

XI. Sed dum hæc a Divo Claudio aguntur, Palmyreni, ducibus Saba & Timogene, contra Ægyptios bellum ſumunt; atque ab his, Ægyptia pervicacia & indefeſſa pugnandi continuatione, vincuntur. Dux tamen Ægyptiorum Probatus Timogenis inſidiis interemtus eſt. Ægyptii vero omnes ſe Romano Imperatori dediderunt, in abſentis Claudii verba jurantes. Atticiano & Orphito Conſulibus, auſpicia Claudiana favor divinus adjuvit. Nam cum ſe in Hæmimontum multitudo barbararum gentium, quæ ſuperfuerant, contuliſſet, illic ita fame ac peſtilentia laborarunt, ut jam Claudius dedignaretur & vincere. Denique finitum eſt aſperrimum bellum, terroreſque Romani nominis ſunt depulſi. Vera dici fides cogit; ſimul ut ſciant hi, qui adulatores nos exiſtimari cupiunt, id, quod hiſtoria dici poſtulat, non tacere. Eo tempore, quo parta eſt plena victoria, plerique milites Claudii, ſecundis rebus elati, quæ ſapientium quoque animos fatigant, ita in prædam verſi ſunt, ut non cogitarent, a pauciſſimis ſe poſſe fatigari, dum occupati animo atque corporibus, avertendis prædis inſerviunt. denique in ipſa victoria prope duo millia militum a paucis barbaris, & iis, qui fugerant, interemti ſunt. Sed ubi hoc comperit Claudius, omnes, qui rebelles animos extulerant, conducto exercitu rapit, atque in vincula Romam etiam mittit, ludo publico deputandos; ita id, quod vel fortuna, vel miles egerat,

virtute boni Principis antiquatum est. nec sola de hoste victoria, sed etiam vindicta præsumta est. In quo bello quod gestum est, equitum Dalmatarum ingens exstitit virtus, quod originem ex ea provincia Claudius videbatur ostendere; quamvis alii Dardanum, & ab Ilio Trojanorum, atque ipso Dardano, sanguinem dicerent trahere.

XII. Fuerunt per ea tempora & apud Cretam Scythæ, & Cyprum vastare tentarunt: sed ubique morbo exercitu laborante, superati sunt. Finito sane bello Gothico, gravissimus morbus increbuit; tunc cum etiam Claudius affectus morbo mortales reliquit, & familiare virtutibus suis petiit cœlum. Quo ad Deos atque ad sidera demigrante, *Quintillus* frater ejusdem, vir sanctus, & sui fratris, ut vere dixerim, frater, delatum sibi omnium judicio suscepit imperium, non hereditarium, sed merito virtutum: qui factus esset Imperator, etiamsi frater Claudii Principis non fuisset. Sub hoc barbari, qui superfuerant, Anchialo vastata, conati sunt Nicopolin etiam obtinere. Sed illi provincialium virtute obtriti sunt. Quintillus autem ob brevitatem temporis, nihil dignum imperio gerere potuit: nam septimadecima die, quod se gravem & serium contra milites ostenderat, ac verum Principem pollicebatur, eo genere, quo Galba, quo Pertinax, interemtus est. Et Dexippus quidem Claudium non dicit occisum, sed tantum mortuum. nec tamen addidit morbo, ut dubium sentire videatur.

XIII. Quoniam res bellicas diximus, de Claudii genere & familia saltem pauca dicenda sunt, ne ea,

quæ ſcienda ſunt, præteriſſe videamur. Claudius, Quintillus, & Criſpus, fratres fuerunt. Criſpi filia, Claudia: ex ea & Eutropio, nobiliſſimo gentis Dardanæ viro, Conſtantius Cæſar eſt genitus. Fuerunt etiam ſorores: quarum una, Conſtantina nomine, nupta Tribuno Aſſyriorum, in primis annis defecit. De avis nobis parum cognitum. varia enim plerique prodiderunt. Ipſe Claudius inſignis morum gravitate, inſignis vita ſingulari & unica caſtimonia, vini parcus, ad cibum promtus, ſtatura procerus, oculis ardentibus, lato & pleno vultu, digitis uſque adeo fortibus, ut ſæpe equis & mulis ictu pugni dentes excuſſerit. Fecerat hoc etiam adoleſcens in militia, cum, ludicro Martiali, in campo luctamen inter fortiſſimos quoſque monſtraret. nam iratus ei, qui non balteum, ſed genitalia ſibi contorſerat, omnes dentes uno pugno excuſſit. quæ res indulgentiam meruit, pudore vindictæ: ſiquidem tunc Decius Imperator, quo præſente fuerat perpetratum, & virtutem & verecundiam Claudii publice prædicavit; donatumque armillis & torquibus, a militum congreſſu faceſſere præcepit, ne quid atrocius, quam luctamen exigit, faceret. Ipſi Claudio liberi nulli fuerunt: Quintillus duos reliquit: Criſpus, ut diximus, filiam.

XIV. Nunc ad judicia Principum veniamus, quæ de illo a diverſis edita ſunt: & eatenus quidem, ut appareret, quandoque Claudium Imperatorem futurum. Epiſtola Valeriani ad Zoſimionem, Procuratorem Syriæ. *Claudium, Illyricianæ gentis virum, Tribunum Martiæ quintæ legioni fortiſſimæ dedimus,*

virum devotissimis quibusque ac fortissimis veterum præferendum. Huic salarium de nostro privato ærario dabis, annuos frumenti modios tria millia, hordei sex millia, laridi libras duo millia, vini veteris sextarios tria millia quingentos, olei boni sextarios centum quinquaginta, olei secundi sextarios sexcentos, salis modios viginti, ceræ pondo centum quinquaginta; fœni, paleæ, aceti, oleris, herbarum, quantum satis est; pellium tentoriarum, decurias triginta, mulos annuos sex, equos annuos tres, camelos annuas decem, mulas annuas novem; argenti in opere annua pondo quinquaginta, Philippeos nostri vultus, annuos centum quinquaginta, & in strenis quadraginta septem, & trientes centum sexaginta. Item in caucos & scyphos pondo undecim: item in caucos & scyphos & zuma pondo undecim. Tunicas russas militares annuas, sagochlamydes annuas duas, fibulas argenteas inauratas duas, fibulam auream cum acu Cyprea unam. Balteum argenteum inauratum unum, annulum bigemmeum uncialem, brachialem unum unciarum septem. Torquem libralem unum, cassidem inauratam unam. Scuta chrysographata duo, loricam unam, quam refundat. Lanceas Herculeanas duas, aclides duas, falces duas, falces fœnarias quatuor. Cocum, quem refundat, unum: mulionem, quem refundat, unum. Mulieres speciosas ex captivis duas. Albam subsericam unam, cum purpura succubitana: subarmale unum cum purpura Maura. Notarium, quem refundat, unum: structorem, quem refundat, unum. Accubitalium Cypriorum paria duo. Interulas puras duas: fascias viriles duas: togam, quam refundat, unam. Latum clavum, quem refundat,

unum. Venatores, qui obſequantur, duos: carpentarium unum. Curam prætorii unum. Aquarium unum. Piſcatorem unum. Dulciarium unum. Ligni quotidiani pondo mille, ſi eſt copia: ſin minus, quantum fuerit, & ubi fuerit: coctilium quotidiana batilla quatuor. Balneatorem unum, & ad balneas ligna: ſin minus, lavetur in publico. Jam cetera, quæ propter minutias ſuas ſcribi nequeunt, pro moderatione præſtabis, ſed ita, ut nihil adæretur: & ſi alicubi aliquid defuerit, non præſtetur, nec in nummo exigatur. Hæc autem omnia idcirco ſpecialiter, non quaſi Tribuno, ſed quaſi duci detuli, quia vir talis eſt, ut ei plura etiam deferenda ſint.

XV. Item ex epiſtola ejuſdem alia, inter cetera ad Ablavium Murenam, Præfectum prætorii: *Deſine autem conqueri, quod adhuc Claudius eſt Tribunus, nec exercitus ducem loco accipit: unde etiam Senatum & populum conqueri jactabas. dux factus eſt, & dux totius Illyrici. habet in poteſtatem Thracias, Mœſias, Dalmatas, Pannonios, Dacos exercitus: vir ille ſummus, noſtro quoque judicio, ſperet Conſulatum, ſi ejus animo accommodum eſt, quando voluerit, accipiat prætorianam, accipiat præfecturam. Sane ſcias, tantum ei a nobis decretum ſalarii, quantum habet Ægypti Præfectura: tantum veſtium, quantum Proconſulatui Africano detulimus: tantum argenti, quantum accipit curator Illyrici Metatius: tantum miniſteriorum, quantum nos ipſi nobis per ſingulas quaſque decernimus civitates: ut intelligant omnes, quæ ſit noſtra de viro tali ſententia.*

XVI. Item epiſtola Decii de eodem Claudio. *De-*

cius Messalæ, Præsidi Achajæ, salutem. Inter cetera, *Tribunum vero Claudium, optimum juvenem, fortissimum militem, constantissimum civem, castris, Senatui & reipublicæ necessarium, in Thermopylas ire præcepimus, mandata eidem cura Peloponnensium; scientes, neminem melius omnia, quæ injungimus, esse curaturum. Huic ex regione Dardania dabis milites ducentos, ex cataphractariis centum, ex equitibus centum & sexaginta, ex sagittariis Creticis sexaginta, ex tironibus bene armatos mille: nam bene illi novi creduntur exercitus: neque enim illo quisquam devotior, fortior, gravior invenitur.*

XVII. Item epistola Gallieni, cum nuntiatum esset per frumentarios, Claudium irasci, quod ille mollius viveret: *Nihil me gravius accepit, quam quod notoria tua intimasti, Claudium, parentem amicumque nostrum, insinuatis sibi falsis plerisque, graviter irasci. Quæso igitur, mi Venuste, si mihi fidem exhibes, ut eum facias a Grato & Herenniano placari, nescientibus hoc militibus Dacisianis, qui jam sæviunt, ne graviter ferant. Ipse ad eum dona misi: quæ ut libenter accipiat, tu facies. Curandum præterea est, ne me hoc scire intelligat, ac sibi succensere judicet, & pro necessitate ultimum consilium capiat. Misi autem ad eum pateras gemmatas trilibres duas, scyphos aureos gemmatos trilibres duos: discum corymbiatum argenteum librarum viginti: lancem argenteam pampinatam librarum triginta: patinam argenteam hederatam librarum viginti & trium: boletar halieuticum argenteum librarum viginti: urceos duos auro inclusos, argenteos librarum sex, & in vasis minoribus argenti libras vi-*

ginti quinque: calices Ægyptios, operisque diversi decem: chlamydes veri luminis limbatas duas: vestes diversas sedecim, albam subsericam, paragaudem triuncem unam, zanchas de nostris Parthicis paria tria, singiliones Dalmatenses decem, chlamydem Dardanicam mantuelem unam, penulam Illyricianam unam, bardocucullum unum, cucutia villosa duo, oraria Sarabdena quatuor: aureos Valerianos centum quinquaginta: trientes Saloninianos trecentos.

XVIII. Habuit & Senatus judicia, priusquam ad imperium perveniret, ingentia. nam cum esset nuntiatum, illum cum Macriano fortiter contra gentes in Illyrico dimicasse, acclamavit Senatus: *Claudi, dux fortissime, habeas! Virtutibus tuis, devotioni tuæ. Claudio statuam omnes dicamus. Claudium Consulem omnes cupimus. Qui amat rempublicam, sic agit: qui amat Principes, sic agit. Antiqui milites sic egerunt. Felicem te, Claudi, judicio Principum, felicem te virtutibus tuis, Consulem te, te Præfectum. Vivas Valerie: amoris a Principe.* Longum est, tam multa, quam meruit vir ille, perscribere: unum tamen tacere non debeo, quod illum & Senatus, & populus, ante imperium, & in imperio, & post imperium sic dilexit, ut satis constet, neque Trajanum, neque Antoninos, neque quemquam alium Principem sic amatum.

FLAVII VOPISCI SYRACUSII
DIVUS AURELIANUS.

I. Hilaribus, quibus omnia festa & fieri debere scimus, & dici, impletis solemnibus, vehiculo suo me & judiciali carpento Præfectus urbis, vir illustris, ac præfata reverentia nominandus, Junius Tiberianus accepit. Ibi cum animus, a causis atque a negotiis publicis solutus ac liber, vacaret, sermonem multum a Palatio usque ad hortos Valerianos instituit, & in ipso præcipue de vita Principum. Cumque ad templum Solis venissemus, ab Aureliano Principe consecratum, quod ipse nonnihilum ex ejus origine sanguinem duceret, quæsivit a me, quis vitam ejus in literas retulisset. Cui ego cum respondissem, neminem a me Latinorum, Græcorum aliquos lectitatos, dolorem gemitus sui vir sanctus per hæc verba profudit: *Ergo Thersitem, Sinonem, ceteraque illa prodigia vetustatis, & nos bene scimus, & posteri frequentabunt. Divum Aurelianum, clarissimum Principem, severissimum Imperatorem, per quem totus Romano nomini orbis est restitutus, posteri nescient? Deus avertat hanc amen-*

tiam. Et tamen, si bene novi, ephemeridas illius viri scriptas habemus, etiam bella, charactere historico digesta, quæ velim accipias, & per ordinem scribas, additis, quæ ad vitam pertinent. Quæ omnia ex libris linteis, in quibus ipse quotidiana sua scribi præceperat, pro tua sedulitate condisces. Curabo autem, ut tibi ex Ulpia bibliotheca & libri lintei proferantur. Tu velim Aurelianum ita, ut est, quatenus potes, in literas mittas. Parui ipse quidem præceptis: accepi libros Græcos, & omnia mihi necessaria in manum sumsi: ex quibus & quæ digna erant memoratu, in unum libellum contuli. Tu velim meum munus boni consulas: & si hoc contentus non fueris, lectites Græcos, linteos etiam libros requiras, quos Ulpia tibi bibliotheca, cum volueris, ministrabit.

II. Et quoniam sermo nobis de Trebellio Pollione, qui a duobus Philippis usque ad Divum Claudium, & ejus fratrem Quintillum, Imperatores tam claros, quam obscuros, memoriæ prodidit, in eodem vehiculo fuit, asserente Tiberiano, quod Pollio multa incuriose, multa breviter prodidisset; me contra dicente, neminem scriptorum, quantum ad historiam pertinet, non aliquid esse mentitum, prodente quin etiam, in quo Livius, in quo Sallustius, in quo Cornelius Tacitus, in quo denique Trogus, manifestis testibus convincerentur: pedibus in sententiam transitum faciens, ac manum porrigens jucundam præterea, *Scribe*, inquit, *ut libet: securus, quod velis, dicas, habiturus mendaciorum comites, quos historicæ eloquentiæ miramur auctores.*

III. Ac ne multa & frivola procemiis odiosis intexam, Divus Aurelianus ortus, ut plures loquuntur, Sirmii, familia obscuriore: ut nonnulli, Dacia ripensi. Ego autem legisse memini auctorem, qui eum Mœsia genitum prædicaret. Et evenit quidem, ut de eorum virorum genitali solo nesciatur, qui humiliori loco nati, plerumque solum genitale confingunt, ut dent posteritati de locorum splendore fulgorem. nec tamen magnorum Principum virtutibus summa sciendi est, ubi quisque sit genitus, sed qualis in republica fuerit. An Platonem magis commendat, quod Atheniensis fuerit, quam quod unicum sapientiæ munus illuxerit? An eo minores inveniuntur Aristoteles Stagirita, Eleatesque Zenon, aut Anacharsis Scytha, quod in minimis nati sunt viculis, cum illos ad cœlum omnis philosophiæ virtus extulerit?

IV. Atque ut ad ordinem redeam, Aurelianus modicis ortus parentibus, a prima ætate ingenio vivacissimus, viribus clarus, nullum unquam diem prætermisit, quamvis festum, quamvis vacantem, quo non se pilo & sagittis ceterisque armorum exerceret officiis. Matrem quidem ejus Callicrates Tyrius, Græcorum longe doctissimus scriptor, sacerdotem templi Solis, in eo vico, in quo habitabant parentes, fuisse dicit. habuisse quin etiam nonnihilum divinationis, adeo ut aliquando marito suo jurgans ingesserit, cum ejus & stultitiam increparet & vilitatem, *En Imperatoris patrem.* ex quo constat, illam mulierem scisse fatalia. Idem dicit, auspicia imperii Aureliano hæc fuisse. pri-

mum, pueri ejus pelvem, ſerpentem plerumque cinxiſſe, neque unquam occidi potuiſſe: poſtremo ipſam matrem, quæ hoc viderat, ſerpentem quaſi familiarem occidere noluiſſe. his accedit, quod ex palliolo purpureo, quod Soli ſui temporis Imperator obtulerat, ſacerdos mulier crepundia filio feciſſe perhibetur. Addit etiam illud, quod vinctum faſciola Aurelianum aquila innoxie de cunis levaverit, & in aram poſuerit, quæ juxta ſacellum forte ſine ignibus erat. Idem auctor eſt, vitulum matri ejus natum miræ magnitudinis, candidum, ſed purpurantibus maculis, ita ut haberet in latere uno avem, in alio coronam.

V. Multa ſuperflua in eodem legiſſe memini: quippe qui aſſeverat etiam, roſas in ejuſdem mulieris chorte, nato Aureliano, exiſſe purpureas, odoris roſei, floris aurei. Fuerunt & poſtea multa omina jam militanti, futuri, ut res monſtravit, imperii. nam ingrediente eo Antiochiam in vehiculo, quod præ vulnere tunc equo ſedere non poſſet, ita pallium purpureum, quod in honorem ejus expanſum fuerat, decidit, ut humeros ejus tegeret. Et cum in equum tranſire vellet, (quia invidioſum tunc erat vehiculis in civitate uti) equus eſt ei Imperatoris applicitus, cui per feſtinationem inſedit. ſed ubi comperit, ſemet ad ſuum tranſtulit. Data eſt ei præterea, cum legatus ad Perſas iſſet, patera, qualis ſolet Imperatoribus dari a rege Perſarum, in qua inſculptus erat Sol, eo habitu, quo colebatur in eo templo, in quo mater ejus fuerat ſacerdos. Donatus eidem etiam elephantus

præcipuus, quem ille Imperatori obtulit: ſolusque omnium privatus Aurelianus elephanti dominus fuit.

VI. Sed ut hæc & talia omittamus, fuit decorus, & gratia viriliter ſpecioſus: ſtatura procerior, nervis validiſſimis, vini & cibi paulo cupidior, libidinis raræ, ſeveritatis immenſæ, diſciplinæ ſingularis, gladii exſerendi cupidus. nam cum eſſent in exercitu duo Aureliani Tribuni, hic, & alius, qui cum Valeriano captus eſt, huic ſignum exercitus appoſuerat *Manu ad ferrum*; ut ſi forte quæreretur, quis Aurelianus aliquid vel feciſſet, vel geſſiſſet, ſuggereretur, *Aurelianus Manu ad ferrum*, atque cognoſceretur. Privati hujus multa exſtant egregia facinora. nam erumpentes Sarmatas in Illyrico, cum trecentis præſidiariis ſolus attrivit. Refert Theoclius, Cæſarianorum temporum ſcriptor, Aurelianum manu ſua bello Sarmatico uno die quadraginta & octo interfeciſſe, plurimis autem & diverſis diebus ultra nongentos quinquaginta; adeo ut etiam balliſteæ pueri & ſaltatiunculas in Aurelianum tales componerent, quibus diebus feſtis militariter ſaltitarent.

Mille, mille, mille, mille, mille, mille, decollavimus.
Unus homo mille, mille, mille, mille, decollavimus.
Mille, mille, mille vivat, qui mille, mille occidit.
Tantum vini habet nemo, quantum fudit ſanguinis.

Hæc video eſſe perfrivola: ſed quia ſupra ſcriptus auctor ita eadem, ut ſunt Latine, ſuis ſcriptis inſeruit, tacenda eſſe non credidi.

VII. Idem apud Maguntiacum Tribunus legionis

ſextæ Gallicanæ, Francos irruentes, cum vagarentur per totam Galliam, ſic afflixit, ut trecentos ex his captos, ſeptingentis interemtis, ſub corona vendiderit. Unde iterum de eo facta eſt cantilena: *Mille Francos, mille Sarmatas ſemel & ſemel occidimus: Mille, mille, mille, mille, mille, Perſas quærimus.* Hic autem, ut ſupra diximus, militibus ita timori fuit, ut ſub eo, poſteaquam ſemel cum ingenti ſeveritate caſtrenſia peccata correxit, nemo peccaverit. Solus denique omnium, militem, qui adulterium cum hoſpitis uxore commiſerat, ita punivit, ut duarum arborum capita inflecteret, ad pedes militis deligaret, eaſdemque ſubito dimitteret, ut ſciſſus ille utrinque penderet. quæ res ingentem timorem omnibus fecit. Hujus epiſtola militaris eſt ad vicarium ſuum data hujuſmodi: *Si vis Tribunus eſſe, immo ſi vis vivere, manus militum contine. Nemo pullum alienum rapiat, ovem nemo contigat. Uvam nullus auferat, ſegetem nemo deterat: oleum, ſal, lignum, nemo exigat: annona ſua contentus ſit. De præda hoſtis, non de lacrimis provincialium, habeat. Arma terſa ſint: ferramenta ſamiata, calceamenta fortia. Veſtis nova veſtem veterem excludat. Stipendium in balteo, non in popina habeat. Torquem brachialem & anulum apponat: equum ſagmarium ſuum defricet, capitum animalis non vendat, mulum centuriatum comiter curet. Alter alteri quaſi ſervus obſequatur: a medicis gratis curentur: haruſpicibus nihil dent: in hoſpitiis caſte ſe agant: qui litem fecerit, vapulet.*

VIII. Inveni nuper in Ulpia bibliotheca inter linteos libros epiſtolam Divi Valeriani, de Aure-

liano Principe ſcriptam, quam ad verbum, ut decebat, inſerui. *Valerianus Auguſtus Antonino Gallo Conſuli. Culpas me familiaribus literis, quod Poſtumio filium meum Gallienum, magis quam Aureliano, commiſerim: cum utique & ſeveriori & puer credendus fuerit & exercitus: nec tu id diutius judicabis, ſi bene ſcieris, quantæ ſit Aurelianus ſeveritatis. nimius eſt, multus eſt, gravis eſt, & ad noſtra jam non facit tempora. Teſtor autem omnes Deos, me etiam timuiſſe, ne quid etiam erga filium meum ſeverius, ſi quid ille feciſſet (ut eſt natura pronus ad ludicra) levius, cogitaret.* Hæc epiſtola indicat, quantæ fuerit ſeveritatis, ut illum Valerianus etiam timuiſſe ſe dicat.

IX. Et ejuſdem Valeriani alia eſt epiſtola, quæ laudes illius continet: quam ego ex ſcriniis præfecturæ urbanæ protuli. nam illi Romam venienti ſalaria ſui ordinis ſunt decreta. Exemplum epiſtolæ: *Valerianus Auguſtus Cejonio Albino Præfecto urbi. Vellemus quidem ſingulis quibuſque devotiſſimis reipublicæ viris multo majora deferre compendia, quam eorum dignitas poſtulat; maxime ubi honorem vita commendat. debet enim quid, præter dignitatem, pretium eſſe meritorum. Sed facit rigor publicus, ut accipere de provinciarum oblationibus ultra ordinis ſui gradum nemo plus poſſit. Aurelianum, fortiſſimum virum, ad inſpicienda & ordinanda caſtra omnia deſtinavimus: cui tantum a nobis, atque ab omni republica, communi totius exercitus confeſſione, debetur, ut digna illo vix aliqua, vel nimis magna ſint munera. Quid enim in illo non clarum? quid non Corvinis & Scipionibus conferendum? Ille liberator Illyrici, ille*

Galliarum restitutor, ille dux magni totius exempli. Et tamen nihil præterea possum addere tanto viro ad muneris gratiam, quam patitur sobria & bene gerenda respublica. Quare sinceritas tua, mi parens carissime, supradicto viro efficiet, quamdiu Romæ fuerit, panes militares mundos sedecim, panes militares castrenses quadraginta; vini mensalis sextarios quadraginta; porcellum dimidium; gallinaceos duos; porcinæ pondo triginta; bubulæ pondo quadraginta; olei sextarium unum; & item olei secundi sextarium unum; liquaminis sextarium unum; salis sextarium unum; herbarum, olerum, quantum satis est. Sane quoniam ei aliquid præcipue decernendum est, quamdiu Romæ fuerit, pabula extra ordinem decernes: ipsi autem ad sumtus, aureos Antoninianos diurnos binos, argenteos Philippeos minutulos quinquagenos, æris denarios centum, reliqua per Præfectos ærarii præbebuntur.

X. Frivola hæc fortassis cuipiam, & nimis levia esse videantur: sed curiositas nihil recusat. Habuit ergo multos ducatus, plurimos Tribunatus, vicarias ducum & Tribunorum, diversis temporibus, prope quadraginta; usque adeo, ut etiam Ulpii Criniti (qui se de Trajani genere referebat, & fortissimi revera viri, & Trajani simillimi, qui pictus est cum eodem Aureliano in templo Solis, quem Valerianus Cæsaris loco habere instituerat) vicem sumeret, exercitum duceret, limitem restitueret, prædam militibus daret, Thracias bobus, equis, mancipiis, captivis locupletaret, manubias in Palatio collocaret, quingentos servos, duo millia vaccarum, equas mille, ovium decem millia, caprarum quindecim mil-

ſia, in privatam villam Valeriani congereret. Tunc enim Ulpius Crinitus, publice apud Byzantium ſedenti Valeriano in thermis egit gratias, dicens, *magnum de ſe judicium habitum, quod eidem vicarium Aurelianum dediſſet:* quare eum ſtatuit arrogare.

XI. Intereſt epiſtolas noſſe Aureliano ſcriptas, & ipſam arrogationem. Epiſtola Valeriani ad Aurelianum: *Si eſſet alius, Aureliane jucundiſſime, qui Ulpii Criniti vicem poſſet implere, tecum de ejus virtute ac ſedulitate conferrem. nunc tecum requirere potuiſſem. Suſcipe bellum a parte Nicopolis, ne nobis ægritudo Criniti obſit. Fac, quidquid potes. Multa non dico: in tua erit poteſtate militiæ magiſterium. habes ſagittarios Ityreos trecentos, Armenios ſexcentos, Arabas centum quinquaginta, Saracenos ducentos, Meſopotamios auxiliares quadringentos: habes legionem tertiam Felicem, & equites cataphractarios octingentos. Tecum erit Hartomundus, Haldegaſtes, Hildemundus, Cariviſcus. Commeatus a Præfectis neceſſarius in omnibus caſtris eſt conſtitutus. Tuum eſt, pro virtutibus tuis atque ſollertia, illic hiemalia & æſtiva diſponere, ubi tibi nihil deerit: quærere præterea, ubi carrago ſit hoſtium, & vere ſcire, quanti qualeſque ſint; ut non vinum aut annona conſumatur, aut tela jaciantur, in quibus res bellica conſtituta eſt. Ego de te tantum, Deo favente, ſpero, quantum de Trajano, ſi viveret, poſſet ſperare reſpublica. Neque enim minor eſt, in cujus locum fidemque te legi. Conſulatum cum eodem Ulpio Crinito in annum ſequentem a die undecimo Kalendarum Juniarum, in locum Gallieni & Valeriani, ſperare te convenit ſumtu publico. levanda eſt enim pau-*

pertas eorum hominum, qui diu reipublicæ viventes, pauperes sunt; & nullorum magis. His quoque literis indicatur, quantus fuerit Aurelianus, & revera neque quisquam aliquando ad summam rerum pervenit, qui non a prima ætate gradibus virtutis ascenderit.

XII. Literæ de Consulatu. *Valerianus Augustus Ælio Xifidio, Præfecto ærarii. Aureliano, cui Consulatum detulimus ob paupertatem, qua ille magnus est, ceteris major, dabis ad editionem Circensium aureos Antoninianos trecentos, argenteos Philippeos minutulos tria millia, in ære sestertium quinquagies, tunicas multicias viriles decem, lineas Ægyptias viginti, mantelia Cypria paria duo, tapetia Afra decem, stragula Maura decem, porcos centum, oves centum: convivium autem publicum edi jubebis Senatoribus, Equitibus Romanis: hostias majores duas, minores quatuor.* Et quoniam etiam de arrogatione aliqua me dixeram positurum, quæ ad tantum Principem pertinerent, quæso, ne odiosior verbosiorve ea re videar: quam fidei causa inserendam credidi ex libris Acholii, qui magister admissionum Valeriani Principis fuit, libro Actorum ejus nono.

XIII. Cum consedisset Valerianus Augustus in thermis apud Byzantium, præsente exercitu, præsente etiam officio Palatino, assidentibus Memmio Fusco, Consule ordinario, Bæbio Macro, Præfecto prætorii, Quinto Ancario, Præside Orientis, assidentibus etiam a parte læva Avulvio Saturnino, Scythici limitis duce, Murentio ad Ægyptum destinato, Julio Tryphone, Orientalis limitis duce, & Meceo

Brundusino, Præfecto annonæ Orientis, & Ulpio Crinito, duce Illyriciani limitis & Thracii, & Fulvio Bojo, duce Rhætici limitis, Valerianus Augustus dixit: *Gratias tibi agit, Aureliane, respublica, quod eam Gothorum potestate liberasti. Abundamus per te præda, abundamus gloria, & his omnibus, quibus Romana felicitas crescit. Cape igitur tibi pro rebus gestis tuis coronas murales quatuor, coronas vallares quinque, coronas navales duas, coronas civicas duas, hastas puras decem, vexilla bicolora quatuor, tunicas ducales russas quatuor, pallia proconsularia duo, togam prætextam, tunicam palmatam, togam pictam, subarmalem profundum, sellam eboratam. Nam te Consulem hodie designo, scripturus ad Senatum, ut tibi deputet scipionem, deputet etiam fasces: hæc enim Imperator non solet dare, sed a Senatu, quando fit Consul, accipere.*

XIV. Post hæc Valeriani dicta, Aurelianus surrexit, atque ad manus accessit, agens gratias militaribus verbis: quæ propria & ipsa apponenda decrevi. Aurelianus dixit: *Et ego, domine Valeriane, Imperator Auguste, ideo cuncta feci, ideo vulnera patienter excepi, ideo & equos & cantherios meos lassavi, ut mihi gratias ageret respublica, & conscientia mea. At tu plus fecisti. ago ergo gratias bonitati tuæ, & accipio Consulatum, quem das. Dii faciant, & Deus certus Sol, ut & Senatus de me sic judicet.* Agentibus igitur gratias omnibus circumstantibus, Ulpius Crinitus surrexit, atque hac oratione usus est: *Apud majores nostros, Valeriane Auguste, quod & familiæ meæ amicum ac proprium fuit, ab optimis quibusque*

in filiorum locum fortissimi viri semper electi sunt, ut vel senescentes familias, vel fœtus matrimoniis jam caducos, substitutæ fœcunditas prolis ornaret. Hoc igitur, quod Coccejus Nerva in Trajano adoptando, quod Ulpius Trajanus in Hadriano, quod Hadrianus in Antonino, & ceteri deinceps proposita suggestione fecerunt, jam in arrogando Aureliano, quem mihi vicarium judicii tui auctoritate fecisti, censui esse referendum. Jube igitur, ut lege agatur, sitque Aurelianus heres sacrorum, nominis & bonorum, totiusque juris, Ulpio Crinito jam consulari viro, ipse actutum, te judice, consularis.

XV. Longum est cuncta pertexere. Nam & actæ sunt Crinito a Valeriano gratiæ, & adoptio, ut solebat, impleta. Memini, me in quodam libro Græco legisse, (quod tacendum esse non credidi) mandatum esse Crinito a Valeriano, ut Aurelianus adoptaretur, idcirco præcipue, quod pauper esset: sed hoc in medio relinquendum puto. Et quoniam superius epistolam posui, qua sumtus Aureliano ad Consulatum delatus est, quare posuerim, rem quasi frivolam, eloquendum putavi. Vidimus proxime Consulatum Furii Placidi tanto ambitu in Circo editum, ut non præmia dari aurigis, sed patrimonia viderentur; cum darentur tunicæ subsericæ, lineæ paragaudæ, darentur etiam equi, ingemiscentibus frugi hominibus. Factum est enim, ut jam divitiarum sit, non hominum Consulatus: quia utique si virtutibus defertur, editorem spoliare non debent. Perierunt casta illa tempora, & magis ambitione populari peritura sunt. Sed nos (ut solemus) hanc quoque rem in medio relinquimus.

XVI. His igitur tot ac talibus præjudiciis muneribusque fultus, Claudianis temporibus tantus enituit, ut, post eum Quintillo quoque fratre ejus interemto, solus teneret imperium, Aureolo interfecto, cum quo Gallienus fecerat pacem. Hoc loco tanta est diversitas historicorum, & quidem Græcorum, ut alii dicant, invito Claudio ab Aureliano Aureolum interfectum, alii mandante ac volente, alii ab Imperatore jam Aureliano eundem occisum, alii vero adhuc privato. Sed hæc quoque media relinquemus, ab ipsis petenda, per quos in literas missa sunt. Illud tamen constat, omne contra Mœotidas bellum Divum Claudium nulli magis, quam Aureliano, credidisse.

XVII. Exstat epistola, quam ego (ut soleo) fidei causa, immo ut alios annalium scriptores fecisse video, inserendam putavi. *Flavius Claudius Valerio Aureliano suo salutem. Expetit a te munus solitum nostra respublica. Aggredere: quid moraris? Tuo magisterio milites uti volo, tuo ductu Tribunos. Gothi oppugnandi sunt: Gothi a Thraciis amovendi. Eorum enim plerique Hæmimontum Europamque vexant, qui te pugnante fugerunt. Omnes exercitus Thracicos, omnes Illyricianos, totumque limitem in tua potestate constituo: solitam, en, nobis ede virtutem. Tecum erit etiam frater Quintillus, cum occurrerit. Ego aliis rebus occupatus, summam belli illius virtutibus tuis credo. Misi sane equos decem, loricas duas, & cetera, quibus munire ad bellum euntem necessitas cogit.* Secundis igitur prœliis usus auspiciis Claudianis, rempublicam in integrum reddidit: atque ipse statim (ut supra

diximus) consensu omnium legionum factus est Imperator.

XVIII. Equites sane omnes ante imperium sub Claudio Aurelianus gubernavit, cum offensam magistri eorum incurrissent, quod temere, Claudio non jubente, pugnassent. Item Aurelianus contra Suevos & Sarmatas iisdem temporibus vehementissime dimicavit, ac florentissimam victoriam retulit. Accepta est sane clades sub Aureliano a Marcomannis per errorem. nam dum is a fronte non curat occurrere, subito erumpentibus, dumque illos a dorso persequi parat, omnia circa Mediolanum graviter evastata sunt. postea tamen ipsi quoque Marcomanni superati sunt. In illo autem timore, quo Marcomanni cuncta vastabant, ingentes Romæ seditiones motæ sunt, paventibus cunctis, ne eadem, quæ sub Gallieno fuerant, provenirent. quare etiam libri Sibyllini, noti beneficiis publicis, inspecti sunt; inventumque, ut in certis locis sacrificia fierent, quæ barbari transire non possent. Facta denique sunt ea, quæ præcepta fuerant in diverso cærimoniarum genere: atque ita barbari restiterunt, quos omnes Aurelianus carptim vagantes occidit. Libet ipsius senatusconsulti formam exponere, quo libros inspici clarissimorum jussit auctoritas.

XIX. Die tertio Idus Januarias, Fulvius Sabinus Prætor urbanus dixit: *Referimus ad vos, Patres conscripti, Pontificum suggestionem, & Aureliani Principis literas, quibus jubetur, ut inspiciantur fatales libri, quibus spes belli terminandi sacrato Deorum im-*

perio continetur. Scitis enim ipsi, quotiescunque gravior aliquis exstitit motus, eos semper inspectos: neque prius mala publica esse finita, quam ex iis sacrificiorum processit auctoritas. Tunc surrexit primæ sententiæ Ulpius Syllanus, atque ita locutus est: *Sero nimis, Patres conscripti, de reipublicæ salute consulimus, sero ad fatalia jussa respicimus, more languentium, qui ad summos medicos, nisi in summa desperatione, non mittunt; proinde quasi peritioribus viris major facienda sit cura; cum omnibus morbis occurri sit melius. Meministis enim, Patres conscripti, me in hoc ordine sæpe dixisse, jam tum, cum primum nuntiatum est, Marcomannos erupisse, consulenda Sibyllæ decreta, utendum Apollinis beneficiis, inserviendum Deorum immortalium præceptis: recusasse vero quosdam, & cum ingenti calumnia recusasse, cum adulando dicerent, tantam Principis esse virtutem, ut opus non sit Deos consuli: proinde quasi & ipse vir magnus non Deos colat, non de Diis immortalibus speret. quid plura? audivimus literas, quibus rogavit opem Deorum, quæ nunquam cuiquam turpis est, ut vir fortissimus adjuvetur. Agite igitur, Pontifices, qua puri, qua mundi, qua sancti, qua vestitu animisque sacris commodi, templum ascendite, subsellia laureata constituite, veteranis manibus libros evolvite, fata reipublicæ, quæ sunt æterna, perquirite. Patrimis matrimisque pueris carmen indicite: nos sumtum sacris, nos apparatum sacrificiis, nos aris ambarvalia indicemus.*

XX. Post hæc interrogati plerique Senatores, sententias dixerunt, quas longum est innectere. deinde aliis manus porrigentibus, aliis pedibus in sen-

tentias euntibus, plerisque verbo consentientibus, conditum est senatusconsultum. Itum est deinde ad templum, inspecti libri, proditi versus, lustrata urbs, cantata carmina, amburbium celebratum, ambarvalia promissa: atque ita solemnitas, quæ jubebatur, expleta. Est epistola Aureliani de libris Sibyllinis: nam ipsam quoque indidi ad fidem rerum. *Miror, vos, Patres sancti, tamdiu de aperiendis Sibyllinis dubitasse libris; perinde quasi in Christianorum ecclesia, non in templo Deorum omnium, tractaretis. Agite igitur, & castimonia Pontificum, cærimoniisque solemnibus juvate Principem, necessitate publica laborantem. Inspiciantur libri: quæ facienda fuerint, celebrentur. quemlibet sumtum, cujuslibet gentis captivos, quælibet animalia regia non abnuo, sed libens offero: neque enim indecorum est, Diis juvantibus vincere. sic apud majores nostros multa finita sunt bella, sic cœpta. Si quid est sumtuum, datis ad Præfectum ærarii literis decerni jussi. est præterea vestræ auctoritatis arca publica, quam magis refertam esse reperio, quam cupio.*

XXI. Cum autem Aurelianus vellet omnibus simul facta exercitus sui constipatione concurrere, tanta apud Placentiam clades accepta est, ut Romanum pæne solveretur imperium. Et causa quidem hujus periculi perfidia & calliditas barbarici fuit motus. nam cum congredi aperto marte non possent, in silvas se densissimas contulerunt; atque ita nostros vespera incumbente turbarunt. Denique nisi divina ope, post inspectionem librorum, sacrificiorumque curas, monstris quibusdam speciebus-

que divinis impliciti essent barbari, Romana victoria non fuisset. Finito prœlio Marcomannico, Aurelianus, ut erat natura ferocior, plenus irarum Romam petit, vindictæ cupidus, quam seditionum asperitas suggerebat: incivilius denique usus imperio, vir alias optimus, seditionum auctoribus interemtis, cruentius ea, quæ mollius fuerant curanda, compescuit. Interfecti sunt enim nonnulli etiam nobiles Senatores, cum his leve quiddam, & quod contemni a mitiore Principe potuisset, vel unus, vel levis, vel vilis testis objiceret. Quid multa? magnum illud, & quod jam fuerat, & quod non frustra speratum est, infamiæ tristioris ictu contaminavit imperium. timeri cœpit Princeps optimus, non amari: cum alii dicerent, perfodiendum talem Principem, non optandum; alii, bonum quidem medicum, sed mala ratione curantem. His actis, cum videret posse fieri, ut aliquid tale iterum, quale sub Gallieno evenerat, proveniret; adhibito consilio Senatus, muros urbis Romæ dilatavit. nec tamen pomœrio addidit eo tempore, sed postea. Pomœrio autem nemini Principum licet addere, nisi ei, qui agri barbarici aliqua parte Romanam rempublicam locupletaverit. Addidit autem Augustus, addidit Trajanus, addidit Nero, sub quo Pontus Polemoniacus & Alpes Cottiæ Romano nomini tributæ.

XXII. Transactis igitur, quæ ad septiones, atque urbis statum & civilia pertinebant, contra Palmyrenos, id est, contra Zenobiam, quæ filiorum nomine orientale tenebat imperium, iter flexit.

Multa in itinere ac magna bellorum genera confecit. nam in Thraciis & in Illyrico occurrentes barbaros vicit: Gothorum quin etiam ducem Cannabam, ſive Cannabaudem, cum quinque millibus hominum trans Danubium interemit. Atque inde per Byzantium in Bithyniam tranſitum fecit, eamque nullo certamine obtinuit. Multa ejus magna & præclara, tam facta, quam dicta ſunt: ſed omnia libro innectere nec poſſumus, faſtidii evitatione, nec volumus: ſed ad intelligendos mores atque virtutem pauca libanda ſunt. nam cum Thyanam veniſſet, eamque occluſam reperiſſet, iratus dixiſſe fertur, *Canem in hoc oppido non relinquam.* Tunc & militibus acrius incumbentibus ſpe prædæ, & Heraclammone quodam, timore, ne inter ceteros occideretur, patriam ſuam prodente, civitas capta eſt.

XXIII. Sed Aurelianus duo ſtatim præcipua, quod unum ſeveritatem oſtenderet, alterum lenitatem, ex imperatoria mente monſtravit. nam & Heraclammonem proditorem patriæ ſuæ ſapiens victor occidit: & cum milites juxta illud dictum, quo canem ſe relicturum apud Thyanæos negarat, everſionem urbis expoſcerent, reſpondit iis: *Canem*, inquit, *negavi in hac urbe me relicturum: canes omnes occidite.* Grande Principis dictum, grandius militum votum: nam dictum Principis, quo præda negabatur, civitas ſervabatur, totus exercitus ita, quaſi ditaretur, accepit. Epiſtola de Heraclammone. *Aurelianus Auguſtus Mallio Chiloni. Occidi paſſus ſum, cujus quaſi beneficio Thyanam recepi. Ego vero*

proditorem amare non potui, & libenter tuli, quod eum milites occiderunt: neque enim mihi fidem servare potuisset, qui patriæ non pepercit. Solum denique ex omnibus, qui oppugnabantur, campus accepit. Divitem hominem negare non possum, sed cujus bona ejus liberis reddidi, ne quis me causa pecuniæ locupletem hominem occidi passum esse criminaretur.

XXIV. Capta autem civitas est miro modo. nam cum Heraclammon locum ostendisset, aggeris naturali specie tumentem, qua posset Aurelianus occultus ascendere, ille conscendit, atque elata purpurea chlamyde, intus civibus, foris militibus se ostendit; & ita civitas capta est, quasi totus in muris Aureliani fuisset exercitus. Taceri non debet res, quæ ad famam venerabilis viri pertinet. Fertur enim, Aurelianum de Thyanæ civitatis eversione vera dixisse, vera cogitasse: verum Apollonium Thyanæum, celeberrimæ famæ auctoritatisque sapientem, veterem philosophum, amicum verum Deorum, ipsum etiam pro numine frequentandum, recipienti se in tentorium, ea forma, qua videtur, subito adstitisse, atque hæc Latine, ut homo Pannonius intelligeret, verba dixisse: *Aureliane, si vis vincere, nihil est, quod de civium meorum nece cogites. Aureliane, si vis imperare, a cruore innocentium abstine. Aureliane, clementer te age, si vis vivere.* Norat vultum philosophi venerabilis Aurelianus, atque in multis ejus imaginem viderat templis. denique statim attonitus, & imaginem & statuas & templum eidem promisit, atque in meliorem rediit mentem. Hæc ego & a gravibus viris comperi, &

in Ulpiæ bibliothecæ libris relegi, & pro majeſtate Apollonii magis credidi. quid enim illo viro ſanctius, venerabilius, diviniuſque inter homines fuit? ille mortuis reddidit vitam, ille multa ultra homines & fecit & dixit: quæ qui velit noſſe, Græcos legat libros, qui de ejus vita conſcripti ſunt. Ipſe autem, ſi vita ſuppetat, atque ipſius viri favori uſquequaque placuerit, breviter ſaltem tanti viri facta in literas mittam: non quo illius viri geſta munere mei ſermonis indigeant, ſed ut ea, quæ miranda ſunt, omnium voce prædicentur.

XXV. Recepta Thyana, Antiochiam, propoſita omnibus impunitate, brevi apud Daphnen certamine obtinuit: atque inde præceptis, quantum probatur, venerabilis viri Apollonii parens, humanior atque clementior fuit. Pugnatum eſt poſt hæc de ſumma rerum contra Zenobiam & Zabam ejus ſocium apud Emeſſam magno certamine: cumque Aureliani equites fatigati jam pæne diſcederent, ac terga darent, ſubito vi numinis, quod poſtea proditum, hortante quadam divina forma, per pedites etiam equites reſtituti ſunt. Fugata eſt Zenobia cum Zaba, & pleniſſime parta victoria. Recepto igitur Orientis ſtatu, Emeſſam victor Aurelianus ingreſſus eſt, ac ſtatim ad templum Heliogabali tetendit, quaſi communi officio vota ſoluturus. Verum illic eam formam numinis reperit, quam in bello ſibi faventem vidit. quare & illic templa fundavit, donariis ingentibus poſitis: & Romæ Soli templum poſuit, majore honorificentia conſecratum, ut ſuo dicemus loco.

XXVI. Post hæc Palmyram iter flexit, ut, ea oppugnata, laborum terminus fieret. Sed in itinere a latronibus Syris male accepto frequenter exercitu, multa perpessus est, & in obsidione usque ad ictum sagittæ periclitatus est. Epistola ipsius exstat ad Mucaporem missa, in qua de ejus belli difficultate ultra pudorem imperialem fatetur. *Romani me modo dicunt bellum contra feminam gerere: quasi sola mecum Zenobia & suis viribus pugnet, ac non hostium, quantum si vir a me oppugnandus esset, in conscientia & timore longe deteriore. Dici non potest, quantum hic sagittarum, qui belli apparatus, quantum telorum, quantum lapidum: nulla pars muri est, quæ non binis & ternis balistis occupata sit: ignes etiam tormentis jaciuntur. Quid plura? non quasi femina pugnat, quasi pœnam timens. sed credo adjuturos Romanam rempublicam Deos, qui nunquam nostris conatibus defuerunt.* Denique fatigatus, ac pro malis fessus, literas ad Zenobiam misit, deditionem illius petens, vitam promittens, quarum exemplum indidi. *Aurelianus Imperator Romani orbis, & receptor Orientis, Zenobiæ ceterisque, quos societas tenet bellica. Sponte facere debuistis id, quod meis literis nunc jubetur: deditionem præcipio impunitate vitæ proposita, ita ut illic Zenobia cum tuis agas vitam, ubi te ex Senatus amplissimi sententia collocavero. Gemmas, argentum, aurum, sericum, equos, camelos in ærarium Romanum conferas. Palmyrenis jus suum servabitur.*

XXVII. Hac epistola accepta, Zenobia superbius insolentiusque rescripsit, quam ejus fortuna poscebat, credo ad terrorem: nam ejus quoque episto-

læ exemplum indidi. *Zenobia regina Orientis, Aureliano Augusto. Nemo adhuc, præter te, quod poscis, literis petiit. Virtute faciendum est, quidquid in rebus bellicis est gerendum. Deditionem meam petis: quasi nescias, Cleopatram reginam perire maluisse, quam in qualibet vivere dignitate. Nobis Persarum auxilia non desunt, quæ jam speramus: pro nobis sunt Saraceni, pro nobis Armenii. Latrones Syri exercitum tuum, Aureliane, vicerunt. quid igitur, si illa venerit manus, quæ undique speratur? pones profecto supercilium, quo nunc mihi deditionem, quasi omnifariam victor, imperas.* Hanc epistolam Nicomachus se transtulisse in Græcum ex lingua Syrorum dicit, ab ipsa Zenobia dictatam. nam illa superior Aureliani, Græca missa est.

XXVIII. His acceptis literis, Aurelianus non erubuit, sed iratus est: statimque collecto exercitu ac ducibus suis, undique Palmyram obsedit: neque quidquam vir fortis reliquit, quod aut imperfectum videretur, aut incuratum. Nam & auxilia, quæ a Persis missa fuerant, intercepit: & alas Saracenas Armeniasque corrupit, atque ad se, modo ferociter, modo subtiliter, transtulit; denique post multa mulierem potentissimam vicit. Victa igitur Zenobia cum fugeret camelis, quos dromatas vocitant, atque ad Persas iter tenderet, equitibus missis est capta, atque in Aureliani potestatem deducta. Victor itaque Aurelianus, totiusque jam Orientis possessor, cum in vinculis Zenobiam teneret cum Persis, Armeniis, Saracenis; superbior atque insolentior egit ea, quæ ratio temporis postulabat. Tunc illæ vestes, quas in templo Solis videmus, consertæ gem-

mis; tum Persici dracones, & tiaræ; tum genus purpuræ, quod postea nec ulla gens detulit, nec Romanus orbis vidit: de qua pauca saltem libet dicere.

XXIX. Meministis enim, fuisse in templo Jovis Optimi Maximi Capitolini pallium breve purpureum lanestre: ad quod cum matronæ, atque ipse Aurelianus, jungerent purpuras suas, cineris specie decolorari videbantur ceteræ, divini comparatione fulgoris. Hoc munus rex Persarum ab Indis interioribus sumtum, Aureliano dedisse perhibetur, scribens, *Sume purpuram, qualis apud nos est.* sed hoc falsum fuit. nam postea diligentissime & Aurelianus, & Probus, & proxime Diocletianus, missis diligentissimis confectoribus, requisiverunt tale genus purpuræ, nec tamen invenire potuerunt. dicitur enim sandix Indica talem purpuram facere, si curetur. Sed ad incepta redeamus.

XXX. Ingens tamen strepitus militum fuit omnium, Zenobiam ad pœnam poscentium. sed Aurelianus, indignum existimans, mulierem interimi, occisis plerisque, quibus auctoribus illa bellum moverat, paraverat, gesserat, triumpho mulierem reservavit, ut populi Romani oculis esset ostentui. Grave inter eos, qui cæsi sunt, de Longino philosopho fuisse perhibetur, quo illa magistro usa esse ad Græcas literas dicitur: quem quidem Aurelianus idcirco dicitur occidisse, quod superbior illa epistola ipsius diceretur dictata consilio, quamvis Syro esset sermone contexta. Pacato igitur Oriente, in Europam Aurelianus rediit victor, atque illic Carporum copias afflixit: & cum illum *Carpicum* Senatus ab-

ſentem vocaſſet, mandaſſe illico fertur: *Superest, Patres conſcripti, ut me etiam Carpiſculum vocetis.* (*Carpiſculum* enim genus calciamenti eſſe, ſatis notum eſt.) quod cognomen deforme videbatur, cum & *Gothicus*, & *Sarmaticus*, & *Armeniacus*, & *Parthicus*, & *Adiabenicus* diceretur.

XXXI. Rarum eſt, ut Syri fidem ſervent, immo difficile. nam Palmyreni, qui jam victi atque contuſi fuerant, Aureliano rebus Europenſibus occupato, non mediocriter rebellarunt. Sandarionem enim, quem in præſidio illic Aurelianus poſuerat, cum ſexcentis ſagittariis occiderunt, Achilleo cuidam parenti Zenobiæ parantes imperium. Verum adeo Aurelianus, ut erat paratus, ex Europa revertit; atque urbem, quia ita merebatur, evertit. Crudelitas denique Aureliani, vel (ut quidam dicunt) ſeveritas, eatenus exſtitit, ut epiſtola ejus feratur, confeſſionem immaniſſimi furoris oſtentans, cujus hoc exemplum eſt. *Aurelianus Auguſtus Cejonio Baſſo. Non oportet ulterius progredi militum gladios: jam ſatis Palmyrenorum cæſum atque occiſum eſt. Mulieribus non pepercimus, infantes occidimus, ſenes jugulavimus, ruſticos interemimus. cui terras, cui urbem deinceps relinquemus? parcendum eſt iis, qui remanſerunt. Credimus enim, tam paucos tam multorum ſuppliciis eſſe correctos. Templum ſane Solis, quod apud Palmyram aquiliferi legionis tertiæ cum vexilliferis, & draconario, & cornicinibus, atque liticinibus diripuerunt, ad eam formam volo, quæ fuit, reddi. Habes trecentas auri libras e Zenobiæ capſulis: habes argenti mille octingenta pondo de Palmyrenorum bo-*

nis: habes gemmas regias. Ex his omnibus fac cohonestari templum: mihi & Diis immortalibus gratissimum feceris. Ego ad Senatum scribam, petens, ut mittat Pontificem, qui dedicet templum. Hæ literæ, ut videmus, indicant satiatam esse immanitatem Principis duri.

XXXII. Securior denique iterum in Europam rediit: atque illic omnes, qui vagabantur, hostes nota illa sua virtute contudit. Interim res per Thracias Europamque omnem Aureliano ingentes agente, Firmus quidam exstitit, qui sibi Ægyptum, sine insignibus imperii, quasi ut esset civitas libera, vindicavit. ad quem continuo Aurelianus revertit: nec illi defuit felicitas solita. nam Ægyptum statim recepit: atque, ut erat ferox animi, cogitatione multus, vehementer irascens, quod adhuc Tetricus Gallias obtineret, Occidentem petiit: atque ipso Tetrico exercitum suum prodente, quod ejus scelera ferre non posset, deditas sibi legiones obtinuit. Princeps igitur totius orbis Aurelianus, pacatis Oriente, Gallis, atque undique terris. Romam iter flexit, ut de Zenobia & Tetrico, hoc est, de Oriente & Occidente, triumphum Romanis oculis exhiberet.

XXXIII. Non ab re est cognoscere, qui fuerit Aureliani triumphus. fuit enim speciosissimus. Currus regii tres fuerunt: in his unus Odenati, argento, auro, & gemmis operosus atque distinctus: alter, quem rex Persarum Aureliano dono dedit, ipse quoque pari opere fabricatus: tertius, quem sibi Zenobia composuerat, sperans, se urbem Ro-

manam cum eo visuram: quod illam non fefellit. nam cum eo Urbem ingressa est, victa & triumphata. Fuit alius currus quatuor cervis junctus, qui fuisse dicitur regis Gothorum: quo, ut multi memoriæ tradiderunt, Capitolium Aurelianus invectus est, ut illic cæderet cervos, quos, cum eodem curru captos, vovisse Jovi Optimo Maximo ferebatur. Præcesserunt elephanti viginti, feræ mansuetæ Libycæ, Palestinæ diversæ ducentæ: quas statim Aurelianus privatis donavit, ne fiscum annonis gravaret; tigrides quatuor; camelopardali, alces, cetera talia per ordinem ducta; gladiatorum paria octingenta: præter captivos gentium barbararum, Blemyes, Axomytæ, Arabes Eudæmones, Indi, Bactriani, Hiberi, Saraceni, Persæ, cum suis quique muneribus; Gothi, Alani, Roxolani, Sarmatæ, Franci, Suevi, Vandali, Germani: religatis manibus captivi præcesserunt. inter hos etiam Palmyreni, qui superfuerant Principes civitatis, & Ægyptii ob rebellionem.

XXXIV. Ductæ sunt & decem mulieres, quas virili habitu pugnantes inter Gothos ceperat: cum multæ essent interemtæ, quas de Amazonum genere titulus indicabat. Prælati sunt tituli, gentium nomina continentes. Inter hæc fuit Tetricus chlamyde coccinea, tunica galbina, braccis Gallicis ornatus, adjuncto sibi filio, quem Imperatorem in Gallia nuncupaverat. Incedebat etiam Zenobia, ornata gemmis, catenis aureis, quas alii sustentabant. præferebantur coronæ omnium civitatum aureæ, titulis eminentibus proditæ. Jam populus ipse Ro-

manus, jam vexilla collegiorum atque castrorum, & cataphractarii milites, & opes regiæ, & omnis exercitus, & Senatus (etsi aliquantulo tristior, quod Senatores triumphari videbat) multum pompæ addiderant. Denique vix nona hora in Capitolium pervenit, sero autem ad Palatium. Sequentibus diebus datæ sunt populo voluptates ludorum scenicorum, ludorum Circensium, venationum, gladiatorum, naumachiæ.

XXXV. Non prætermittendum videtur, quod & memoria tenet publica, & fides historica frequentavit, Aurelianum eo tempore, quo proficiscebatur ad bellum orientale, bilibres coronas populo promisisse, si victor rediret; & cum aureas populus speraret, neque Aurelianus aut posset, aut vellet; coronas eum fecisse de panibus, qui nunc siliginei vocantur, & singulis quibusque dônasse, ita ut siligineum suum quotidie toto ævo suo, & unusquisque reciperet, & posteris suis dimitteret. Nam idem Aurelianus & porcinam carnem populo Romano distribuit, quæ hodieque dividitur: leges plurimas sanxit, & quidem salutares: sacerdotia composuit, templum Solis fundavit, & Pontifices roboravit. Decrevit etiam emolumenta architectis & ministris. His gestis, ad Gallias profectus, Vindelicos obsidione barbarica liberavit: deinde ad Illyricum rediit, paratoque magno potius, quam ingenti exercitu, Persis, quos eo quoque tempore, quo Zenobiam superavit, gloriosissime jam vicerat, bellum indixit. Sed cum iter faceret, apud Cænophrurium, mansionem, quæ est inter

Heracliam & Byzantium, malitia notarii sui, & manu Mucaporis interemtus est.

XXXVI. Et causa occidendi ejus quae fuerit, & quemadmodum sit occisus, ne res tanta lateat, brevi edisseram. Aurelianus, quod negari non potest, severus, truculentus, sanguinarius fuit Princeps. hic, cum usque eo severitatem tetendisset, ut & filiam sororis occideret, non in magna, neque satis idonea causa, jam primum in odium suorum venit. Incidit autem, ut se res fataliter agunt, ut Mnestheum quendam, quem pro notario secretorum habuerat, libertum, ut quidam dicunt, suum, infensiorem sibi minando redderet, quod nescio quid de quodam suspicatus esset. Mnestheus, qui sciret, Aurelianum neque frustra minari solere, neque, si minaretur, ignoscere, brevem nominum conscripsit, mixtis iis, quibus Aurelianus vere irascebatur, cum iis, de quibus nihil asperum cogitabat; addito etiam suo nomine, quo magis fidem faceret ingestae sollicitudinis: ac brevem legit singulis, quorum nomina continebat, addens, dispostuisse Aurelianum eos omnes occidere; illos vero debere suae vitae, si viri sunt, subvenire. Hi cum exarsissent timore, qui merebantur offensam, dolorem miscentes beneficiis atque officiis, quibus Aurelianus videbatur ingratus, in supradicto loco iter facientem Principem subito adorti, interemerunt.

XXXVII. Hic finis Aureliano fuit, Principi necessario magis, quam bono. quo interfecto, cum esset res prodita, & sepulcrum ingens, & templum illi detulerunt ii, a quibus interemtus est. Sane

Mnestheus postea surrectus ad stipitem, bestiis objectus est: quod statuæ marmoreæ positæ in eodem loco utrinque significant, ubi & in columnis Divo Aureliano statuæ constitutæ sunt. Senatus mortem ejus graviter tulit, gravius tamen populus Romanus, qui vulgo dicebat, *Aurelianum pædagogum esse Senatorum.* Imperavit annis sex, minus paucis diebus: ac rebus magnis gestis inter Divos relatus est. Quia pertinet ad Aurelianum, id, quod in historia relatum est, tacere non debui. Nam multi ferunt, Quintillum, fratrem Claudii, cum in præsidio Italico esset, audita morte Claudii, sumsisse imperium. verum postea, ubi Aurelianum comperit imperare, a toto exercitu derelictum; cumque contra eum concionaretur, nec a militibus audiretur, incisis sibimet venis, die vicesimo imperii sui periisse. Quidquid sane scelerum fuit, quidquid malæ conscientiæ, vel artium funestarum; quidquid denique factionum, Aurelianus toto penitus orbe purgavit.

XXXVIII. Hoc quoque ad rem pertinere arbitror, Balbati filii nomine Zenobiam, non Timolai & Herenniani, imperium tenuisse, quod tenuit. Fuit sub Aureliano etiam monetariorum bellum, Felicissimo rationali auctore: quod acerrime severissimeque compescuit, septem tamen millibus suorum militum interemtis, ut epistola docet, missa ad Ulpium Crinitum ter Consulem, qui eum ante adoptaverat. *Aurelianus Augustus Ulpio patri. Quasi fatale quiddam incessit, ut omnia, quæcunque gessero, omnes motus ingravescant. Ita enim seditio intramu-*

rana bellum mihi gravissimum peperit. monetarii, auctore Felicissimo, ultimo servorum, cui procurationem fisci mandaveram, rebelles spiritus extulerunt. Hi compressi sunt. septem millibus Hiberorum, & Riparienfium, & Castrianorum, & Daciscorum interemtis. unde apparet, nullam mihi a Diis immortalibus datam sine difficultate victoriam.

XXXIX. Tetricum triumphatum Correctorem Lucaniæ fecit, filio ejus in Senatu manente. Templum Solis magnificentissimum constituit: muros urbis Romæ sic ampliavit, ut quinquaginta prope millia murorum ejus ambitus teneant. Item quadruplatores ac delatores ingenti severitate persecutus est: tabulas publicas ad privatorum securitatem exuri in foro Trajani semel jussit. Amnestia etiam sub eo delictorum publicorum decreta est de exemplo Atheniensium: cujus rei etiam Tullius in Philippicis meminit. Fures provinciales, repetundarum ac peculatus reos, ultra militarem modum est persecutus, ut eos ingentibus suppliciis cruciatibusque puniret. In templo Solis multum auri gemmarumque constituit. Cum vastatum Illyricum ac Mœsiam deperditam videret, provinciam trans Danubium Daciam, a Trajano constitutam, sublato exercitu & provincialibus reliquit, desperans, eam posse retineri: abductosque ex ea populos in Mœsiam collocavit, appellavitque suam Daciam; quæ nunc duas Mœsias dividit. Dicitur præterea hujus fuisse crudelitatis, ut plerisque Senatoribus simulatam ingereret factionem conjurationis ac tyrannidis, quo facilius eos posset occidere. Addunt nonnulli, fi-

lium sororis, non filiam, ab eodem interfectum: plerique autem etiam filiam sororis.

XL. Quam difficile sit Imperatorem in locum boni Principis legere, & Senatus sanctioris gravitas probat, & exercitus prudentis auctoritas. Occiso namque severissimo Principe, de Imperatore deligendo exercitus retulit ad Senatum, idcirco, quod nullum de his faciendum putabat, qui tam bonum Principem occiderant. Verum Senatus hanc eandem delectionem in exercitum refudit, sciens, non libenter jam milites accipere Imperatores eos, quos Senatus elegerit. Denique id tertio factum est, ita ut per sex menses Imperatorem Romanus orbis non habuerit, omnesque judices ii permanerent, quos aut Senatus, aut Aurelianus elegerat, nisi quod Proconsulem Asiæ Falconium Probum in locum Arellii Fusci delegit.

XLI. Non injucundum est ipsas inserere literas, quas ad Senatum exercitus misit. *Felices ac fortes exercitus Senatui populoque Romano. Aurelianus Imperator noster per fraudem unius hominis, & per errorem bonorum ac malorum interemtus est. Hunc inter Deos referte sancti & domini Patres conscripti, & de vobis aliquem, sed dignum vestro judicio, Principem mittite. Nos enim de iis, qui vel erraverunt, vel male fecerunt, imperare nobis neminem patimur.* Rescriptum ex senatusconsulto. cum die tertio Nonas Februarias Senatus amplissimus in curiam Pompilianam convenisset, Aurelius Gordianus Consul dixit, *Referimus ad vos, Patres conscripti, literas exercitus felicissimi.* Quibus recitatis, Aurelianus Ta-

citus, primæ ſententiæ Senator, ita locutus eſt: (hic autem eſt, qui poſt Aurelianum ſententia omnium Imperator eſt appellatus) *Recte atque ordine conſuluiſſent Dii immortales, Patres conſcripti, ſi boni Principes ferro inviolabiles exſtitiſſent, ut longiorem ducerent vitam; neque contra eos aliqua eſſet poteſtas iis, qui neces infandas triſtiſſima mente concipiunt. Viveret enim Princeps noſter Aurelianus, quo neque utilior fuit quiſquam. Reſpirare certe poſt infelicitatem Valeriani, poſt Gallieni mala, imperante Claudio cœperat noſtra reſpublica: at eadem reddita fuerat Aureliano toto penitus orbe vincente. Ille nobis Gallias dedit: ille Italiam liberavit: ille Vindelicis jugum barbaricæ ſervitutis amovit. Illo vincente Illyricum reſtitutum eſt, redditæ Romanis legibus Thraciæ. Ille, proh pudor, Orientem femineo preſſum jugo, in noſtra jura reſtituit: ille Perſas, inſultantes adhuc Valeriani nece, fudit, fugavit, oppreſſit. Illum Saraceni, Blemyes, Axomitæ, Bactriani, Seres, Hiberi, Albani, Armenii, populi etiam Indorum, veluti præſentem pæne venerati ſunt Deum. Illius donis, quæ a barbaris gentibus meruit, refertum eſt Capitolium: quindecim millia librarum auri ex ejus liberalitate unum tenet templum: omnia in Urbe fana ejus micant donis. Quare, Patres conſcripti, vel Deos ipſos jure convenio, qui talem Principem interire paſſi ſunt: niſi forte ſecum eum eſſe maluerunt. Decerno igitur divinos honores: id, quod vos omnes exiſtimo eſſe facturos. Nam de Imperatore deligendo ad eundem exercitum cenſeo eſſe referendum. Etenim in tali genere ſententiæ, niſi fiat, quod dicitur, & electi periculum erit, & eligentis*

invidia. Probata est sententia Taciti: attamen cum iterum atque iterum mitteretur, ex senatusconsulto, quod in Taciti vita dicemus, Tacitus factus est Imperator.

XLII. Aurelianus filiam solam reliquit, cujus posteri etiam nunc Romæ sunt. Aurelianus namque Proconsul Ciliciæ, Senator optimus, sui vere juris vitæque venerabilis, qui nunc in Sicilia vitam agit, ejus est nepos. Quid hoc esse dicam, tam paucos bonos exstitisse Principes, cum jam tot Cæsares fuerint: nam ab Augusto in Diocletianum Maximianumque Principes, quæ series purpuratorum sit, index publicus tenet. Sed in his optimi, ipse Augustus, Flavius Vespasianus, Flavius Titus, Coccejus Nerva, Divus Trajanus, Divus Hadrianus, Pius & Marcus Antonini, Severus Afer, Alexander Mammææ, Divus Claudius, & Divus Aurelianus. Valerianus enim cum optimus fuerit, ab omnibus infelix apparuit. Vides, quæso, quam pauci sint Principes boni, ut bene dictum sit a quodam mimico scurra Claudii hujus temporibus, *In uno anulo bonos Principes posse perscribi atque depingi.* At contra, quæ series malorum? ut enim omittamus Vitellios, Caligulas, & Nerones; quis ferat Maximinos & Philippos, atque illam inconditæ multitudinis fæcem? tametsi Decios excerpere debeam, quorum & vita & mors veteribus comparanda est.

XLIII. Et quæritur quidem, quæ res malos Principes faciat. Jam primum nimia licentia, deinde rerum copia; amici præterea improbi, satellites detestandi, eunuchi avarissimi, aulici vel stulti, vel

deteſtabiles, & (quod negari non poteſt) rerum publicarum ignorantia. Sed ego a patre meo audivi, Diocletianum Principem, jam privatum, dixiſſe, *nihil eſſe difficilius, quam bene imperare.* Colligunt ſe quatuor vel quinque, atque unum conſilium ad decipiendum Imperatorem capiunt: dicunt, quod probandum ſit: Imperator, qui domi clauſus eſt, vera non novit: cogitur hoc tantum ſcire, quod illi loquuntur: facit judices, quos fieri non oportet: amovet a república, quos debebat obtinere. Quid multa? ut Diocletianus ipſe dicebat, *Bonus, cautus, optimus venditur Imperator.* Hæc Diocletiani verba ſunt: quæ idcirco inſerui, ut prudentia tua ſciret, nihil eſſe difficilius bono Principe.

XLIV. Et Aurelianum quidem multi neque inter bonos, neque inter malos Principes ponunt, idcirco, quod ei clementia, Imperatorum dos prima, defuerit. Verconnius Herennianus Præfectus prætorio Diocletiani, teſte Aſclepiodoto, ſæpe dicebat, Diocletianum frequenter dixiſſe, cum Maximiani aſperitatem reprehenderet, *Aurelianum magis ducem eſſe debuiſſe, quam Principem.* nam ejus nimia ferocitas eidem diſplicebat. Mirabile fortaſſe videtur, quod compertum Diocletiano, Aſclepiodotus Celſino, conſiliario ſuo, dixiſſe perhibet: ſed de hoc poſteri judicabunt. Dicebat enim, quodam tempore Aurelianum Gallicanas conſuluiſſe Druidas, ſciſcitantem, utrum apud ejus poſteros imperium permaneret? tum illas reſpondiſſe dixit, *Nullius clarius in republica nomen, quam Claudii poſterorum futurum.* Et eſt quidem jam Conſtantius Im-

perator ejusdem vir sanguinis, cujus puto posteros ad eam gloriam, quæ a Druidibus prænuntiata sit, pervenire. quod idcirco ego in Aureliani vita constitui, quia hæc ipsi Aureliano consulenti responsa sunt.

XLV. Vectigal ex Ægypto urbi Romæ Aurelianus vitri, chartæ, lini, stupæ, atque anabolicas species æternas constituit. Thermas in Transtiberina regione Aurelianus facere paravit hiemales, quod aquæ frigidioris copia illic deesset. Forum nominis sui in Ostiensi ad mare fundare cœpit. in quo postea prætorium publicum constitutum est. Amicos suos honeste ditavit & modice, ut miserias paupertatis effugerent, & divitiarum invidiam patrimonii moderatione vitarent. Vestem holosericam neque ipse in vestiario suo habuit, neque alteri utendam dedit. Et cum ab eo uxor sua peteret, ut unico pallio blatteo serico uteretur, ille respondit, *Absit, ut auro fila pensentur:* libra enim auri tunc libra serici fuit.

XLVI. Habuit in animo, ut aurum neque in cameras, neque in tunicas, neque in pelles, neque in argentum mitteretur: dicens, plus auri esse in rerum natura, quam argenti; sed aurum per varios bractearum, filorum, & liquationum usus perire, argentum autem in suo usu manere. Idem dederat facultatem, ut aureis, qui vellent, & vasis uterentur, & poculis. Dedit præterea potestatem, ut argentatas privati carrucas haberent; cum antea ærata & eborata vehicula fuissent. Idem concessit, ut blatteas matronæ tunicas haberent, & ceteras

veftes; cum antea coloreas habuiffent, & ut multum oxypæderotinas. Et ut fibulas aureas gregarii milites haberent, idem primus conceffit; cum antea argenteas habuiffent. Paragaudas veftes ipfe primus militibus dedit; cum ante nonnifi rectas purpureas accepiffent: & quidem aliis monolores, aliis dilores, trilores aliis, & ufque ad pentelores, quales hodie lineæ funt.

XLVII. Panibus urbis Romæ unciam de Ægyptio vectigali auxit, ut quadam epiftola, data ad Præfectum annonæ Urbis, etiam ipfe gloriatur. *Aurelianus Auguftus Flavio Arabiano Præfecto annonæ: Inter cetera, quibus, Diis faventibus Romanam rempublicam juvimus nihil mihi eft magnificentius, quam quod additamento unciæ omne annonarum urbicarum genus juvi: quod ut effet perpetuum, navicularios Niliacos apud Ægyptum novos, & Romæ amnicos pofui. Tiberinas exftruxi ripas: vadum alvei tumentis effodi. Diis & Perennitati vota conftitui, almam Cererem confecravi. Nunc tuum eft officium, Arabiane jucundiffime, elaborare, ne meæ difpofitiones in irritum veniant. Neque enim populo Romano faturo quidquam poteft effe lætius.*

XLVIII. Statuerat & vinum gratuitum populo Romano dare, ut, quemadmodum oleum & panis & porcina gratuita præberentur, fic etiam vinum daretur, quod perpetuum hac difpofitione conceperat. Etruriæ per Aureliam, ufque ad Alpes maritimas ingentes agri funt, iique fertiles ac filvofi. ftatuerat igitur dominis locorum incultorum, qui tamen vellent, pretia dare, atque illic familias ca-

ptivas constituere, vitibus montes conferere, atque ex eo opere vinum dare, ut nihil redituum fiscus acciperet, sed totum populo Romano concederet. Facta erat ratio dogæ, cuparum, navium & operum. sed multi dicunt, Aurelianum, ne id faceret, præventum; alii a Præfecto prætorii sui prohibitum, qui dixisse fertur, *Si & vinum populo Romano damus, superest, ut & pullos & anseres demus.* Argumento est, id vere Aurelianum cogitasse, immo etiam facere disposuisse, vel ex aliqua parte fecisse, quod in porticibus templi Solis fiscalia vina ponuntur, non gratuita populo eroganda, sed pretio. Sciendum tamen, congiaria illum ter dedisse, donasse etiam populo Romano tunicas albas manicatas ex diversis provinciis, & lineas Afras atque Ægyptias puras: ipsumque primum donasse oraria populo Romano, quibus uteretur populus ad favorem.

XLIX. Displicebat ei, cum esset Romæ, habitare in Palatio, ac magis placebat in hortis Sallustii, vel in Domitiæ vivere. Miliarensem denique porticum in hortis Sallustii ornavit, in qua quotidie & equos & se fatigabat, quamvis esset non bonæ valetudinis. Servos & ministros peccantes coram se cædi jubebat, ut plerique dicunt, causa tenendæ severitatis; ut alii, studio crudelitatis. Ancillam suam, quæ adulterium cum servo suo fecerat, capite punivit. Multos servos e familia propria, qui peccaverant, legibus audiendos judiciis publicis dedit. Senatum, sive senaculum, matronis reddi voluerat: ita ut primæ illic, quæ sacerdotia Senatu auctore

meruissent. Calceos mulleos, & cereos, & albos, & hederacios viris omnibus tulit; mulieribus reliquit. Cursores eo habitu, quo ipse habebat, Senatoribus concessit. Concubinas ingenuas haberi vetuit. Eunuchorum modum pro senatoriis professionibus statuit, idcirco, quod ad ingentia pretia pervenissent. Vas argenti ejus nunquam triginta libras transiit. Convivium de assaturis maxime fuit. Vino rufo maxime delectatus est.

L. Medicum ad se, cum ægrotaret, nunquam vocavit, sed ipse se inedia præcipue curabat. Uxori & filiæ anulum sigillaricium, quasi privatus, instituit. Servis suis vestes easdem Imperator, quas & privatus, dedit, præter duos senes, quibus quasi libertis plurimum detulit, Antistium & Gillonem, qui post eum, ex Senatus sententia, manumissi sunt. Erat quidem rarus in voluptatibus; sed miro modo mimis delectabatur: vehementissime autem delectatus est Phagone, qui usque eo multum comedit, ut uno die ante mensam ejus aprum integrum, centum panes, vervecem & porcellum comederet; biberet autem infundibulo apposito, plus orca. Habuit tempus, præter seditiones quasdam domesticas, fortunatissimum. Populus autem Romanus eum amavit: Senatus & timuit.

FLAVII VOPISCI SYRACUSII

TACITUS.

I. Quod post excessum Romuli, novello adhuc Romanæ urbis imperio, factum, Pontifices, penes quos scribendæ historiæ potestas fuit, in literas retulerunt, ut interregnum, dum post bonum Principem bonus alius quæritur, iniretur; hoc post Aurelianum, habito inter Senatum exercitumque Romanum non invido, non tristi, sed grato religiosoque certamine, sex totis mensibus factum est. Multis tamen modis hæc ab illo negotio causa separata est. Jam primum enim, cum interregnum initum est post Romulum, interreges tamen facti sunt: totusque ille annus per quinos & quaternos dies, sive ternos, centum Senatoribus deputatus est, ita ut qui valerent, interreges essent singuli dumtaxat. Quare factum est, ut & plures annos interregnum iniretur, ne aliquis sub æquali dignitate Romani expers remaneret imperii. Huc accedit, quod etiam sub Consulibus Tribunisque militaribus, præditis imperio consulari, si quando interregnum initum est, interreges fuerunt. nec unquam ita vacua fuit hoc

nomine Romana respublica, ut nullus interrex biduo saltem triduove crearetur. Video, mihi posse objici, curules magistratus apud majores nostros quadriennium in republica non fuisse: sed erant Tribuni plebis cum tribunicia potestate, quæ pars maxima regalis imperii est: tamen non est proditum, interreges eo tempore non fuisse. Quin etiam verioribus historicis referentibus declaratum est, Consules ab interregibus prius creatos, qui haberent reliquorum comitia magistratuum.

II. Ergo, quod rarum & difficile fuit, Senatus populusque Romanus perpessus est, ut Imperatorem per sex menses, dum bonus quæritur, respublica non haberet. Quæ illa concordia militum? quanta populo quies? quam gravis Senatus auctoritas fuerit? Nullus usquam tyrannus emersit: sub judicio Senatus & militum populique Romani totus orbis est temperatus: non illi Principem quemquam, ut recte facerent, non tribunitiam potestatem formidabant, sed (quod est in vita optimum) se timebant. Dicenda est tamen causa tam felicium morarum, & speciatim monumentis publicis inferenda ea in posteros humani generis stupenda moderatio, ut discant, qui regna cupiunt, non raptum ire imperia, sed mereri. Interfecto sane fraude Aureliano, ut superiore libro scriptum est, calliditate servi nequissimi, errore militarium, ut apud quoslibet commenta plurimum valent, dummodo irati audiant, plerumque temulenti, certe consiliorum prope semper expertes: reversis ad bonam mentem omnibus, eisdemque ab exercitu graviter confuta-

tis, cœptum eſt quæri, & quis fieri deberet ex omnibus Princeps. Tunc odio præſentium exercitus, qui creare Imperatorem raptim ſolebat, ad Senatum literas miſit, de quibus priore libro jam dictum eſt, petens, ut ex ordine ſuo Principem legerent. Verum Senatus, ſciens, lectos a ſe Principes militibus non placere, rem ad milites retulit: dumque id ſæpius fit, ſextus peractus eſt menſis.

III. Intereſt tamen, ut ſciatur, quemadmodum Tacitus Imperator ſit creatus. Die ſeptimo Kalendas Octobres, cum in curiam Pompilianam ordo ampliſſimus conſediſſet, Velius Cornificius Gordianus Conſul dixit: *Referimus ad vos, Patres conſcripti, quod ſæpe retulimus. Imperator eſt deligendus: exercitus ſine Principe recte diutius ſtare non poteſt, ſimul quia cogit neceſſitas. Nam limitem trans Rhenum Germani rupiſſe dicuntur, occupaſſe urbes validas, nobiles, divites, & potentes. Jam ſi nihil de Perſicis motibus nuntiatur; cogitate, tam leves eſſe mentes Syrorum, ut regnare vel feminas cupiant potius, quam noſtram perpeti ſanctimoniam. Quid Africam? Quid Illyricum? Quid Ægyptum, earumque omnium partium exercitum, quousque ſine Principe credimus poſſe conſiſtere? Quare agite, Patres conſcripti, & Principem dicite, aut accipiet eum exercitus, quem elegeritis; aut, ſi refutaverit, alterum faciet.*

IV. Poſt hæc cum Tacitus, qui erat primæ ſententiæ Conſularis, ſententiam (incertum quam) vellet dicere, omnis Senatus acclamavit: *Tacite Auguſte, Dii te ſervent. te deligimus, te Principem facimus, tibi curam reipublicæ orbiſque mandamus.*

Suscipe imperium ex Senatus auctoritate : tui loci, tuæ vitæ, tuæ mentis est, quod mereris. Princeps Senatus recte Augustus creatur : primæ sententiæ vir recte Imperator creatur. Et quis melius quam gravis imperat? & quis melius quam literatus imperat? Quod bonum, faustum salutareque sit, diu privatus fuisti. Scis, quemadmodum debeas imperare, qui alios Principes pertulisti. Scis, quemadmodum debeas imperare, qui de aliis Principibus judicasti. At ille : *Miror, Patres conscripti, vos in locum Aureliani, fortissimi Imperatoris, senem velle Principem facere. En membra, quæ jaculari valeant, quæ hastile torquere, quæ clypeis intonare, quæ ad exemplum docendi milites frequenter equitare. Vix munia Senatus implemus, vix sententias, ad quas nos locus arctat, edicimus. Videte diligentius, quam ætatem de cubiculo atque umbra in pruinas æstusque mittatis. An probaturos senem Imperatorem milites creditis? Videte, ne reipublicæ non eum, quem velitis, Principem detis, & mihi hoc solum obesse incipiat, quod me unanimiter delegistis.*

V. Post hæc acclamationes Senatus hæ fuerunt : *Et Trajanus ad imperium senex venit* (dixerunt decies.) *Et Hadrianus ad imperium senex venit* (dixerunt decies.) *Et Antoninus ad imperium senex venit* (dixerunt decies.) *Et tu legisti*, Incanaque menta regis Romani (dixerunt decies.) *Et quis melius, quam senex, imperat?* (dixerunt decies.) *Imperatorem te, non militem facimus*, (dixerunt vicies.) *Tu jube, milites pugnent* (dixerunt tricies.) *habes prudentiam & bonum fratrem* (dixerunt decies.) *Severus dixit, caput imperare, non pedes* (dixerunt tricies.) *Animum*

tuum, non corpus, eligimus (dixerunt vicies.) *Tacite Auguste, Dii te servent!* deinde omnes. Interrogatus præterea, qui post Tacitum sedebat, Senator consularis Metius Falconius Nicomachus in hæc verba disseruit:

VI. *Semper quidem, Patres conscripti, recte atque prudenter reipublicæ magnificus hic ordo consuluit, neque a quoquam orbis terræ populo solidior unquam exspectata sapientia est: attamen nulla unquam neque gravior, neque prudentior in hoc sacrario dicta sententia est. Seniorem Principem fecimus, & virum, qui omnibus quasi pater consulat. Nihil ab hoc immaturum, nihil properum, nihil asperum formidandum est. Omnia seria, cuncta gravia, & quasi ipsa respublica jubeat, auguranda sunt. Scit enim, qualem sibi Principem semper optaverit: nec potest aliud nobis exhibere, quam quod ipse desideravit & voluit. Enimvero si recolere velitis vetusta illa prodigia, Nerones dico, & Heliogabalos, & Commodos. seu potius semper Incommodos, certe non hominum magis vitia illa, quam ætatum, fuerunt. Dii avertant Principes pueros; & Patres patriæ dici impuberes, & quibus ad subscribendum magistri literarii manus teneant: quos ad consulatus dandos, dulcia & circuli, & quæcunque voluptas puerilis invitet. Quæ, malum, ratio est habere Imperatorem, qui famam curare non noverit: qui, quid sit respublica, nesciat, nutritorem timeat, respiciat ad nutricem, manuum magistralium ictibus terrorique subjaceat: faciat eos Consules, duces, judices, quorum vitas, merita, ætates, familias, gesta non norit. Sed quid diutius, Patres conscripti, protrahor? magis gra-*

tulemur, quod habemus Principem senem, quam illa iteremus, quæ plusquam lacrimanda tolerantibus exstiterunt. Gratias igitur Diis immortalibus ago atque habeo, & quidem pro universa republica; teque, Tacite Auguste, convenio, petens, obsecrans, libere pro communis patriæ legibus deposcens, ne parvulos tuos, si te citius fata prævenerint, facias Romani heredes imperii: ne sic rempublicam, Patresque conscriptos, populumque Romanum, ut villulam tuam, ut colonos tuos, ut servos tuos relinquas. Quare circumspice, imitare Nervas, Trajanos, Hadrianos. Ingens est gloria morientis Principis, rempublicam magis amare, quam filios.

VII. Hac oratione & Tacitus ipse vehementer est motus, & totus senatorius ordo concussus: statimque acclamatum est: *Omnes, Omnes.* Inde itum ad campum Martium: ibi comitiale tribunal ascendit: ibi Præfectus urbis Ælius Cesetianus sic locutus est: *Vos, sanctissimi milites, & sacratissimi vos Quirites, habetis Principem, quem de sententia omnium exercituum Senatus elegit: Tacitum dico, augustissimum virum: ut qui hactenus sententiis suis rempublicam juvit, nunc juvet jussis atque consultis.* Acclamatum est a populo, *Felicissime Tacite Auguste, Dii te servent,* & reliqua, quæ solent dici. Hoc loco tacendum non est, plerosque in literas retulisse, Tacitum absentem, & in Campania positum, Principem nuncupatum: quod verum est, nec dissimulare possum. nam cum rumor emersisset, illum Imperatorem esse faciendum, discessit, atque in Bajano duobus mensibus fuit. sed inde deductus, huic se-

natusconsulto interfuit, quasi vere privatus, & qui vere recusaret imperium.

VIII. Ac ne quis me Græcorum alicui, vel Latinorum existimet temere credidisse, habet bibliotheca Ulpia in armario sexto librum elephantinum, in quo hoc senatusconsultum perscriptum est, cui Tacitus ipse manu sua subscripsit. nam diu hæc senatusconsulta, quæ ad Principes pertinebant, in libris elephantinis scribebantur. Inde ad exercitus profectus: ibi quoque, cum primum tribunal ascendit, Mœsius Gallicanus Præfectus prætorio in hæc verba disseruit: *Dedit, sanctissimi commilitones, Senatus Principem, quem petiistis: paruit præceptis & voluntati castrensium ordo ille nobilissimus. Plura mihi apud vos, præsente Imperatore, non licet loqui. Ipsum igitur, qui tueri nos debet, loquentem dignanter audite.* Post hoc Tacitus Augustus dixit: *Et Trajanus ad imperium senex venit, sed ille ab uno deductus est: at me, sanctissimi commilitones, primum vos, qui scitis Principes approbare, deinde amplissimus Senatus, dignum hoc nomine judicavit: curabo, enitar, efficiam, ne vobis desint, si non fortia facta, at saltem vobis atque Imperatore digna consilia.*

IX. Post hoc stipendium & donativum ex more promisit, & primam orationem ad Senatum talem dedit: *Ita mihi liceat, Patres conscripti, sic imperium regere, ut a vobis me constet electum, ut ego cuncta ex vestra facere sententia & potestate decrevi. Vestrum est igitur ea jubere atque sancire, quæ digna vobis, digna modesto exercitu, digna populo Romano esse videantur.* In eadem oratione Aureliano statuam au-

ream ponendam in Capitolio decrevit: item ſtatuam argenteam in curia, item in templo Solis, item in foro Divi Trajani. Sed aurea non eſt poſita: dedicatæ autem ſunt ſolæ argenteæ. In eadem oratione cavit, ut, ſi quis argento publice privatimque æs miſcuiſſet, ſi quis auro argentum, ſi quis æri plumbum, capitale eſſet, cum bonorum proſcriptione. in eadem oratione cavit, ut ſervi in dominorum capita non interrogarentur, ne in cauſa majeſtatis quidem. addidit, ut Aurelianum omnes pictum haberent. Divorum templum fieri juſſit, in quo eſſent ſtatuæ Principum bonorum; ita ut iiſdem, natalibus ſuis, & Parilibus, & Kalendis Januariis, & votis, libamina ponerentur. In eadem oratione fratri ſuo Floriano Conſulatum petiit, & non impetravit, idcirco, quod jam Senatus omnia nundina ſuffectorum Conſulum clauſerat. Dicitur autem multum lætatus Senatus libertate, quod ei negatus eſt Conſulatus, quem fratri petierat. Fertur denique dixiſſe, *Scit Senatus, quem Principem fecerit.*

X. Patrimonium ſuum publicavit, quod habuit in reditibus, ſeſtertium bis millies octingenties. Pecuniam, quam domi collegerat, in ſtipendium militum vertit. Togis & tunicis iiſdem eſt uſus, quibus privatus. Meritoria intra urbem ſtare vetuit: quod quidem diu tenere non potuit. Thermas omnes ante lucernam claudi juſſit, ne quid per noctem ſeditionis oriretur. Cornelium Tacitum, ſcriptorem hiſtoriæ Auguſtæ, quod parentem ſuum eundem diceret, in omnibus bibliothecis collocari juſſit:

& ne lectorum incuria deperiret, librum per annos singulos decies scribi publicitus in * evicis archiis jussit, & in bibliothecis poni. Holosericam vestem viris omnibus interdixit. Domum suam destrui præcepit, atque in eo loco thermas publicas fieri privato sumtu jussit. columnas centum Numidicas, pedum vicenûm ternûm, Ostiensibus donavit de proprio. Possessiones, quas in Mauritania habuit, sartis tectis Capitolii deputavit. Argentum mensale, quod privatus habuerat, ministeriis conviviorum, quæ in templis fierent, dedicavit. Servos urbanos omnes manumisit utriusque sexus; intra centum tamen, ne Caniniam transire videretur.

XI. Ipse fuit vitæ parcissimæ, ita ut sextarium vini tota die nunquam potaverit, sæpe intra heminam. Convivium vero unius gallinacei, ita ut sinciput adderet, & ova. Præ omnibus, oleribus affatim ministratis, lactucis impatienter indulsit: somnum enim se mercari illa sumtus effusione dicebat. Amariores cibos appetivit. Balneis raro usus est, atque validior fuit in senectute. Vitreorum diversitate atque operositate vehementer est delectatus. Panem, nisi siccum, nunquam comedit, eundemque sale atque aliis rebus conditum. Fabricarum peritissimus fuit: marmorum cupidus: nitoris Senatorii. Venationum studiosus. Mensam denique suam nunquam, nisi agrestibus, opimavit. Fasianam avem, nisi suo & suorum natali, & diebus festissimis, non posuit. Hostias suas semper domum revocavit, iisdemque suos vesci jussit. Uxorem gem-

N 4

mis uti non est passus. Auroclavatis vestibus idem interdixit. nam & ipse auctor Aureliano fuisse perhibetur, ut aurum a vestibus & cameris & pellibus submoveret. Multa hujus feruntur, sed longum est ea in literas mittere. quod si quis omnia de hoc viro cupit scire, legat Suetonium Optatianum, qui ejus vitam affatim scripsit. Legit sane senex minutulas literas ad stuporem; nec unquam noctem intermisit, qua non aliquid vel scriberet, vel legeret, præter posterum Kalendarum diem.

XII. Nec tacendum est, & frequenter imitandum, tantam Senatus lætitiam fuisse, quod eligendi Principis cura ad ordinem amplissimum revertisset, ut & supplicationes decernerentur, & hecatombæ promitterentur; singuli denique Senatores ad suos scriberent, nec ad suos tantum, sed etiam ad externos; mitterentur præterea literæ ad provincias, ut scirent omnes socii omnesque nationes, in antiquum statum rediisse rempublicam, ac Senatum Principes legere, immo ipsum Senatum Principem factum, leges a Senatu petendas, reges barbaros Senatui supplicaturos, pacem ac bella Senatu auctore tractanda. Ne quid denique deesset cognitioni, plerasque hujusmodi epistolas in fine libri posui, & cum cupiditate, & sine fastidio, ut existimo, perlegendas.

XIII. Et prima quidem illi cura Imperatoris facti hæc fuit, ut omnes, qui Aurelianum occiderant, interimeret, bonos malosve, cum jam ille vindicatus esset. Et quoniam a Mæotide multi barbari eruperant, hos eosdem consilio atque viribus, ut

eo redirent, compulit. Ipsi autem Mæotidæ ita congregabantur, quasi accitu Aureliani ad bellum Persicum convenissent, auxilium daturi nostris, si necessitas postularet. Cum Tullius dicat, magnificentius esse dicere, quemadmodum ceperit Consulatum: at in isto viro magnificum fuit, quod tanta gloria cepit imperium. Gessit autem, propter brevitatem temporum, nihil magnum. Interemtus est enim insidiis militaribus, ut alii dicunt, sexto mense: ut alii, morbo interiit. Tamen constat, factionibus eum oppressum, mente atque animo defecisse. Hic idem mensem Septembrem *Tacitum* appellari jussit, idcirco quod eo mense & natus, & factus est Imperator. Huic frater Florianus in imperio successit, de quo pauca ponenda sunt.

FLAVII VOPISCI SYRACUSII

FLORIANUS.

I. Hic frater Taciti germanus fuit, qui poſt fratrem arripuit imperium, non Senatus auctoritate, ſed ſuo motu, quaſi hereditarium eſſet imperium: cum ſciret, adjuratum eſſe in Senatu Tacitum, ut, cum mori cœpiſſet, non liberos ſuos, ſed optimum aliquem Principem faceret. Denique vix duobus menſibus imperium tenuit, & occiſus eſt Tarſi a militibus, qui Probum audierant imperare, quem omnis exercitus legerat. Tantus autem Probus fuit in re militari, ut illum Senatus optaret, miles eligeret, ipſe populus Romanus acclamationibus peteret. Fuit etiam Florianus morum fratris imitator, nec tamen uſquequaque. nam effuſionem in eo frater frugi reprehendebat: & hæc ipſa imperandi cupiditas, aliis eum moribus oſtendit fuiſſe, quam fratrem. Duo igitur Principes una exſtiterunt domo: quorum alter ſex menſibus, alter vix duobus, imperaverunt, quaſi quidam interreges inter Aurelianum & Probum, poſt interregnum Principes nuncupati.

II. Horum ſtatuæ fuerunt Interamnæ duæ, pe-

dum tricenûm ex marmore, quod illic eorum cenotaphia conſtituta ſunt in ſolo proprio: ſed dejectæ fulmine ita contritæ ſunt, ut membratim jaceant diſſipatæ; quo tempore reſponſum eſt ab haruſpicibus, quandoque ex eorum familia Imperatorem Romanum futurum, ſeu per feminam, ſeu per virum, qui det judices Parthis ac Perſis, qui Francos & Alemannos ſub Romanis legibus habeat, qui per omnem Africam barbarum non relinquat, qui Taprobanis Præſidem imponat, qui ad Romanam inſulam Proconſulem mittat, qui Sarmatis omnibus judicet, qui terram omnem, qua Oceano ambitur, captis omnibus gentibus, ſuam faciat, poſtea tamen Senatui reddat imperium, & antiquis legibus vivat, ipſe victurus annis centum viginti, & ſine herede moriturus. Futurum autem eum dixerunt a die fulmine præcipitatis ſtatuiſque confractis poſt annos mille. Non magna hæc urbanitas haruſpicum fuit, qui Principem talem poſt mille annos futurum eſſe dixerunt, quia, ſi poſt centum annos prædicerent fore, poſſent eorum deprehendi mendacia, cum vix remanere talis poſſit hiſtoria. Ego tamen hæc idcirco inſerenda volumini credidi, ne quis, me legens, legiſſe non crederet.

III. Tacitus congiarium populo Romano intra ſex menſes vix dedit. Imago ejus poſita eſt in Quintiliorum, in una tabula, quincuplex, in qua ſemel togatus, ſemel chlamydatus, ſemel armatus, ſemel palliatus, ſemel venatorio habitu. De qua quidam epigrammatarius ita luſit, ut diceret, *Non agnoſco ſenem armatum, non chlamydatum*, inter cetera, *ſed*

agnoſco togatum. Et Floriani liberi & Taciti multi exſtiterunt: quorum ſunt poſteri, credo, milleſimum annum exſpectantes. In quos multa epigrammata ſcripta, quo jocati ſunt haruſpices imperium pollicentes. Hæc ſunt, quæ de vita Taciti atque Floriani digna memoratu comperiſſe memini. Nunc nobis aggrediendus eſt *Probus*, vir domi foriſque conſpicuus, vir Aureliano, Trajano, Hadriano, Antoninis, Alexandro, Claudioque præferendus; niſi quia in illis varia, in hoc omnia præcipua tunc fuere: qui poſt Tacitum, omnium judicio bonorum, Imperator eſt factus, orbemque terrarum pacatiſſimum gubernavit, deletis barbaris gentibus, deletis etiam plurimis tyrannorum, qui ejus temporibus exſtiterunt: de quo dictum eſt, ut Probus diceretur, etiamſi Probus nomine non fuiſſet. quem quidem multi ferunt, etiam Sibyllinis libris promiſſum: qui ſi diutius fuiſſet, orbis terræ barbaros non haberet. Hæc ego in aliorum vita de Probo credidi prælibanda, ne dies, hora, momentum aliquid ſibi vindicaret, ne fatali neceſſitate abſumtus, Probo indicto deperirem. Nunc claudam volumen, ſatisfactum arbitrans ſtudio & cupiditati meæ.

IV. Omina imperii Tacito hæc fuerunt. Fanaticus quidam in templo Sylvani tenſis membris exclamavit, *Taciti purpuram, Taciti purpuram;* idque ſeptimo. quod quidem poſtea omini deputatum eſt. Vinum, quo libaturus Tacitus fuerat in templo Herculis Fundani, ſubito purpureum factum eſt. Vitis, quæ uvas Amineas albas ferebat, eo anno, quo ille imperium meruit, purpuraſcere plurima pur-

pura cœpit. Mortis omina hæc fuerunt. Patris sepulcrum, disruptis januis, se aperuit: matris umbra se per diem & Tacito & Floriano velut viventis obtulit; nam diversis patribus nati ferebantur: in larario Dii omnes, seu terræ motu, seu casu aliquo, conciderunt. Imago Apollinis, quæ ab his colebatur, ex summo fastigio in lectulo posita sine cujuspiam manu deprehensa est. Sed hæc sunt, quæ a plerisque dicuntur. Nos ad Probum & ad Probi gesta insignia revertemur.

V. Et quoniam me promisi aliquas epistolas esse positurum, quæ, creato Tacito Principe, gaudia Senatus ostenderent; his additis, finem scribendi faciam. Epistolæ publicæ. *Senatus amplissimus curiæ Carthaginiensi salutem dicit. Quod bonum, faustum, felix, salutareque sit reipublicæ, orbique Romano! dandi jus imperii, appellandi Principis, nuncupandi Augusti, ad nos revertit. Ad nos igitur referte, quæ magna sunt. Omnis provocatio Præfecti urbis erit: quæ tamen a Proconsulibus & ab ordinariis judicibus emerserit: in quo quidem etiam vestram in antiquum statum redisse credimus dignitatem, siquidem primus hic ordo est, qui recipiendo vim suam, jus suum ceteris servat.* Alia epistola. *Senatus amplissimus curiæ Trevirorum. Ut estis liberi & semper fuistis, lætari vos credimus. Creandi Principis judicium ad Senatum redit; simul etiam Præfecturæ urbanæ appellatio universa decreta est.* Eodem modo scriptum est Antiochensibus, Aquilejensibus, Mediolanensibus, Alexandrinis, Thessalonicensibus, Corinthiis, & Athenienfibus.

VI. Privatæ autem epistolæ hæ fuerunt. *Autronio*

Justo patri Autronius Tiberianus salutem. Nunc te, pater sancte, interesse decuit Senatui amplissimo; nunc sententiam dicere; cum tantum auctoritatis amplissimo ordini creverit, ut revertat in antiquum statum respublica, & nos Principes demus, nos faciamus Imperatores, nos denique nuncupemus Augustos. Fac igitur, ut convalescas, curiæ interfuturus antiquæ. Nos recepimus jus proconsulare, redierunt ad Præfectum urbis appellationes omnium potestatum, & omnium dignitatum. Item alia. *Claudius Capellianus Cercjo Metiano patruo salutem. Obtinuimus, pater sancte, quod semper optavimus: in antiquum statum Senatus revertit. Nos Principes facimus; nostri ordinis sunt potestates. Gratias exercitui Romano, & vere Romano: reddidit nobis, quam semper habuimus, potestatem. Abjice Bajanos Puteolanosque secessus. Da te urbi, da te curiæ. Floret Roma, floret tota respublica. Imperatores damus, Principes facimus: possumus & prohibere, qui cœpimus facere. Dictum sapienti sat est.* Longum est omnes epistolas connectere, quas reperi, quas legi. tantum illud dico, Senatores omnes ea esse lætitia elatos, ut domibus suis omnes, albas hostias cæderent, imagines frequenter aperirent, albati sederent, convivia sumtuosiora prævenirent, antiquitatem sibi redditam crederent.

FLAVII VOPISCI SYRACUSII

PROBUS.

I. CERTUM est, quod Salluſtius Criſpus, quodque Marcus Cato, & Gellius, hiſtorici, ſententiæ modo in literas retulerunt, *Omnes omnium virtutes tantas eſſe, quantas videri eas voluerint eorum ingenia, qui uniuſcujuſque facta deſcripſerint.* Inde eſſe, quod Alexander Magnus Macedo, cum ad Achillis ſepulcrum veniſſet, graviter ingemiſcens, *Felicem te,* inquit, *juvenis, qui talem præconem tuarum virtutum reperiſti:* Homerum intelligi volens, qui Achillem tantum in virtutum ſtudio finxit, quantum ipſe valebat ingenio. Quorſum hæc pertineant, mi Celſe, ne fortaſſis requiras, Probum Principem, cujus imperio Oriens, Occidens, Meridies, Septemtrio, omneſque orbis partes in totam ſecuritatem redactæ ſunt, ſcriptorum inopia jam pæne neſcimus. Occidit, pro pudor! tanti viri & talis hiſtoria, qualem non habent bella Punica, non terror Gallicus, non motus Pontici, non Hiſpanienſis aſtutia. Sed non patiar ego ille, a quo dudum ſolus Aurelianus eſt expetitus, cujus vitam, quantum potui, perſecutus, Tacito Florianoque jam ſcriptis,

non me ad Probi facta conſcendere; ſi vita ſuppetet, omnes, qui ſuperſunt uſque ad Maximianum Diocletianumque dicturus. Neque ego nunc facultatem eloquentiamque polliceor, ſed res geſtas, quas perire non patior.

II. Uſus autem ſum, ne in aliquo fallam cariſſimam mihi familiaritatem tuam, præcipue libris ex bibliotheca Ulpia, ætate mea thermis Diocletianis; item ex domo Tiberiana. Uſus etiam ex regeſtis ſcribarum porticus Porphyreticæ, actis etiam Senatus ac populi. Et quoniàm me ad colligenda talis viri geſta ephemeris Turduli Gallicani plurimum juvit, viri honeſtiſſimi ac ſinceriſſimi, beneficium amici ſenis tacere non debui. Cnæum Pompejum, tribus fulgentem triumphis, belli piratici, belli Sertoriani, belli Mithridatici, multarumque rerum geſtarum majeſtate ſublimem, quis tandem noſſet, niſi eum Marcus Tullius & Titus Livius in literas retuliſſent? Publium Scipionem Africanum, immo Scipiones omnes, ſeu Lucios, ſeu Naſicas, nonne tenebræ poſſiderent ac tegerent, niſi commendatores eorum hiſtorici nobiles atque ignobiles extitiſſent? Longum eſt omnia perſequi, quæ ad exemplum hujuſcemodi, etiam nobis tacentibus, uſurpanda ſunt. Illud tantum conteſtatum volo, me & rem ſcripſiſſe, quam, ſi quis voluerit, honeſtius eloquio celſiore demonſtret. Et mihi quidem id animi fuit, non ut Salluſtios, Livios, Tacitos, Trogos, atque omnes diſertiſſimos imitarer viros, in vita Principum & temporibus diſſerendis, ſed Marium Maximum, Suetonium Tranquillum, Fabium

Marcellinum, Gargillium Martialem, Julium Capitolinum, Ælium Lampridium, ceterosque, qui hæc & talia non tam diserte, quam vere, memoriæ tradiderunt. Sum enim unus ex curiosis, quod infinita scire non possum, incendentibus vobis, qui, cum multa sciatis, scire multo plura cupitis. Et ne diutius ea, quæ ad meum consilium pertinent, loquar; magnum & præclarum Principem, & qualem historia nostra non novit, arripiam.

III. *Probus* oriundus e Pannonia, civitate Sirmiensi, nobiliore matre, quam patre, patrimonio moderato, affinitate non magna, tam privatus, quam Imperator nobilissimis virtutibus claruit. Probo, ut quidam in literas retulerunt, pater nomine Maximus fuit: qui cum ordines honestissime duxisset, tribunatum adeptus, apud Ægyptum vita functus est, uxore ac filio & filia derelictis. Multi dicunt, Probum Claudii propinquum fuisse, optimi & sanctissimi Principis: quod, quia per unum tantum Græcorum relatum est, nos in medio relinquemus. Unum tamen dico, quod in ephemeride legisse me memini, a Claudia sorore Probum sepultum. Adolescens Probus corporis moribus tam clarus est factus, ut Valeriani judicio tribunatum prope imberbis acciperet. Exstat epistola Valeriani ad Gallienum, qua Probum laudat adhuc adolescentem, & imitationi omnium proponit. Ex quo apparet, neminem unquam pervenisse ad virtutum summam jam maturum, nisi qui puer seminario virtutum generosiore concretus, aliquid inclitum designasset.

IV. Epiſtola Valeriani. *Valerianus pater Gallieno filio, Auguſtus Auguſto. Et meum ſecutus judicium, quod ſemper de Probo adoleſcente primo habui, & omnium bonorum, qui eundem ſui nominis virum dicunt, tribunatum in eum contuli, datis ſex cohortibus Saracenis, creditis etiam auxiliaribus Gallis, cum ea Perſarum manu, quam nobis Artabaſſes Syrus mancipavit. Te quæſo, fili cariſſime, ut eum juvenem, quem imitari pueris omnibus volo, in tanto habeas honore, quantum virtutes ejus & merita, pro debito mentis ſplendore, deſiderant.* Alia epiſtola de eodem ad Præfectum prætorio cum ſalario. *Valerianus Auguſtus Mulvio Gallicano Præfecto prætorii. Miraris fortaſſis, quod ego imberbem Tribunum fecerim, contra conſtitutum Divi Hadriani. Sed non multum miraberis, ſi Probum cogitas, adoleſcentem vere probum: nunquam enim aliud mihi, cum eum cogito, niſi nomen occurrit. Quod niſi nomen haberet, potuit habere cognomen. Huic igitur dari jubebis, quoniam mediocris fortuna eſt, ut ejus dignitas incrementis juvetur, tunicas ruſulas duas, pallia Gallica duo fibulata, interulas paragaudias duas, patinam argenteam librarum decem ſpecillatam, aureos Antoninianos centum, argenteos Aurelianos mille, æreos Philippeos decem millia. Item in ſalario diurno, bubulæ pondo, porcinæ pondo ſex, caprinæ pondo decem, gallinaceum per biduum, olei per biduum ſextarium unum, vini veteris diurnos ſextarios decem cum larido bubalino: ſalis, olerum, lignorum, quantum ſatis eſt. Hoſpitia præterea eidem, ut Tribunis legionum, præberi jubebis.*

V. Et hæc quidem epiſtolæ declarant. Nunc quan-

tum ex ephemeride colligi potuit. Cum bello Sarmatico jam Tribunus, tranfmiffo Danubio, multa fortiter feciffet, publice in concione donatus eft haftis puris quatuor, coronis vallaribus duabus, corona civica una, vexillis puris quatuor, armillis aureis duabus, torque aureo uno, patera facrificali quinquelibri una. quò quidem tempore Valerium Flaccum, adolefcentem nobilem, parentem Valeriani, e Quadorum liberavit manu: unde illi Valerianus coronam civicam detulit. Verba Valeriani pro concione habita: *Sufcipe, Probe, præmia pro republica, fufcipe coronam civicam pro parente.* quo quidem tempore legionem tertiam eidem addidit, fub teftimonio ejufmodi. Epiftola de legione tertia: *Res geftæ tuæ, Probe cariffime, faciunt, ut & ferius tibi tradere majores exercitus videar, & cito tamen tradam. Recipe in fidem tuam legionem tertiam felicem, quam ego adhuc nulli, nifi provecto jam, credidi: mihi autem eo tempore credita eft, quo & me canofum, qui credebat, cum gratulatione vidit. Sed ego in te non exfpecto ætatem, cum & virtutibus fulgeas, & moribus polleas. Veftes tibi triplices dari juffi, falarium duplex feci, vexillarium deputavi.*

VI. Longum eft, fi per res geftas tanti percurram viri, quæ ille fub Valeriano, quæ fub Gallieno, quæ fub Aureliano & Claudio privatus fecerit, quoties murum confcenderit, vallum diripuerit, hoftem cominus interemerit, dona Principum emeruerit, rempublicam in antiquum ftatum fua virtute reddiderit. Docet Gallieni epiftola ad Tribunos data, qui fuerit Probus. *Gallienus Auguftus*

Tribunis exercituum Illyricianorum. Etiamsi patrem meum fatalis belli Persici necessitas tenuit, habeo tamen parentem Aurelium Probum, quo laborante possim esse securus: qui si affuisset, nunquam ille ne nominandus quidem tyrannus sibi usurpasset imperium. Quare omnes vos consiliis ejus cupio parere, qui & patris judicio probatus est, & Senatus. Non magnum fortassis judicium Gallieni esse videatur, Principis mollioris: sed quod negari non potest, ne dissolutus quidem quispiam se nisi in ejus fidem tradit, cujus sibi virtutes existimat profuturas. Sed esto, Gallieni epistola sequestretur, quid Aureliani judicium? qui Probo decimanos, fortissimos exercitus sui, & cum quibus ipse ingentia gesserat, tradidit sub hujusmodi testimonio: *Aurelianus Augustus Probo salutem dicit. Ut scias, quanti te faciam, decimanos meos sume, quos Claudius mihi credidit. Isti enim sunt, qui, quadam felicitatis prærogativa, præsules, nisi futuros Principes, habere non norunt.* Ex quo intellectum est, Aurelianum in animo habuisse, ut, si quid sibi scienti prudentique eveniret, Probum Principem faceret.

VII. Jam Claudii, jam Taciti judicia de Probo longum est innectere; quamvis feratur in Senatu Tacitus dixisse, cum eidem offerretur imperium, *debere Probum Principem fieri.* sed ego senatusconsultum ipsum non inveni. Ipse autem Tacitus Imperator primam talem ad Probum epistolam dedit: *Tacitus Augustus Probo. Me quidem Senatus Principem fecit, de prudentis exercitus voluntate. Attamen sciendum tibi est, tuis nunc humeris magis incubuisse rem-*

publicam. qui, & quantus ſis, omnes novimus: ſcit Senatus. Adeſto igitur noſtris neceſſitatibus: tuæ familiæ aſſere, ut ſoles, rempublicam. Nos tibi, decreto totius Orientis ducatu, ſalarium quintuplex fecimus, ornamenta militaria geminavimus, Conſulatum in annum proximum nobiſcum decrevimus: te enim manet pro virtutibus tuis Capitolina palmata. Ferunt quidam, Probo id pro imperii omine fuiſſe, quod Tacitus ſcripſit, *Te manet Capitolina palmata.* Sed in hanc ſententiam omnibus ſemper Conſulibus ſcribebatur.

VIII. Amor militum erga Probum ingens ſemper fuit. neque enim unquam ille paſſus eſt peccare militem. ille quin etiam Aurelianum ſæpe a gravi crudelitate deduxit. ille ſingulos manipulos adiit, veſtes & calceamenta perſpexit: ſi quid prædæ fuit, ita diviſit, ut ſibi nihil, præter tela & arma, ſervaret. Quin etiam cum de prædato, ſive ex Alanis, ſive ex aliqua alia gente, incertum eſt, repertus eſſet equus non decorus, neque ingens, qui, quantum captivi loquebantur, centum ad diem milliaria currere diceretur, ita ut per dies octo vel decem continuaret, & omnes crederent, Probum tale animal ſibimet ſervaturum, jam primum dixit, *Fugitivo militi potius, quam forti, hic equus convenit:* deinde in urnam militares juſſit nomen ſuum mittere, ut aliquis eum ſorte ductus acciperet. & cum eſſent in exercitu quidam, nomine Probi, alii quatuor milites, caſu evenit, ut primum emergeret, cui Probo nomen exſiſteret, cum ipſius Probi ducis nomen miſſum non eſſet. Sed cum quatuor illi milites inter ſe contenderent, ac ſortem ſibi quiſque

defenderet, jussit iterum agitari urnam: sed & iterum Probi nomen emersit: cumque tertio & quarto fecisset, quarto Probi nomen effusum est. Tunc omnis exercitus equum illum Probo duci dicavit, ipsis etiam militibus, quorum nomina exierant, id volentibus.

IX. Pugnavit & contra Marmaridas in Africa fortissime, eos denique vicit, atque ex Libya Carthaginem transiit, eandemque a rebellionibus vindicavit. Pugnavit & singulari certamine contra quendam Aradionem in Africa, eundemque prostravit: & quia fortissimum ac pertinacissimum virum viderat, sepulcro ingenti honoravit, quod adhuc exstat, tumulo usque ad ducentos pedes terra elato per milites, quos otiosos esse nunquam est passus. Exstant apud Ægyptum ejus opera, quæ per milites struxit, in plurimis civitatibus. In Nilo autem tam multa fecit, ut vectigal frumentarium solus adjuverit: pontes, templa, porticus, basilicas, labore militum struxit: ora fluminum multa patefecit, paludes plerasque siccavit, atque in his segetes agrosque constituit. Pugnavit etiam contra Palmyrenos, pro Odenati & Cleopatræ partibus Ægyptum defendentes, primo feliciter, postea temere, ut pæne caperetur: sed postea refectis viribus, Ægyptum & Orientis maximam partem in Aureliani potestatem redegit.

X. Cum his igitur tot & tantis virtutibus eniteret, Tacito absumto fataliter, ac Floriano imperium arripiente, omnes Orientales exercitus eundem Imperatorem fecerunt. Non inepta neque in-

elegans fabula est, scire quemadmodum imperium Probus sumserit. Cum ad exercitus nuntius venisset, tum primum animus militibus fuit prævenire Italicos exercitus, ne iterum Senatus Principem daret. sed cum inter milites sermo esset, quis fieri deberet, & manipulatim in campo Tribuni eos alloquerentur, dicentes, *requirendum esse Principem aliquem fortem, sanctum, verecundum, clementem, probum:* idque per multos circulos, ut fieri assolet, diceretur; quasi divino nutu undique ab omnibus acclamatum est, *Probe Auguste, Dii te servent!* deinde concursus, & cæspititium tribunal: appellatusque Imperator, ornatus etiam pallio purpureo, quod de statua templi oblatum est: atque inde ad Palatium reductus, invitus ac retrectans, & sæpe dicens, *Non enim vobis expedit milites; non mecum bene agitis. Ego enim vobis blandiri non possum.* Prima ejus epistola, data ad Capitonem Præfectum prætorio, talis fuit: *Imperium nunquam optavi, & invitus accepi. Deponere mihi rem invidiosissimam non licet. Agenda est persona, quam mihi miles imposuit. Te quæso, Capito, ita mecum salva republica perfruaris, annonam & commeatus, & quidquid necessarium est, ubique militi pares. ego, quantum in me est, si recte omnia gubernaveris, Præfectum alterum non habebo.* Itaque milites, cognito, quod imperaret Probus, Florianum, qui quasi hereditarium imperium arripuerat, interemerunt, scientes, neminem dignius imperare, quam Probum. Ita ei sine ulla molestia totius orbis imperium, & militum & Senatus judicio, delatum est.

XI. Et quoniam mentionem Senatus fecimus,

sciendum est, quid ipse ad Senatum scripserit, quid item ad eum amplissimus ordo rescripserit. Oratio Probi prima ad Senatum. *Recte atque ordine, Patres conscripti, proximo superiore anno factum est, ut vestra clementia orbi terrarum Principem daret, & quidem de vobis, qui & estis mundi Principes, & semper fuistis, & in vestris posteris eritis. atque utinam id Florianus exspectare voluisset, nec velut hereditarium sibi vindicasset imperium; vel illum, vel alium quempiam majestas vestra fecisset. Nunc quoniam ille imperium arripuit, nobis a militibus delatum est nomen Augustum, vindicatum quin etiam in illum a prudentioribus militibus, quod fuerat usurpatum: quæso, ut de meis meritis faciatis, quidquid jusserit vestra clementia.* Item senatusconsultum. Die tertio Nonas Februarias in æde Concordiæ: inter cetera. Ælius Scorpianus Consul dixit: *Audistis, Patres conscripti, literas Aurelii Valerii Probi: de his quid videtur?* Tunc acclamatum est: *Probe Auguste, Dii te servent. Olim dignus, & fortis, & justus, bonus ductor, bonus Imperator. Exemplum militiæ, exemplum imperii, Dii te servent. Assertor reipublicæ felix imperes: magister militiæ felix imperes: te cum tuis Dii custodiant. Et Senatus antea te delegit. Ætate Tacito posterior, ceteris prior. Quod imperium suscepisti, gratias agimus. Tuere nos, tuere rempublicam. bene tibi committimus, quos ante servasti. Tu Francicus, tu Gothicus, tu Sarmaticus, tu Parthicus, tu omnia. & prius fuisti semper dignus imperio, dignus triumphis. felix agas, feliciter imperes!*

XII. Post hæc Manlius Statianus, qui primæ sen-

tentiæ tunc erat, ita locutus eſt: *Diis immortalibus gratias, & præ ceteris, Patres conſcripti, Jovi Optimo, qui nobis Principem talem, qualem ſemper optabamus, dederunt. Si recte cogitemus, non nobis Aurelianus, non Alexander, non Antonini, non Trajanus, non Claudius requirendi ſunt: omnia in uno Principe conſtituta ſunt, rei militaris ſcientia, animus clemens, vita venerabilis, exemplar agendæ reipublicæ, atque omnium prærogativa virtutum. enimvero quæ mundi pars eſt, quam ille non vincendo didicerit? Teſtes ſunt Marmaridæ, in Africæ ſolo victi, teſtes Franci, inviis ſtrati paludibus, teſtes Germani & Alemanni, longe a Rheni ſubmoti litoribus. Jam vero quid Sarmatas loquar, quid Gothos, quid Parthos, ac Perſas, atque omnem Ponticum tractum? ubique vigent Probi virtutis inſignia. Longum eſt dicere, quot reges magnarum gentium fugaverit, quot duces manu ſua occiderit, quantum armorum ſit, quæ ipſe cepit privatus. Superiores Principes quas illi gratias egerint, teſtes ſunt literæ, publicis inſertæ monumentis. Dii boni, quoties ille donis militaribus eſt donatus! quas militum laudes emeruit! Adoleſcens Tribunatum, non longe poſt adoleſcentiam regendas legiones accepit. Juppiter Opt. Max. Juno regina, tuque virtutum præſul Minerva, tu orbis Concordia, & tu Romana Victoria, date hoc Senatui, populoque Romano, date militibus, date ſociis, atque exteris nationibus: imperet, quemadmodum militavit! Decerno igitur, Patres conſcripti, votis omnium concinentibus nomen Cæſareum, nomen Auguſtum: addo proconſulare imperium, patris patriæ reverentiam, Pontificatum maxi-*

mum, jus tertiæ relationis, tribunitiam poteſtatem. Poſt hæc acclamatum eſt, *Omnes, Omnes.*

XIII. Accepto igitur hoc ſenatuſconſulto, ſecundum orationem, permiſit Patribus, ut ex magnorum judicum appellationibus ipſi cognoſcerent, Proconſules crearent, Legatos Conſulibus darent, jus prætorium Præſidibus darent, leges, quas Probus ederet, ſenatuſconſultis propriis conſecrarent. Statim deinde, ſi qui de interfectoribus Aureliani ſuperfuerant, vario genere vindicavit: mollius tamen moderatiuſque, quam prius exercitus, & poſtea Tacitus, vindicaverant. Deinde animadvertit etiam in eos, qui Tacito inſidias fecerant. Floriani ſociis pepercit, quod non tyrannum aliquem videbantur ſecuti, ſed ſui Principis fratrem. Recepit deinde omnes Europenſes exercitus, qui Florianum & Imperatorem fecerant, & occiderant. His geſtis, cum ingenti exercitu Gallias petit: quæ omnes, occiſo Poſtumio, turbatæ fuerant; interfecto Aureliano, a Germanis poſſeſſæ. Tanta autem illic prœlia feliciter geſſit, ut a barbaris ſexaginta per Gallias nobiliſſimas reciperet civitates; prædam deinde omnem, qua illi, præter divitias, etiam efferebantur ad gloriam. Et cum jam in noſtra ripa, immo per omnes Gallias, ſecurî vagarentur, cæſis prope quadringentis millibus, qui Romanum occupaverant ſolum, reliquias ultra Nicrum fluvium & Albam removit: tantum his prædæ barbaricæ tulit, quantum ipſi Romanis abſtulerant: contra urbes Romanas & caſtra in ſolo barbarico poſuit, atque illic milites collocavit.

XIV. Agros, & horrea, & domos, & annonam Tranſrhenanis omnibus fecit, iis videlicet, quos in excubiis collocavit: nec ceſſatum eſt unquam pugnari, cum quotidie ad eum barbarorum capita deferrentur, jam ad ſingulos aureos ſingula, quamdiu reguli novem ex diverſis gentibus venirent, atque ad pedes Probi jacerent: quibus ille primum obſides imperavit, qui ſtatim dati ſunt: deinde frumentum, poſtremo etiam vaccas atque oves. Dicitur juſſiſſe his acrius, ut gladiis non uterentur, Romanam exſpectaturi defenſionem, ſi eſſent ab aliquibus vindicandi. Sed viſum eſt id non poſſe fieri, niſi ſi limes Romanus extenderetur, & fieret Germania tota provincia. Maxime tamen, ipſis regibus conſentientibus, in eos vindicatum eſt, qui prædam fideliter non-reddiderunt. Accepit præterea ſedecim millia tironum: quos omnes per diverſas provincias ſparſit, ita ut numeris, vel limitaneis militibus, quinquagenos & ſexagenos interſereret, dicens, ſentiendum eſſe, non videndum, cum auxiliaribus barbaris Romanus juvatur.

XV. Compoſitis igitur rebus in Gallia, tales ad Senatum literas dedit: *Ago Diis immortalibus gratias, Patres conſcripti, quia veſtra in me judicia comprobarunt. Subacta eſt omnis, qua tenditur, late Germania, novem reges gentium diverſarum ad meos pedes, immo ad veſtros, ſupplices ſtratique jacuerunt. Omnes jam barbari vobis arant, vobis jam ſerunt, & contra interiores gentes militant. Supplicationes igitur veſtro more decernite. Nam & quadringenta millia hoſtium cæſa ſunt, & ſedecim millia armatorum nobis*

oblata, & septuaginta urbes nobilissimæ captivitate hostium vindicatæ, & omnes penitus Galliæ liberatæ. Coronas, quas mihi obtulerunt omnes Galliæ civitates, aureas, vestræ, Patres conscripti, clementiæ dedicavi. & has Jovi Optimo Maximo, ceterisque Diis Deabusque immortalibus, vestris manibus consecrate. Præda omnis recepta est, capta etiam alia, & quidem major, quam fuerat ante direpta. Arantur Gallicana rura barbaris bobus, & juga Germanica captiva præbent nostris colla cultoribus: pascuntur ad nostram alimoniam gentium pecora diversarum: equinum pecus nostro jam fœcundatur equitatui: frumento barbarico plena sunt horrea. Quid plura? illis sola relinquimus sola, nos eorum omnia possidemus. Volueramus, Patres conscripti, Germaniæ novum Præsidem facere: sed hoc ad pleniora vota distulimus. quod quidem credimus conferre, cum divina providentia nostros uberius fœcundarit exercitus.

XVI. Post hæc Illyricum petiit: & priusquam veniret, Rhætias sic pacatas reliquit, ut illic ne suspicionem quidem ullius terroris relinqueret. In Illyrico Sarmatas ceterasque gentes ita contudit, ut prope sine bello cuncta reciperet, quæ illi diripuerant. Tetendit deinde iter per Thracias, atque omnes Geticos populos, fama rerum territos, & antiqui nominis potentia pressos, aut in deditionem, aut in amicitiam recepit. His gestis, Orientem petiit, atque in itinere potentissimo quodam latrone Palfurio capto & interfecto, omnem Isauriam liberavit, populis atque urbibus Romanis legibus restitutis. Barbarorum, qui apud Isauros sunt,

vel per terrorem, vel per voluntatem, loca ingressus est: quæ cum peragrasset, hoc dixit, *Facilius est ab istis locis latrones arceri, quam tolli.* veteranis omnia illa, quæ anguste adeuntur, loca privata donavit, addens, ut eorum filii, ab anno octavo decimo, mares dumtaxat, ad militiam mitterentur, ne ante latrocinari, quam militare, discerent.

XVII. Pacatis denique omnibus Pamphyliæ partibus, ceterarumque provinciarum, quæ sunt Isauriæ vicinæ, ad Orientem iter flexit. Blemyas etiam subegit: quorum captivos Romam transmisit, qui mirabilem sui visum, stupente populo Romano, præbuerunt. Copton præterea & Ptolemaidem urbes, ereptas barbarico servitio, Romano addidit juri. Ex quo tantum profecit, ut Parthi legatos ad eum mitterent, confitentes timorem, pacemque poscentes: quos ille superbius acceptos, magis timentes domum remisit. Fertur etiam epistola illius, repudiatis donis, quæ rex Parthorum miserat, ad Narseum talis fuisse: *Miror, te de omnibus, quæ nostra futura sunt, tam pauca misisse. Habeto interim omnia illa, quibus gaudes: quæ si nos habere cupiamus, scimus, quemadmodum possidere debeamus.* His acceptis literis Narseus maxime territus, & præcipue, quod Copton & Ptolemaidem comperit a Blemyis, qui eas tenuerant, vindicatas, cæsosque ad internecionem eos, qui gentibus fuerant ante terrori.

XVIII. Facta igitur pace cum Persis, ad Thracias rediit, & centum millia Bastarnarum in solo Romano constituit: qui omnes fidem servaverunt. Sed cum & ex aliis gentibus plerosque pariter transtu-

lisset, id est, ex Gepidis, Gautunnis, & Vandalis, illi omnes fidem fregerunt, &, occupato bellis tyrannicis Probo, per totum pæne orbem, pedibus & navigando, vagati sunt, nec parum molestiæ Romanæ gloriæ intulerunt. quos quidem ille diversis vicibus, variisque victoriis oppressit; paucis domum cum gloria redeuntibus, quod Probi evasissent manus. Hæc Probus cum barbaris gessit. Sed habuit etiam non leves tyrannicos motus. nam & Saturninum, qui Orientis imperium arripuerat, variis prœliorum generibus & nota virtute superavit. quo victo, tanta in Oriente quies fuit, ut (quemadmodum vulgo loquebantur) mures rebelles nullus audiret. Deinde cum Proculus & Bonosus apud Agrippinam in Gallia imperium arripuissent, omnesque sibi jam Britannias, Hispanias, & braccatæ Galliæ provincias vindicarent, barbaris semet juvantibus, vicit. Ac ne requiras plura vel de Saturnino, vel de Proculo, vel de Bonoso, suo eosdem inseram libro, pauca de iisdem, ut decet, immo ut poscit necessitas, locuturus. Unum sane sciendum est, quod Germani omnes, cum ad auxilium essent rogati a Proculo, Probo potius perservire maluerunt, quam cum Bonoso & Proculo esse. Gallis omnibus & Hispanis ac Britannis hinc permisit, ut vites haberent, vinumque conficerent. Ipse Almam montem, in Illyrico circa Sirmium, militari manu fossum, lecta vite consevit.

XIX. Dedit Romanis etiam voluptates, & quidem insignes, delatis etiam congiariis. Triumphavit de Germanis & Blemyis: omnium gentium

drungos usque ad quinquagenos homines ante triumphum duxit. Venationem in Circo amplissimam dedit, ita ut populus cuncta diriperet. Genus autem spectaculi fuit tale. Arbores validæ, per milites radicitus vulsæ, connexis late longeque trabibus affixæ sunt, terra deinde superjecta, totusque Circus ad silvæ consitus speciem, gratia novi viroris effronduit. Immissi deinde per omnes aditus struthiones mille, mille cervi, mille apri, mille damæ, ibices, oves feræ, & cetera herbatica animalia, quanta vel ali potuerunt, vel inveniri. immissi deinde populares: rapuit quisque, quod voluit. Edidit alia die in Amphitheatro una missione centum jubatos leones, qui rugitibus suis tonitrua excitabant: qui omnes e posticis interemti sunt, non magnum præbentes spectaculum, cum occidebantur. neque enim erat bestiarum impetus ille, qui esse e caveis egredientibus solet. Occisi sunt præterea multi, qui diripere volebant, sagittis. Editi deinde centum leopardi Libyci, centum deinde Syriaci, centum leænæ, & ursi simul trecenti: quarum omnium ferarum magnum magis constat spectaculum fuisse, quam gratum. Edita præterea gladiatorum paria trecenta, Blemyis plerisque pugnantibus, qui per triumphum erant ducti, plerisque Germanis & Sarmatis, nonnullis etiam latronibus Isauris.

XX. Quibus peractis, bellum Persicum parans, cum per Illyricum iter faceret, a militibus suis per insidias interemtus est. Causæ occidendi ejus hæ fuere: primum, quod nunquam militem otiosum

esse perpessus est. siquidem multa opera militari manu perfecit, dicens, annonam gratuitam militem comedere non debere. His addidit dictum eis grave, si unquam eveniat, salutare reipublicæ, *brevi milites necessarios non futuros.* Quid ille conceperat animo, qui hoc dicebat? nonne omnes barbaras nationes subjecerat pedibus, quia totum mundum fecerat jam Romanum? *Brevi*, inquit, *milites necessarios non habebimus.* Quid est aliud dicere? Romanus jam miles erit nullus, ubique regnabit: omnia possidebimus, secura republica: orbis terrarum non arma fabricabit, non annonam præbebit: boves habebuntur aratro, equus nascetur ad pacem: nulla erunt bella, nulla captivitas: ubique pax, ubique Romanæ leges, ubique judices nostri.

XXI. Longius amore Imperatoris optimi progredior, quam pedestris sermo desiderat. Quare addam illud, quod præcipue tanto viro fatalem properavit necessitatem. nam cum Sirmium venisset, ac solum patrium effœcundari cuperet & dilatari, ad siccandam quandam paludem multa simul millia militum posuit, ingentem parans fossam, qua dejectis in altum navibus, loca Sirmiensibus profutura siccaret. hoc permoti milites, confugientem eum in turrem ferratam, quam ipse speculæ causa editissimam exædificaverat, interemerunt, anno imperii sui quinto. Postea tamen ingens ei sepulcrum, elatis aggeribus, omnes pariter milites fecerunt, cum titulo hujusmodi, inciso marmori: HIC PROBUS IMPERATOR, ET VERE PROBUS, SITUS

EST, VICTOR OMNIUM GENTIUM BARBARARUM, VICTOR ETIAM TYRANNORUM.

XXII. Conferens ego cum aliis Imperatoribus Principem Probum, omnibus prope Romanis ducibus, qui fortes, qui clementes, qui prudentes, qui mirabiles exstiterunt, intelligo hunc virum parem fuisse, aut, si non repugnat invidia furiosa, meliorem. Quinquennio enim imperii sui per totum orbem terrarum tot bella gessit, & quidem per se, ut mirabile sit, quemadmodum omnibus occurrerit prœliis. Multa manu sua fecit, duces præclarissimos instituit. nam ex ejus disciplina Carus, Diocletianus, Constantius, Asclepiodotus, Annibalianus, Leonides, Cecropius, Pisonianus, Herennianus, Gaudiosus, Ursinianus, Herculius Maximianus, & ceteri, quos patres nostri mirati sunt, & de quibus nonnulli boni Principes exstiterunt, instituti sunt. Conferat nunc, cui placet, viginti Trajani Hadrianique annos: conferat prope totidem Antoninorum. Nam quid de Augusto loquar, cujus imperii anni vix possunt credi? Malos autem Principes taceo: ipsa vox Probi clarissima indicat, quid se facere potuisse speraret, qui dixit, *brevi necessarios milites non futuros.*

XXIII. Ille vero conscius sui, non barbaros timuit, non tyrannos. Quæ deinde felicitas emicuisset, si sub illo Principe milites non fuissent? annonam provincialis daret nullus, stipendia de largitionibus nulla erogarentur, æternos thesauros haberet Romana respublica: nihil expenderetur a Principe, nihil a possessore redderetur: auream profecto

feculum promittebat. nulla futura erant caftra, nufquam lituus audiendus, arma non erant fabricanda: populus ifte militantium, qui nunc bellis civilibus rempublicam vexat, pacis ftudiis incumberet, erudiretur artibus, navigaret. adde, quod nullus occideretur in bello. Dii boni, quid tantum vos offendit Romana refpublica, cui talem Principem fuftuliftis? Eant nunc, qui ad civilia bella milites parant, in germanorum necem arment dexteras fratrum, hortentur in patrum vulnera liberos, & divinitatem Probo derogent; quam Imperatores noftri prudenter & confecrandam vultibus, & ornandam templis, & celebrandam ludis Circenfibus judicarunt.

XXIV. Pofteri Probi, vel odio invidiæ, vel timore Romanam rem fugerunt: & in Italia circa Veronam, ac Benacum, & Larium, atque in his regionibus, larem locaverunt. Sane, quod præterire non potui, cum imago Probi in Veronenfi ita fulmine icta effet, ut ejus prætexta colores mutaret, harufpices refponderunt, hujus familiæ pofteros tantæ in Senatu claritudinis fore, ut omnes fummis honoribus fungerentur. fed adhuc neminem vidimus: pofteri autem videntur æternitatem habere. Senatus mortem Probi graviffime accepit, æque populus. Et cum effet nuntiatum, Carum imperare, virum bonum quidem, fed longe a moribus Probi; caufa filii ejus Carini, qui femper peffime vixerat, tam Senatus, quam populus, inhorruit. metuebant enim unufquifque triftiorem Principem, fed magis improbum metuebant heredem. Hæc funt,

quæ de Probo cognovimus, vel quæ digna memoratu existimavimus. Nunc in alio libro, & quidem brevi, de Firmo, & Saturnino, & Bonoso, & Proculo dicemus. non enim dignum fuit, ut quadrigæ tyrannorum bono Principi miscerentur. Post deinde, si vita suppetit, Carum incipiemus propagare cum liberis.

FLAVII VOPISCI SYRACUSII

FIRMUS, SATURNINUS PROCULUS ET BONOSUS.

I. MINUSCULOS tyrannos ſcio pleroſque tacuiſſe, aut breviter præteriſſe. Nam & Suetonius Tranquillus, emendatiſſimus & candidiſſimus ſcriptor, Antoninum & Vindicem tacuit, contentus eo, quod eos curſim perſtrinxerat: & Marius Maximus, qui Avidium Marci temporibus, Albinum & Nigrum Severi, non ſuis propriis libris, ſed alienis innexuit. Et de Suetonio non miramur, cui familiare fuit amare brevitatem. Quid Marius Maximus, homo omnium verboſiſſimus, qui & mythiſtoricis ſe voluminibus implicavit, num ad iſtam deſcriptionem curamque deſcendit? At contra Trebellius Pollio ea fuit diligentia, eaque cura in edendis bonis maliſque Principibus, ut etiam triginta tyrannos uno breviter libro concluderet, qui

Valeriani & Gallieni, nec multo superiorum aut inferiorum fuere Principum temporibus. Quare nobis etiam non minima fuit cura, ut, dictis Aureliano, Tacito & Floriano, Probo etiam, magno ac singulari Principe, cum dicendi essent Carus, Carinus, & Numerianus, de Saturnino, Bonoso, Proculo, & Firmo, qui sub Aureliano fuerant, non taceremus.

II. Scis enim, mi Basse, quanta nobis contentio proxime fuerit cum amatore historiarum Marco Fontejo, cum ille diceret, Firmum, qui Aureliani temporibus Ægyptum occupaverat, latrunculum fuisse, non Principem: contra ego, mecumque Rufus Celsus, & Cejonius Julianus, & Fabius Sosianus contenderent, dicentes, illum & purpura usum, & percussa moneta *Augustum* esse vocitatum. quin etiam nummos ejus Severus Archontius protulit: de Græcis autem Ægyptiisque libris convicit, illum Αὐτοκράτορα in edictis suis esse vocitatum. Et illi quidem adversum nos contendenti hæc sola ratio fuit, quod dicebat, Aurelianum in edicto suo non scripsisse, quod tyrannum occidisset, sed quod latrunculum quendam a republica removisset: perinde quasi digne tanti Princeps nominis debuerit tyrannum appellare hominem tenebrarium, aut non semper *latrones* vocitaverint magni Principes eos, quos invadentes purpuras necaverunt. Ipse ego in Aureliani vita, priusquam de Firmo cuncta cognoscerem, Firmum non inter purpuratos habui, sed quasi quendam latronem: quod idcirco dixi, ne quis me oblitum existimaret mei. Sed ne volumini,

quod breviſſimum promiſi, multa connectam, veniamus ad Firmum.

III. Firmo patria Seleucia fuit; tametſi plerique Græcorum alteram tradunt, ignari, eo tempore ipſo tres fuiſſe Firmos, quorum unus Præfectus Ægypti, alter dux limitis Africani, idemque Proconſul, tertius iſte Zenobiæ amicus ac ſocius: qui Alexandriam Ægyptiorum incitatus furore pervaſit, & quem Aurelianus ſolita virtutum ſuarum felicitate contrivit. De hujus divitiis multa dicuntur. nam & vitreis quadraturis, bitumine aliiſque medicamentis inſertis, domum induxiſſe perhibetur: & tantum habuiſſe de chartis, ut publice ſæpe diceret, exercitum ſe alere poſſe papyro & glutino. Idem & cum Blemyis ſocietatem maximam tenuit, & cum Saracenis: naves quoque ad Indos negotiatorias ſæpe miſit. ipſe quoque dicitur habuiſſe duos dentes elephanti pedum denûm, e quibus Aurelianus ipſe ſellam conſtituerat facere, additis aliis duobus, in qua Juppiter aureus & gemmatus ſederet, cum prætexta, ponendus in templo Solis, Apenninis ſortibus additis, quem appellari voluerat Jovem *Conſulem*, vel *Conſulentem*. Sed eoſdem dentes poſtea Carinus mulieri cuidam dono dedit. quæ lectum ex iis feciſſe narratur: & quia nunc ſcitur, & ſciri apud poſteros nihil proderit, taceo. Ita donum Indicum, Jovi Optimo Maximo conſecratum, per deterrimum Principem & miniſterium libidinis factum videtur & pretium.

IV. Fuit tamen Firmus ſtatura ingenti, oculis foris eminentibus, capillo criſpo, fronte vulnera-

ta, vultu nigriore, reliqua parte corporis candidus, ſed piloſus atque hiſpidus, ita ut eum plerique *Cyclopem* vocarent. Carne multa veſcebatur, ſtruthionem ad diem comediſſe fertur. Vini non multum bibit, aquæ plurimum, mente firmiſſimus, nervis robuſtiſſimus, ita ut Tritanum vinceret, cujus Varro meminit. nam & incudem ſuperpoſitam pectori conſtanter, aliis tundentibus, pertulit, cum ipſe reclinus ac reſupinus & curvatus in manus penderet potius, quam jaceret. Fuit tamen ei contentio cum Aureliani ducibus ad bibendum, ſi quando eum tentare voluiſſet. nam quidam Burburus nomine, de numero vexillariorum, notiſſimus potator, cum ad bibendum eundem provocaſſet, ſitulas duas plenas mero duxit, & toto poſtea convivio ſobrius fuit: & cum ei Burburus diceret, *Quare non fæces bibiſti?* reſpondit ille, *Stulte, terra non bibitur.* Levia perſequimur, cum majora dicenda ſint.

V. Hic ergo contra Aurelianum ſumſit imperium ad defendendas partes, quæ ſupererant Zenobiæ. Sed Aureliano de Caris redeunte, ſuperatus eſt. Multi dicunt, laqueo vitam eum finiſſe: aliud edictis ſuis oſtendit Aurelianus. namque cum eum viciſſet, tale edictum Romæ proponi juſſit. *Amantiſſimo ſui populo Romano Aurelianus Auguſtus ſalutem dicit. Pacato undique gentium toto, qua patet, orbe terrarum, Firmum etiam latronem Ægyptium, barbaricis motibus æſtuantem, & feminei propudii reliquias colligentem, ne plurimum loquar, fugavimus, obſedimus, cruciavimus, & occidimus. Nihil eſt, Ro-*

mulei Quirites, quod timere possitis. Canon Ægypti, qui suspensus per latronem improbum fuerat, integer veniet. Sit vobis cum Senatu concordia, cum equestri ordine amicitia, cum prætorianis affectio: ego efficiam, ne sit aliqua sollicitudo Romana. Vacate ludis, vacate Circensibus. nos publicæ necessitates teneant: vos occupent voluptates. Quare, sanctissimi Quirites, & reliqua.

VI. Hæc nos de Firmo cognovisse, scire debuisti, sed digna memoratu. nam ea, quæ de illo Aurelianus Festivus, libertus Aureliani, sigillatim retulit, si vis cognoscere, eundem oportet legas; maxime cum dicat, Firmum eundem inter crocodilos, unctum crocodilorum adipibus, natasse, & elephantum rexisse, & hippopotamos edisse, & sedentem ingentibus struthionibus vectum esse, & quasi volitasse. Sed hæc scire quid prodest? cum & Livius & Sallustius taceant res leves de iis, quorum vitas scribendas arripuerint. non enim scimus, quales mulos Clodius habuerit, aut mulas Titus Annius Milo; aut utrum Tusco equo sederit Catilina, an Sardo; vel quali chlamyde Pompejus usus fuerit, an purpura. Quare finem de Firmo faciemus, venientes ad Saturninum, qui contra Probum imperium sibimet in Orientis partibus vindicavit.

SATURNINUS.

VII. SATURNINUS oriundus fuit Gallis, ex gente hominum inquietiſſima, & avida ſemper, vel faciendi Principis, vel imperii. Huic inter ceteros duces, qui vere ſummus videretur, Aurelianus limitis Orientalis ducatum dedit, ſapienter præcipiens, ne unquam Ægyptum videret. cogitabat enim, quantum videmus, vir prudentiſſimus, Gallorum naturam, & verebatur, ne, ſi perturbidam civitatem vidiſſet, quo eum natura ducebat, ſocietate quoque hominum duceretur. Sunt enim Ægyptii (ut ſatis noſti) viri ventoſi, furibundi, jactantes, injurioſi, atque adeo vani, liberi, novarum rerum, uſque ad cantilenas publicas, cupientes, verſificatores, epigrammatarii, mathematici, haruſpices, medici. nam & Chriſtiani, Samaritæ, & quibus præſentia ſemper tempora cum enormi libertate diſpliceant. Ac ne quis mihi Ægyptiorum iraſcatur, & meum eſſe credat, quod in literas retuli, Hadriani epiſtolam, ex libris Phlegontis liberti ejus proditam, ex qua penitus Ægyptiorum vita detegitur, indidi.

VIII. *Hadrianus Auguſtus Serviano Conſuli ſalutem. Ægyptum, quam mihi laudabas, Serviane cariſſime, totam didici, levem, pendulam, & ad omnia famæ momenta volitantem. Illi, qui Serapin colunt, Chriſtiani ſunt, & devoti ſunt Serapi, qui ſe Chriſti epiſcopos dicunt. Nemo illic archiſynagogus Judæo-*

rum, nemo Samarites, nemo Christianorum presbyter; non mathematicus, non haruspex, non aliptes. Ipse ille patriarcha cum Ægyptum venerit, ab aliis Serapidem adorare, ab aliis cogitur Christum. Genus hominum seditiosissimum, vanissimum, injuriosissimum: civitas opulenta, dives, fœcunda, in qua nemo vivat otiosus. Alii vitrum conflant, ab aliis charta conficitur: omnes certe linifiones, cujuscunque artis & videntur, & habentur. Prodagrosi quod agant, habent; cæci quod agant, habent; cæci quod faciant. ne chiragrici quidem apud eos otiosi vivunt. Unus illis Deus nullus est. hunc Christiani, hunc Judæi, hunc omnes venerantur & gentes. & utinam melius esset morata civitas, digna profecto sui profunditate, quæ pro sui magnitudine totius Ægypti teneat principatum. Huic ego cuncta concessi, vetera privilegia reddidi, nova sic addidi, ut præsenti gratias agerent. denique ut primum inde discessi, & in filium meum Verum multa dixerunt; & de Antinoo quæ dixerunt, comperisse te credo. Nihil illis opto, nisi ut suis pullis alantur, quos quemadmodum fœcundant, pudet dicere. Calices tibi allassontes versicolores transmisi, quos mihi sacerdos templi obtulit, tibi & sorori meæ specialiter dedicatos: quos tu velim festis diebus conviviis adhibeas. Caveas tamen, ne his Africanus noster indulgenter utatur.

IX. Hæc ergo cogitans de Ægyptiis Aurelianus, jusserat, ne Saturninus Ægyptum videret: & mente quidem divina. nam ut primum Ægyptii, magnam potestatem ad se venisse, viderunt, statim clamaverunt, *Saturnine Auguste, Dii te servent!* & ille quidem, quod negari non potest, vir sapiens, de Alex-

andrina civitate mox fugit, atque ad Palæſtinam rediit. Ibi tamen cum cogitare cœpiſſet, tutum ſibi non eſſe, ſi privatus viveret, depoſita purpura ex ſimulacro Veneris; cyclade uxoria, militibus circumſtantibus, amictus, & adoratus eſt. Avum meum ſæpe dicentem audivi, ſe interfuiſſe, cum ille adoraretur. Flebat (inquit) & dicebat, *Neceſſarium (ſi non arroganter dicam) reſpublica virum perdidit. Ego certe inſtauravi Gallias, ego a Mauris poſſeſſam Africam reddidi. Ego Hiſpanias pacavi. Sed quid prodeſt? omnia hæc affectato ſemel honore perierunt.*

X. Et cum eum animarent vel ad vitam, vel ad imperium, qui induerant purpuram, in hæc verba differuit: *Neſcitis, amici, quid mali ſit imperare. Gladii & tela noſtris cervicibus impendent, imminent haſtæ undique, undique ſpicula. ipſi cuſtodes timentur, ipſi comites formidantur: non cibus pro voluptate, non iter pro auctoritate, non bella pro judicio, non arma pro ſtudio. Adde, quod omnis ætas in imperio reprehenditur. Senex eſt quiſpiam? inhabilis videtur: ſin minus, ineſt furor. nam quod Imperatorem me cupitis, in neceſſitatem mortis me trahitis. Sed habeo ſolatium mortis, ſolus perire non potero.* Marcus Salvidienus hanc ipſius orationem vere fuiſſe dicit: & fuit re vera non parum literatus. nam & in Africa rhetoricæ operam dederat, Romæ frequentaverat pergulas magiſtrales.

XI. Et ne longius progrediar, dicendum eſt, quod præcipue ad hunc pertinet. Errare quoſdam ſcio, & putare, hunc eſſe Saturninum, qui Gallieni temporibus imperium occupavit; cum hic longe alius

fuerit, & Probo pæne nolente sit occisus. Fertur autem Probus & clementes ad eum literas sæpe misisse, & veniam esse pollicitum; sed milites, qui cum eo fuerant, non credidisse. Obsessum denique in castro quodam ab iis, quos Probus miserat, invito Probo esse jugulatum. Longum est frivola quæque connectere, & odiosum dicere, quali statura fuerit, quo corpore, quo decore, quid biberit, quid comederit: ab aliis ista dicantur, quæ prope ad exemplum nihil prosunt. Nos ad ea, quæ sunt dicenda, redeamus.

PROCULUS.

XII. PROCULO patria Albingauni fuere, positi in Alpibus maritimis: domi nobilis, sed majoribus latrocinantibus, atque adeo pecore, ac servis, & iis rebus, quas abduxerat, satis dives. Fertur denique eo tempore, quo sumsit imperium, duo millia servorum suorum armasse. Huic uxor virago, quæ illum in hanc præcipitavit dementiam, nomine Sampso, quod ei postea inditum est: nam antea Viturgia nominata est. Filius Herennianus, quem & ipsum, quinquennium si implesset, ita enim loquebatur, dicasset imperio. Homo, quod negari non potest, optimus, idemque fortissimus: ipse quoque latrociniis assuetus, qui tamen armatam semper egerit vitam. nam & multis legionibus Tribunus præfuit, & fortia edidit facta. Et quoniam minima quæque jucunda sunt, atque habent aliquid

gratiæ, cum leguntur; tacendum non eſt, quod & ipſe gloriatur in quadam ſua epiſtola: quam ipſam melius eſt ponere, quam de ea plurimum dicere. *Proculus Metiano affini ſalutem dicit. Centum ex Sarmatia virgines cepi. Ex his una nocte decem inivi: omnes tamen, quod in me erat, mulieres intra dies quindecim reddidi.* Gloriatur, ut vides, rem ineptam, & ſatis libidinoſam: atque inter fortes ſe haberi credit, ſi criminum denſitate coaleſcat.

XIII. Hic tamen, cum etiam poſt honores militares ſe improbe & libidinoſe, tamen fortiter ageret, hortantibus Lugdunenſibus, qui & ab Aureliano graviter contuſi videbantur, & Probum vehementiſſime pertimeſcebant, in imperium vocitatus eſt, ludo pæne & joco, ut Oneſimus dicit: quod quidem apud nullum alium reperiſſe me ſcio. Nam cum in quodam convivio ad latrunculos luderetur, atque ipſe decies Imperator exiſſet, quidam non ignobilis ſcurra, *Ave*, inquit, *Auguſte*, allataque lana purpurea, humeris ejus ingeſſit, eumque adoravit: timor inde conſciorum, atque inde jam exercitus tentatio & imperii. Non nihilum tamen Gallis profuit. nam Alemannos, qui tunc adhuc Germani dicebantur, non ſine gloriæ ſplendore contrivit, nunquam aliter, quam latrocinandi pugnans modo. Hunc tamen Probus fugatum uſque ad ultimas terras, & cupientem in Francorum auxilium venire, a quibus originem ſe trahere ipſe dicebat, ipſis prodentibus Francis, quibus familiare eſt ridendo fidem frangere, vicit & interemit. Poſteri ejus etiam nunc apud Albingaunos agunt,

qui joco solent dicere, sibi non placere, se esse vel Principes, vel latrones. Hæc digna memoratu de Proculo didicisse memini. Veniamus ad Bonosum, de quo multo minora condidi.

BONOSUS.

XIV. Bonosus domo Hispaniensi fuit, origine Britannus, Galla tamen matre: ut ipse dicebat, rhetoris filius; ut ab aliis comperi, pædagogi literarii. parvulus patrem amisit, atque a matre fortissima educatus, literarum nihil didicit. Militavit primum inter ordinarios, deinde inter equites: duxit ordines, Tribunatus egit, dux limitis Rhætici fuit: bibit, quantum hominum nemo. De hoc Aurelianus sæpe dicebat: *Non, ut vivat, natus est, sed ut bibat:* quem quidem diu in honore habuit caussa militiæ. nam si quando legati barbarorum undecunque gentium venissent, ipsi propinabantur, ut eos inebriaret, atque ab his per vinum cuncta cognosceret. ipse quantumlibet bibisset, semper securus & sobrius, &, ut Onesimus dicit, scriptor vitæ Probi, adhuc in vino prudentior. Habuit præterea rem mirabilem, ut, quantum bibisset, tantum mingeret; neque unquam aut ejus pectus, aut venter, aut vesica gravaretur.

XV. Hic idem, cum quodam tempore in Rheno Romanas luxurias Germani incendissent, timore ne pœnas daret, sumsit imperium: idque diutius tenuit, quam merebatur. nam longo gravique certamine a Probo superatus, laqueo vitam finivit.

tunc quidem jocus exſtitit, *Amphoram pendere, non hominem.* Filios duos reliquit, quibus ambobus Probus pepercit, uxore quoque ejus in honore habita, & uſque ad mortem ſalario præſtito. Fuiſſe enim dicitur (ut & avus meus dicebat) femina ſingularis exempli, & familiæ nobilis gentis Gothicæ: quam illi Aurelianus uxorem idcirco dederat, ut per eum a Gothis cuncta cognoſceret. erat enim illa virgo regalis. Exſtant literæ ad legatum Thraciarum ſcriptæ, de iis nuptiis & donis, quæ Aurelianus Bonoſo dari nuptiarum cauſa juſſit, quas ego inſerui: *Aurelianus Auguſtus Gallonio Avito ſalutem. Superioribus literis ſcripſeram, ut optimates Gothicas apud Perinthum collocares, decretis ſalariis, non ut ſingulæ acciperent, ſed ut ſeptem ſimul unum convivium haberent. cum enim diviſæ accipiunt, & illæ parum ſumunt, & reſpublica plurimum perdit. Nunc tamen, quoniam placuit Bonoſo Hunilam dari, dabis ei, juxta breve infra ſcriptum, omnia, quæ præcipimus: ſumtu etiam publico nuptias celebrabis.* Brevis munerum fuit: *Tunicas palliolatas hyacinthinas ſubſericas: tunicam auro clavatam ſubſericam librilem unam, interulas dilores duas, & reliqua, quæ matronæ conveniunt. Ipſi dabis aureos Philippeos centum, argenteos Antoninianos mille, æris ſeſtertium decies.* Hæc me legiſſe teneo de Bonoſo. & potui quidem horum vitam præterire, quos nemo quærebat: attamen, ne quid fidei deeſſet, etiam de iis, quæ dixeram, intimanda curavi. Superſunt mihi Carus, Carinus, & Numerianus: nam Diocletianus, & qui ſequuntur, majore ſtilo dicendi ſunt.

FLAVII VOPISCI SYRACUSII

CARUS, NUMERIANUS

ET

CARINUS.

I. FATO rempublicam regi, eamque nunc ad summum evehi, nunc ad minima retrahi, Probi mors fatis prodidit. Nam cum ducta per tempora, variis vel erecta motibus, vel afflicta, nunc tempestate aliqua, nunc felicitate variata, omnia prope passa esset, quae patitur in homine uno mortalitas, videbatur post diversitatem malorum jam secura, continuata felicitate mansura, post Aurelianum vehementem Principem, Probo ex sententia Senatus & populi leges & gubernacula temperante. Sed ruina ingens, vel naufragii modo, vel incendii, accensis fataliter militibus, sublato e medio tali Principe, in eam desperationem votum publicum redegit, ut timerent omnes Domitianos, Vitellios, & Nerones. plus enim timetur de incertis moribus Principis, quam speratur; maxime in ea republica, quae recentibus confossa vulneribus, Valeria-

ni captivitatem, Gallieni luxuriam, triginta etiam prope tyrannorum, cæsa civilium membra sibimet vindicantium, perpessa mœruerit.

II. Nam si volumus ab ortu Urbis repetere, quas varietates sit passa Romana respublica, inveniemus, nullam magis vel bonis floruisse, vel malis laborasse. Et, ut a Romulo incipiam, vero patre ac parente reipublicæ, quæ illius felicitas? qui fundavit, constituit, roboravitque rempublicam, atque unus omnium conditorum perfectam Urbem reliquit? Quid deinde Numam loquar? qui frequentem bellis, & gravidam triumphis, civitatem religione munivit. Viguit igitur usque ad Tarquinii Superbi tempora nostra respublica: sed passa tempestatem de moribus regiis, non sine gravi exitio semet ulta est. Adolevit deinde usque ad tempora Gallicani belli: sed quasi quodam mersa naufragio, capta præter arcem Urbe, plus pæne mali sensit, quam tunc boni habuerat. Reddidit se deinde in integrum; sed eousque gravata est Punicis bellis, ac terrore Pyrrhi, ut mortalitatis mala præcordiorum timore sentiret.

III. Crevit deinde, victa Carthagine, trans maria missis imperiis: sed socialibus affecta discordiis, extenuato felicitatis sensu, usque ad Augustum bellis civilibus confecta, consenuit. per Augustum deinde reparata; si reparata dici potest, libertate deposita. tamen utcunque (etiamsi domi tristis fuit) apud exteras gentes effloruit: passa deinceps tot Nerones, per Vespanianum caput extulit. nec omni Titi felicitate lætata, Domitiani vulnerata imma-

nitate, per Nervam atque Trajanum, usque ad Marcum solito melior, Commodi væcordia & crudelitate lacerata est: nullum post hæc, præter Severi diligentiam, usque ad Alexandrum Mammææ, sensit bonum. Longum est, quæ sequuntur universa connectere. Uti enim Principe Valeriano non potuit: & Gallienum per quindecim annos passa est. Invidit Claudio longinquitatem imperii, amans varietatum prope, & semper inimica fortuna justitiæ. Sic enim Aurelianus occisus est, sic Tacitus absumtus, sic Probus cæsus, ut appareat, nihil tam gratum esse fortunæ, quam ut ea, quæ sunt in publicis actibus, eventuum varietate mutentur. Sed quorsum talibus querelis & temporum casibus distinemur? veniamus ad Carum, medium, ut ita dixerim, virum, inter bonos magis, quam inter malos Principes collocandum, & longe meliorem, si Carinum non reliquisset heredem.

IV. Cari patria sic ambigue a plerisque proditur, ut præsumte veritatem dicere nequeam, quæ illa vera sit. Onesimus enim, qui diligentissime vitam Probi scripsit, Romæ illum & natum & literis eruditum, sed Illyricianis parentibus fuisse, contendit. Sed Fabius Cerilianus, qui tempora Cari, Carini, & Numeriani sollertissime persecutus est, neque Romæ, sed in Illyrico genitum, neque Pannoniis, sed Pœnis parentibus asserit natum. In ephemeride quadam legisse memini, Carum Mediolanensem fuisse, sed avo juri Aquilejensis civitatis insertum. Ipse, quod negari non potest, ut epistola ejus indicat, quam Proconsul ad Legatum scri-

psit, cum eum ad bona hortaretur officia, Romanus vult videri. Epistola Cari: *Carus Manlius Aurelianus Proconsul Ciliciæ, Junio Legato suo. Majores nostri, Romani illi Principes, in Legatis creandis hac usi sunt consuetudine, ut morum suorum specimen per eos ostenderent, quibus rempublicam delegabant. Ego vero, si ita non esset, aliter non fecissem: feci aliter, si, te juvante, non fallar. Fac igitur, ut majoribus nostris, id est, Romanis non discrepemus viris.* Vides, quod tota epistola majores suos Romanos vult intelligi.

V. Indicat & oratio ejus ad Senatum data istam generis prærogativam. nam cum primum Imperator esset creatus, sic ad Senatorium ordinem scripsit inter cetera: *Gaudendum est itaque, Patres conscripti, quod unus ex vestro ordine, vestri etiam generis, Imperator est factus. Quare annitemur, ne meliores peregrini, quam vestri esse videantur.* Hoc quoque loco satis clarum est, illum voluisse intelligi se esse Romanum, id est, Roma oriundum. Hic igitur per civiles & militares gradus, ut tituli statuarum ejus indicant, Præfectus prætorii a Probo factus, tantum sibi apud milites amoris locavit, ut, interfecto Probo tanto Principe, solus dignissimus videretur imperio.

VI. Non me præterit, suspicatos esse plerosque, & eos in fastos retulisse, Cari factione interemtum Probum: sed neque meritum Probi erga Carum, neque Cari mores id credi patiuntur: simul quia Probi mortem & acerrime & constantissime vindicavit. Quid autem de eo Probus senserit, indicant

literæ, de ejus honoribus ad Senatum datæ. *Probus Augustus amantissimo Senatui suo salutem dicit.* Inter cetera: *Felix esset nostra respublica, si, qualis Carus est, aut plerique vestrûm, plures haberem in actibus collocatos. Quare equestrem statuam viro morum veterum (si vobis placet) decernendam censeo: addito eo, ut publico sumtu, vel eidem exædificetur domus, marmoribus a me delatis. Decet enim nos talis integritatem remunerari viri*, & reliqua.

VII. Ac ne minima quæque connectam, & ea, quæ apud alios poterunt inveniri; ubi primum accepit imperium, consensu omnium militum bellum Persicum, quod Probus parabat, aggressus est, liberis Cæsaribus nuncupatis: & ita quidem, ut Carinum ad Gallias tuendas cum viris lectissimis destinaret; secum vero Numerianum, adolescentem cum lectissimum, tum etiam disertissimum, duceret. Et dicitur quidem sæpe dixisse, se miserum, quod Carinum ad Gallias Principem mitteret; neque illa ætas esset Numeriani, ut illi Gallicanum, quod maxime constantem Principem quærit, crederetur imperium. Sed hæc alias. Nam exstant jam literæ Cari, quibus apud Præfectum suum de Carini moribus queritur, ut appareat verum esse, quod Onesimus dicit, habuisse in animo Carum, ut Carino Cæsareum abrogaret imperium. Sed hæc, ut diximus, alias in ipsius Carini vita dicenda sunt. Nunc ad ordinem revertamur.

VIII. Ingenti apparatu, & totis viribus Probi profligato magna ex parte bello Sarmatico, quod gerebat, contra Persas profectus, nullo sibi occur-

rente, Mesopotamiam Carus cepit, & Ctesiphontem usque pervenit. occupatisque Persis domestica seditione, Imperatoris Persici nomen meruit. Verum cum avidus gloriæ, Præfecto suo maxime jurgante, (qui & ipsius & filii ejus quærebat exitium, cupiens imperare) longius progressus esset, ut alii dicunt, morbo, ut plures, fulmine interemtus est. Negari non potest, eo tempore, quo periit, tantum fuisse subito tonitruum, ut multi terrore ipso exanimati esse dicantur. Cum igitur ægrotaret, atque in tentorio jaceret; ingenti exorta tempestate, immani coruscatione, immaniori, ut diximus, tonitru, exanimatus est. Junius Calpurnius, qui ad memoriam dictabat, talem ad Præfectum urbis, super morte Cari, epistolam dedit. Inter cetera: *Cum* (inquit) *Carus, Princeps noster vere carus, ægrotaret, tanti turbinis subito exorta tempestas est, ut caligarent omnia, neque alter alterum nosceret: coruscationum deinde ac tonitruum in modum fulgurum igniti sideris continuata vibratio, omnibus nobis veritatis scientiam sustulit. Subito enim conclamatum est, Imperatorem mortuum, & post illud præcipue tonitruum, quod cuncta terruerat. His accessit, quod cubicularii, dolentes Principis mortem, incenderunt tentorium. Unde fama emersit, fulmine interemtum eum, quem, quantum scire possumus, ægritudine constat absumtum.*

IX. Hanc ego epistolam idcirco indidi, quod plerique dicunt, vim fati quondam esse, ut Romanus Princeps Ctesiphontem transire non possit: ideoque Carum fulmine absumtum, quod eos fines

transgredi cuperet, qui fataliter constituti sunt. Sed sibi habeat artes suas timiditas, calcanda virtutibus. Licet plane, ac licebit, per sacratissimum Cæsarem Maximianum, Persas vincere, atque ultra eos progredi: & futurum reor, si a nostris non deseratur promissus numinum favor. Bonum Principem Carum fuisse, cum multa indicant, tum illud etiam, quod statim adeptus imperium, Sarmatas, adeo morte Probi feroces, ut invasuros se non solum Illyricum, sed Thracias quoque Italiamque minarentur, ita inter bella patiendo contudit, ut paucissimis diebus Pannonias securitate donaverit, occisis Sarmatarum sedecim millibus, captis diversi sexus viginti millibus. Hæc de Caro satis esse credo.

X. Veniamus ad Numerianum, cujus & vicinior patri, & admirabilior per socerum suum facta videtur historia. Et quamvis Carinus major ætate fuerit, prior etiam Cæsar sit nuncupatus; tamen necesse est, ut prius de Numeriano loquamur, qui patris secutus est mortem: post de Carino, quem vir reipublicæ necessarius, Augustus Diocletianus, habitis conflictibus, interemit.

NUMERIANUS.

XI. NUMERIANUS, Cari filius, moratus egregie & vere dignus imperio, eloquentia etiam præpollens, adeo ut publice declamaverit, feranturque illius scripta nobilia, declamationi tamen, quam Tulliano accommodatiora stilo. Versu autem ta-

lis fuisse prædicatur, ut omnes poetas sui temporis vicerit. nam & cum Olympio Nemesiano contendit, qui ἀλιευτικὰ, κυνηγετικὰ & ναυτικὰ scripsit, quique omnibus coloniis illustratus emicuit: & Aurelium Apollinarem jamborum scriptorem, qui patris ejus gesta in literas retulit, iisdem, quæ recitaverat, editis, veluti radio solis obtexit. Hujus oratio fertur ad Senatum missa tantum habuisse eloquentiæ, ut illi statua, non quasi Cæsari, sed quasi rhetori decerneretur, ponenda in bibliotheca Ulpia, cui subscriptum est, NUMERIANO CÆSARI, ORATORI TEMPORIBUS SUIS POTENTISSIMO.

XII. Hic patri comes fuit bello Persico: quo mortuo, cum nimio fletu oculos dolere cœpisset, quod illud ægritudinis genus nimia, utpote familiarissima, confectus angustia incurrisset: & dum lectica portaretur, factione Arrii Apri soceri sui, qui invadere conabatur imperium, occisus est. Sed cum per plurimos dies de Imperatoris salute quæreretur a milite, concionareturque Aper, idcirco illum videri non posse, quod oculos invalidos a vento ac sole subtraheret; fœtore tamen cadaveris res esset prodita: omnes invaserunt Aprum, cujus factio latere non potuit, eumque ante signa & principia protraxere. Tunc habita est ingens concio, factum etiam tribunal.

XIII. Et cum quæreretur, quis vindex Numeriani justissimus fieret, quis daretur reipublicæ bonus Princeps, *Diocletianum* omnes divino consensu, cui multa jam signa facta dicebantur imperii, Augustum appellaverunt, domesticos tunc regen-

tem, virum insignem, callidum, amantem reipublicæ, amantem suorum, & ad omnia, quæ tempus quæsierat, paratum, consilii semper alti, nonnunquam tamen effrontis, sed prudentis, nimia pervicacia motus inquieti pectoris comprimentis. Hic cum tribunal conscendisset, atque Augustus esset appellatus, & quæreretur, quemadmodum Numerianus esset occisus, educto gladio, Aprum Præfectum prætorii ostentans, percussit; addens verbis suis, *Hic est auctor necis Numeriani.* Sic Aper se ipsum fœdavit, & deformibus consiliis agens, dignum moribus suis exitum dedit. Avus meus retulit, se interfuisse concioni, cum Diocletiani manu esset Aper occisus: percussisse autem dicebat Diocletianum, & dixisse, *Gloriare, Aper, Æneæ magni dextra cadis.* quod ego miror de homine militari; quamvis sciam, plurimos, plus quam militares, vel Græce, vel Latine, vel Comicorum usurpare dicta, vel talium poetarum. ipsi denique Comici plerumque sic milites inducunt, ut eos faciant vetera dicta usurpare. nam &, *Lepus tute es, & pulpamentum quæris*, Livii Andronici dictum est; multaque alia, quæ Plautus Cæciliusque posuerunt. Curiosum non puto, neque satis vulgare, fabellam de Diocletiano Augusto ponere hoc convenientem loco, quæ illi data est ad omen imperii. Avus meus mihi retulit, ab ipso Diocletiano compertum. Cum (inquit) Diocletianus apud Tungros, in Gallia quadam in caupona moraretur, in minoribus adhuc locis militans, & cum Druide quadam muliere rationem convictus sui quotidiani faceret, atque illa diceret, *Diocletiane,*

nimium avarus, *nimium parcus es;* joco, non ſerio, Diocletianus reſpondiſſe fertur, *tunc ero largus, cum Imperator fuero.* Poſt quod verbum Druias dixiſſe fertur, *Diocletiane, jocari noli: nam Imperator eris, cum Aprum occideris.*

XIV. Semper exinde Diocletianus in animo habuit imperii cupiditatem, idque Maximiano conſcio, atque avo meo, cui hoc dictum a Druide ipſe retulerat. Denique, ut erat altus, riſit & tacuit. Apros tamen in venationibus, ubi fuit facultas, manu ſua ſemper occidit. Denique cum Aurelianus imperium accepiſſet, cum Probus, cum Tacitus, cum ipſe Carus; Diocletianus dixit, *Ego ſemper apros occido, ſed alter ſemper utitur pulpamento.* Jam illud notum eſt, atque vulgatum, quod, cum occidiſſet Aprum Præfectum prætorii, dixiſſe fertur, *Tandem occidi Aprum fatalem.* Ipſum Diocletianum idem avus meus dixiſſe dicebat, nullam aliam fuiſſe ſibi cauſam occidendi manu ſua Aprum, niſi ut impleret Druidis dictum, & ſuum firmaret imperium: non enim tam crudelem ſe innoteſcere cuperet, primis maxime diebus imperii, niſi illum neceſſitas ad hanc atrocitatem occiſionis attraheret. Dictum eſt de Caro, dictum etiam de Numeriano: ſupereſt nobis Carinus.

CARINUS.

XV. Carinus, homo omnium contaminatiſſimus, adulter, frequens corruptor juventutis, (pudet dicere, quod in literas Oneſimus retulit) ipſe quoque male uſus genio ſexus ſui. Hic cum Cæſar,

decretis ſibi Galliis atque Italia, Illyrico, Hiſpaniis, ac Britanniis & Africa, relictus a patre, Cæſarianum teneret imperium, ſed ea lege, ut omnia faceret, quæ Auguſti faciunt, enormibus ſe vitiis & ingenti fœditate maculavit. Amicos optimos quoſque relegavit: peſſimum quemque elegit, aut tenuit: Præfectum urbi unum ex cancellariis ſuis fecit; quo fœdius nec cogitari potuit aliquando, nec dici. Præfectum prætorii, quem habebat, occidit: in ejus locum Matronianum, veterem conciliatorem, fecit. Unum ex his notarium, quem ſtuprorum & libidinum conſcium ſemper atque adjutorem habuerat, invito patre Conſulem fecit. Superbas ad Senatum literas dedit. Vulgo urbis Romæ, quaſi populo Romano, bona Senatus promiſit. Uxores ducendo ac rejiciendo novem duxit, pulſis pleriſque prægnantibus. Mimis, meretricibus, pantomimis, cantoribus atque lenonibus, Palatium implevit. Faſtidium ſubſcribendi tantum habuit, ut impurum quendam, cum quo ſemper meridie jocabatur, ad ſubſcribendum poneret: quem objurgabat plerumque, quod bene ſuum imitaretur magiſtrum.

XVI. Habuit gemmas in calceis: niſi gemmata fibula uſus non eſt: balteum etiam ſæpe gemmatum. Regem denique illum Illyrici plerique vocitarunt. Præfectis nunquam, Conſulibus obviam proceſſit. Hominibus improbis plurimum detulit, eoſque ad convivium ſemper vocavit. Centum libras avium, centum piſcium, mille diverſæ carnis in convivio ſuo frequenter exhibuit. Vini pluri-

mum effudit. Inter poma & melones natavit. Rosis Mediolanensibus & triclinia, & cubicula stravit. Balneis ita frigidis usus est, ut solent esse cellæ suppositoriæ, frigidariis semper nivalibus. Cum hiemis tempore ad quendam locum venisset, in quo fons erat aqua pertepida, ut solet per hiemem naturaliter, eaque in piscina usus esset, dixisse balneatoribus fertur, *Aquam mihi muliebrem præparatis*: atque hoc ejus clarissimum dictum effertur. Audiebat pater ejus, quæ ille faceret, & clamabat, *Non est meus.* Statuerat denique, Constantium (qui postea Cæsar est factus, tunc autem præsidatum Dalmatiæ administrabat) in locum ejus subrogare, quod nemo tunc vir melior videbatur: illum vero (ut Onesimus dicit) occidere. Longum est, si de ejus luxuria plura velim dicere. quicunque ostiatim cupit noscere, legat etiam Fulvium Asprianum, usque ad tædium gestorum ejus universa dicentem.

XVII. Hic ubi patrem fulmine absumtum, fratrem a socero interemtum, Diocletianum Augustum appellatum comperit, majora vitia & scelera edidit, quasi jam liber a frænis domesticæ pietatis, suorum mortibus absolutus. Nec ei tamen defuit ad vindicandum sibimet imperium vigor mentis. nam contra Diocletianum multis prœliis conflixit. sed ultima pugna, apud Murtium commissa, victus occubuit. Hic trium Principum finis fuit, Cari, Numeriani, & Carini: post quos Diocletianum & Maximianum Principes Dii dederunt; jungentes talibus viris Galerium atque Constantium: quorum alter natus est, qui acceptam ignominiam

Valeriani captivitate deleret; alter, qui Gallias Romanis legibus redderet. Quatuor ſane Principes mundi, fortes, ſapientes, benigni, & admodum liberales, unum in republica ſentientes: præterea Senatus Romani moderati, populo amici, poteſtate graves, religioſi, & quales Principes ſemper oravimus: quorum vitam ſingulis libris Claudius Euſthenius, qui Diocletiano ab epiſtolis fuit, ſcripſit: quod idcirco dixi, ne quis a me tantam rem quæreret, maxime cum vel vivorum Principum vita non ſine reprehenſione dicatur.

XVIII. Memorabile maxime & Carini & Numeriani hoc habuit imperium, quod ludos populo Romano, novis ornatos ſpectaculis, dederunt, quos in Palatio circa porticum ſtabuli pictos vidimus. Nam & neurobaten, qui velut in ventis cothurnatus ferretur, exhibuit, & tichobaten, qui per parietem urſo eluſo cucurrit, & urſos mimum agentes, & item centum ſalpiſtas uno crepitu concinentes, & centum camptaulas, choraulas centum, etiam pithaulas centum, pantomimos & gymnicos mille, pegma præterea, cujus flammis ſcena conflagravit, quam Diocletianus poſtea magnificentiorem reddidit. Mimos præterea undique advocavit. Exhibuit & ludum Sarmaticum, quo dulcius nihil eſt. Exhibuit Cyclopem. Donatum eſt & Græcis artificibus, & gymnicis, & hiſtrionibus, & muſicis, aurum & argentum, donata & veſtis ſerica.

XIX. Sed hæc omnia, neſcio quantum ad populum gratiæ habeant, nullius certe ſunt momenti apud Principes bonos. Diocletiani denique di-

ctum fertur, cum ei quidam largitionalis suus editionem Cari laudaret, dicens, multum placuisse Principes illos, causa ludorum theatralium, ludorumque Circensium: *Ergo*, inquit, *bene risus est imperio suo Carus.* Denique cum omnibus gentibus advocatis Diocletianus daret ludos, parcissime usus liberalitate, dicens, castiores esse oportere ludos, spectante censore. Legat hunc locum Junius Messalla, quem ego libere culpare audeo. ille enim patrimonium suum scenicis dedit, heredibus abnegavit: matris tunicam dedit mimæ, lacernam patris mimo: & recte, si aviæ pallio aurato atque purpurato, pro syrmate tragœdus uteretur. Inscriptum est adhuc in choraulæ pallio tyrianthino, quo ille velut spolio nobilitatis exsultat, Messallæ nomen & uxoris. Jam quid lineas petitas Ægypto loquar? quid Tyro & Sidone tenuitate perlucidas, micantes purpura, plumandi difficultate pernobiles? Donati sunt ab Atrebaticis birri petiti, donati birri Canusini, Africanæ opes in scena non prius visæ.

XX. Et hæc quidem idcirco ego in literas retuli, quo futuros editores pudor tangeret, ne patrimonia sua, proscriptis legitimis heredibus, mimis & balatronibus deputarent. Habe, mi amice, meum munus, quod ego, ut sæpe dixi, non eloquentiæ causa, sed curiositatis, in lumen edidi; id præcipue agens, ut, si quis eloquens vellet facta Principum reserare, materiam non requireret, habiturus meos libellos ministros eloquii. Te quæso, sis contentus, nosque sic voluisse scribere melius, quam potuisse, contendas.

FRAGMENTA
VITÆ
VALERIANORUM,

FRAGMENTA VITÆ VALERIANORUM.

I.

VALERIANUS inter hæc in Retia exſiſtens ab exercitu Auguſtus eſt appellatus, volente populo, ac Senatu gaudente. Fuit enim vir nobilis, ſcientia ac eloquentia clarus, qui per multas dignitates ac officia rempublicam nobiliſſime adminiſtravit. Fuit enim prætor inſignis, cenſor æquiſſimus. Poſt adeptum principatum in diſpoſitione ducum & magiſtratuum, nemo juſtior, nemo melior. Quo tempore Romæ Gallienus filius ejus a populo Cæſar eſt appellatus. Valerianus igitur cum ingenti exercitu profectionem paravit in Perſas, relicto, ut plerique aſſerunt, Romæ filio Gallieno. Denique Valerianus regnum Perſarum potenter invadens, incauto ſuorum ductu a Sapore Perſarum rege captus eſt: & ignominioſa apud Perſas ſervitute con-

senuit, ac infamis officii, donec vixit, damnationem sortitus est, ut ipse acclinis humi regem semper ascensurum in equum non manu, sed dorso attolleret. * Sapori rex regum Belsolus. *Si scirem, posse aliquando Romanos penitus vinci, gauderem tibi de victoria, quam præfers. sed quia vel de facto, vel de virtute, gens illa plurimum potest, vide, ne quod senem Imperatorem cepisti, & id quidem fraude, male tibi cedat posterisve tuis. cogita, quantas gentes Romani ex hostibus suas fecerint, a quibus sæpe victi sunt. audimus certe, quod Galli illos vicerunt, & ingentem illam civitatem incenderunt: certe Galli Romanis serviunt. quid? Afri eos non vicerunt? certe serviunt Romanis. De longioribus exemplis & fortasse interioribus nihil dico. Mithridates Ponticus totam Asiam tenuit. certe victus est, certe Asia Romanorum est. si meum consilium receperis, utere occasione pacis, & Valerianum suis redde. ego gratulor felicitati tuæ: si tamen illa uti tu scias.* Valenus rex Cadusiorum etiam scripsit: *Remissa mihi auxilia & incolumia gratanter accepi: at captum Valerianum Principem principum non satis gratulor: magis gratularer, si redderetur. Romani enim tunc graviores sunt, quando vincuntur. Age igitur, ut prudentem virum decet, nec fortuna te infamet, quæ multos decepit. Valerianus & filium Imperatorem habet, & nepotem Cæsarem. & quid ad omnem orbem illum Romanum, qui contra te totus insudat? Redde igitur Valerianum, &*

fac cum Romanis pacem, nobis etiam ob gentes Ponticas profuturam. Arthabasdes rex Armeniorum talem ad Saporem epistolam misit: *In partem gloriæ venio: sed vereor, ne non tam viceris, quam bella severis. Valerianum & filius repetit & nepos, & duces Romani, & omnis Gallia, & omnis Africa, & omnis Hispania, & omnis Italia, & omnes gentes, quæ sunt in Illyrico & in Ponto, quæ cum Romanis consentiunt, aut Romanorum sunt: unum ergo senem cepisti, & omnes gentes orbis infestissimas tibi fecisti. fortassis & nobis, quia auxilia misimus, qui vicini sumus: qui semper vobis inter vos pugnantibus laboramus.* Bactriani, & Hiberi, & Albini, & Tauroscythæ Saporis literas non receperunt: sed ad Romanos scripserunt duces, auxilia pollicentes, ad Valerianum de captivitate liberandum. Sed Valeriano apud Persas consenescente, Odenatus Palmyrenus, collecto exercitu, rem Romanam prope in pristinum statum reddidit. cepit regios thesauros, cepit etiam, quas thesauris cariores habent, regis Parthici concubinas. Quare magis reformidans Romanos duces Sapor, timore Balistæ atque Odenati, in regnum suum ocius se recepit. atque hic interim finis belli fuit Persici. Hæc sunt digna cognitu de Valeriano, cujus per annos LXX vita laudabilis in eam conscenderat gloriam, ut post honores omnes & magistratus insignes gestos, Imperator fieret: non, ut solet, tumultuario populi concursu, non

militum ſtrepitu, ſed jure meritorum, & quaſi ex totius orbis una ſententia. Denique ſi data eſſet omnibus poteſtas promendi arbitrii, quem Imperatorem vellent; alter non eſſet electus. Et ut ſcias, quanta vis in Valeriano meritorum fuerit publicorum, ponam Senatus conſulta, quibus animadvertant omnes, quid de illo ſemper ampliſſimus ordo judicaverit. Duobus Deciis conſulibus, VI Kal. Novembr. cum ob Imperatoris literas in æde Caſtorum Senatus haberetur, quæreretureque per ſententias ſingulorum, cui deberet cenſura deferri: nam id Decii poſuerant in Senatus ampliſſimi poteſtate: ubi Prætor edixit, *Quid vobis videtur P. C. de Cenſore deligendo?* atque eum, qui erat tunc princeps Senatus, ſententiam rogaſſet, abſente Valeriano; nam ille in procinctu cum Decio tunc agebat; omnes una voce dixerunt interrupto more dicendæ ſententiæ: *Valeriani vita cenſura eſt: ille de omnibus judicet, qui nullum crimen habet: ille de vita noſtra ſententiam ferat, cui nihil poteſt objici. Valerianus a prima pueritia fuit Cenſor. Valerianus in tota vita ſua fuit Cenſor, prudens, modeſtus, gravis ſenator, amicus bonorum, inimicus tyrannorum, hoſtis criminum, hoſtis vitiorum. hunc Cenſorem omnes accipimus: hunc imitari omnes volumus: primus genere, nobilis ſanguine, emendatus vita, doctrina clarus, moribus ſingularis, exempla antiquitatis. Quæ cum eſſent ſæpius dicta; addiderunt, Omnes; atque ita diſ-*

cessum est. Hoc senatusconsultum ubi Decius accepit, omnes aulicos convocavit, ipsum etiam Valerianum præcepit rogari: atque in conventu summorum virorum recitato senatusconsulto: *Felicem te*, inquit, *Valeriane, totius Senatus sententia: immo animis atque pectoribus totius orbis humani. suscipe censuram, quam tibi detulit Romana respublica, quam solus mereris, judicaturus de moribus omnium, judicaturus de moribus nostris. tu æstimabis, qui manere in curia debent. tu equestrem ordinem in antiquum statum rediges. tu censibus modum pones: tu vectigalia firmabis, divides, statues, respublicas censebis. tibi legum scribendarum auctoritas dabitur: tibi de ordinibus militum judicandum est: tu arma respicies: tu de nostro Palatio, tu de judicibus, tu de præfectis eminentissimis judicabis: excepto denique præfecto urbis Romanæ, exceptis Consularibus ordinariis & sacrorum rege, ac maxima virgine Vestali, si tamen incorrupta permanebit, de omnibus sententias feres. laborabunt etiam illi, ut tibi placeant, de quibus non potes judicare.* hæc Decius. Sed Valeriani sententia hujusmodi fuit. *Ne quæso, sanctissime Imperator, ad hanc me necessitatem alliges, ut ego judicem de populo, de militibus, de Senatu, de omni penitus orbe, judicibus & tribunis, ac ducibus. hæc sunt, qui Augustum nomen tenetis: apud vos censura desedit. Non potest hæc implere privatus. Igitur veniam ejus oneris peto, cui vita impar est confidentia: cui tempo-*

ra sic repugnant, ut censuram hominum natura non quaerat. Poteram multa alia & senatusconsulta & judicia Principum de Valeriano proferre, nisi & vobis pleraque nota essent, ut puderet altius virum extollere, qui fatali quadam necessitate superatus est.

Ad Valerianum juniorem revertor, qui alia; quam Gallienus, matre genitus, forma conspicuus, verecundia probabilis, eruditione pro aetate clarus, moribus perjucundus, atque a fratris dissimilis &c. *fere ut in vulgatis.*

II.

Sapori rex regum, vel solus, *si scirem posse aliquando Romanos penitus vinci, gauderem tibi de victoria, quam praefers. sed quia, vel fato, vel virtute gens illa plurimum potest, vide, ne, quod senem Imperatorem cepisti, & id quidem fraude, male tibi cedat posterisque tuis. Cogita, quantas gentes Romani ex hostibus suas fecerint, a quibus saepe victi sunt. Audivimus certe, quod Galli eos vicerint, & ingentem illam civitatem incenderint. Certe Galli Romanis serviunt. Quid Afri? eos nonne vicerunt? Certe serviunt Romanis. De longioribus exemplis, & fortasse interioribus nihil dico. Mithridates Ponticus totam Asiam tenuit: certe victus est: certe Asia Romanorum est. si meum consilium requiris, utere occasione pacis; & Va-*

lerianum suis redde. ego gratulor felicitati tuæ, si tamen illa uti scias. Velenus rex Cadusiorum sic scripsit: *Remissa mihi auxilia integra & incolumia gratanter accepi. sed captum Valerianum Principem principum non satis gratulor: magis gratularer, si redderetur. Romani enim graviores tunc sunt, quando vincuntur. Age igitur, ut prudentem decet: nec forma te inflammet, quæ multos decepit. Valerianus & filium Imperatorem habet, & nepotem Cæsarem: & quid? habet & omnem orbem Romanum; qui contra te totus insurget. Redde igitur Valerianum, & fac cum Romanis pacem, nobis etiam ob gentes Ponticas futuram.* Artabastes rex Armenorum talem ad Saporem epistolam misit: *In partem gloriæ venio: sed vereor, ne non tam viceris, quam bella severis. Valerianum & filius repetet, & nepos, & duces Romani, & omnis Gallia, & omnis Africa, & omnis Hispania, & omnis Italia, & omnes gentes, quæ sunt in Illyrico, atque in oriente & in Ponto, quæ cum Romanis consentiunt, aut Romanorum sunt. Unum ergo senem cepisti, & omnes gentes orbis terrarum infestissimas tibi fecisti: fortassis & nobis, qui auxilia misimus, qui vicini sumus, qui semper vobis inter vos pugnantibus laboramus.* Bactrani, & Iberi, & Albani, & Taurofcythæ Saporis literas non receperunt, sed ad Romanos duces scripserunt, auxilia pollicentes ad Valerianum de captivitate liberandum. Sed Valeriano apud Persas consenescente, Odenatus Palmy-

renus, collecto exercitu, rem Romanam in priſtinum ſtatum reddidit. cepit regis theſauros, cepit etiam, quas theſauris cariores habent reges Parthici, concubinas. Quare magis reformidans Romanos duces Sapor, timore Baliſtæ atque Odenati, in regnum ſuum ocius ſe recepit. atque hic interim finis belli fuit Perſici. Hæc ſunt digna cognitu de Valeriano, cujus per annos LXX vita laudabilis in eam conſcenderat gloriam, ut poſt omnes honores & magiſtratus inſigniter geſtos Imperator fieret: non, ut ſolet, tumultuario populi concurſu, non militum ſtrepitu, ſed jure meritorum, & quaſi ex totius orbis una ſententia. Denique ſi data eſſet omnibus poteſtas promendi arbitrii, quem Imperatorem vellent, alter non eſſet electus &c.

INDEX

INDEX

IN

SCRIPTORES HISTORIÆ AUGUSTÆ

Primus numerus volumen, alter paginam notat.

INDEX.

I N D E X.

INDEX.

INDEX.

I N D E X.

B.

INDEX.

INDEX.

I N D E X.

K.

L.

I N D E X.

P.

INDEX.

V.

INDEX.

ERRATA.

Vol. I, pag. 47. lin. 2. *Umidio*, leg. *Vinidio*.
Vol. II, pag. 93. lin. 1. *Herennius*, leg. *Herennianus*.

